
SAVET STRANIH INVESTITORA

Predlozi za poboljšanje
investicione klime u Srbiji

2005

Beleška o autorskom pravu

Autorsko pravo © 2005 Savet stranih investitora, Hotel Hyatt Regency, ulica Milentija Popovića 5, 11000 Beograd, Srbija i Crna Gora. Sva prava zadržana.

Ovim se daje dozvola za upotrebu, kopiranje i distribuciju ovog dokumenta na bilo koji način i bez provizije, takse i formalnog zahteva upućenog Bordu direktora Saveta stranih investitora, pod uslovom da kopije nisu napravljene niti su distribuirane u cilju stvaranja profita i da se autorska prava Saveta stranih investitora potvrđuju i pripisuju datom izvoru.

Savet stranih investitora nije ovlašćen, ne garantuje niti podnosi žalbu za aktuelnost, tačnost, pouzdanost ili bilo koji drugi aspekt vezan za ovaj dokument. Savet stranih investitora ni pod kojim uslovima ne može biti odgovoran za bilo kakvu direktnu, indirektnu, posebnu, slučajnu ili posledičnu štetu, ili za bilo kakvu štetu nastalu iz ili u vezi sa korišćenjem ovog dokumenta, čak iako je upozoren o mogućnostima izazivanja takve štete.

Tranzicija u usponu

Priprema trećeg izdanja Bele knjige predstavlja važan korak. Činjenica da je toliko naših članova ponovo spremno da posveti svoje vreme ovom projektu, govori o njihovoj trajnoj obavezi prema Srbiji. Postoji prećutna zahvalnost za uspehe koje su postigla izdanja iz ranijih godina.

U pripremi Bele knjige, mi, strani investitori idemo toliko daleko da iznosimo svoje mišljenje o poslovnom okruženju u Srbiji. Kao takav, sam proces odgovara pripremi godišnjih finansijskih izveštaja. Bela knjiga predstavlja našu ocenu 2004. godine (bilans uspeha), stanje na dan 31.12.2004. godine (bilans stanja), i naša očekivanja za 2005.godinu (budžet). Bela knjiga je namenjena Vladi i državnim službenicima, srpskoj javnosti i potencijalnim stranim investitorima. Slično kao i kod finansijskih izveštaja, Savet stranih investitora bi audio svim članovima ove grupe kad Bela knjiga ne bi bila objektivna.

Na stranama koje slede nalaze se dobre vesti, pre svega vesti o usvajanju mnogih zakona, a odajemo priznanje za uložene napore na smanjenju javne potrošnje. Medjutim, usvajanje zakona bez njihove primene i sprovođenja ne znači mnogo. Šta više, zamah koji je prethodnih godina uzeo proces tranzicije u Srbiji sada jenjava. Taj zamah mora ponovo da se pokrene u 2005. godini.

S obzirom da Savet stranih investitora čine poslovni ljudi, njihova očekivanja nisu nerealna. Prava prilika za ponovni zamah je da Vlada prizna rezultate studije izvodljivosti EU i da je iskoristi za sprovođenje svojih dugoročnih zakonskih i ekonomskih mera u godinama koje dolaze. Pored toga, u 2005. godini su, ipak, neophodni opipljiviji znaci napretka.

Savet stranih investitora očekuje da se u 2005.godini uspešno primene zakon o PDV-u, zakon o stečaju, bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini kao i jasan napredak u sektoru nekretnina i izgradnje. Uznemireni smo zbog niskog nivoa stranih direktnih ulaganja u 2004.godini, kada je najveći uspeh postignut samo u sektoru bankarstva. Savet stranih investitora bi želeo da sa nadležnim organima radi na poboljšanju ove situacije.

Najveći ekonomski izazovi sa kojima će se Srbija suočiti u 2005.godini je restrukturiranje infrastrukture u zemlji: saobraćaj, telekomunikacije, energetika. U razgovorima sa stranim investitorima uvek se postavljaju pitanja o infrastrukturi. Da ponovimo da su i ovde neophodni pozitivni koraci.

Ne sme se dozvoliti da politika koči proces tranzicije i da usporava novi zamah. Dogadjaji na Kosovu, kao i u samoj Srbiji, ne bi smeli da budu izgovor za neaktivnost.

Kao i uvek, Savet stranih investitora vidi sebe kao partnera vlade i državne administracije. Naši članovi žele da Srbija uspe i posvetiće svoje vreme i uložiti napore u u postizanje tog cilja. Nadamo se da će se u 2005.godini voditi kontinuirani i konstruktivni dijalog između vlade i nas.

Konačno, želeo bih da se zahvalim mnogima koji su dali svoj doprinos u pripremi Bele knjige za 2005. godinu. Nadam se da ste mudro utrošili vreme.

Beograd, mart 2005.

Mike Ahern
Predsednik

Udruženja stranih investitora

Sadržaj

Perspektive Saveta stranih investitora	7
1. Savet stranih investitora - Pregled	9
2. Ekonomske Prilike	13
3. "Izgradnja na temelju Evropskog Partnerstva"	19
4. Zakonodavni i upravni okvir	23
Zakon o preduzećima	23
Hartije od vrednosti	24
Zakon o radu	26
Zakon o stečajnom postupku	27
Intelektualna svojina	28
Sudski sistem	29
5. Privatizacija	31
6. Porezi	33
a. Oporezivanje preduzeća	33
b. Oporezivanje građana	36
c. Indirektni porezi	39
7. Računovodstvo i revizija	45
8. Radna snaga i državna uprava	49
9. Finansijski / Bankarski Sektor	51
Obuka revizora	51
Uloga udruženja banaka	51
Tretman akcijskog kapitala banaka	52
Zakonski okvir odobrenja kredita	52
Srbija i Crna Gora, transakcije između fizičkih i pravnih lica	53
Tržište sindiciranih zajmova	54
Medjubankarsko devizno tržište	54
Obavezna rezerva za refinansiranje inokredita	56
Pitanje posebne rezerve za obezbeđenje od potencijalnih gubitaka po kreditima	57
10. Lizing	59
11. Nekretnine	61
Vlasništvo nad zemljištem	61
Izgradnja	63
Nekretnine u vlasništvu opštine	64
Restitucija	64
12. Osiguranje, reforma penzionog i socijalnog sistema	65
Osiguranje	65
Reforma penzionog i socijalnog osiguranja	66

13. Sektor Telekomunikacija	69
14. Životna sredina	73
15. Saobraćaj	77
a. Zakon o poštanskim uslugama	77
b. Automobilska industrija	78
16. Sektor medija	79
Reklamiranje duvana	79
Reklamiranje alkohola	80
17. Sektor energije	83
18. Rudarstvo	85

Perspektive Saveta stranih investitora, mart 2005. godine

„Izlazak iz srpskog balona“

Perspektive Saveta stranih investitora, mart, 2005.godine, sadrže ekonomska pitanja sa kojima se, verujemo, Srbija suočava. Trenutno se izuzetno velika pažnja poklanja domaćim pitanjima koja onemogućavaju da se u Srbiji sagledaju problemi koji izlaze iz svakodnevnih okvira. Neophodno je da se napravi kombinacija domaćih i međunarodnih perspektiva koje bi omogućile izlazak iz srpskog balona i time povećale direktne strane investicije (FDI) i održivi razvoj srpske privrede.

Sledeće **perspektive Saveta stranih investitora (FIC)** su odabrane na osnovu jedinstvene odluke članova Saveta stranih investitora, što, verujemo, u velikoj meri odgovara ciljevima reforme **Instrumenta nadzora investicionog kompakta - OECD** i drugih međunarodnih organizacija poput **EK, MMF i Svetske banke**.

1. Osnovna načela:

- Reforma u oblasti infrastrukture: značajna u telekomunikacijama (raspoloživost telefonskih linija), saobraćaju (stanje puteva), poslovnom/industrijskom prostoru
- Slobodno tržište: potrebe za otvorenim i transparentnim tržištem npr. u oblasti građevinskog zemljišta

2. Sprovedjenje:

- Primena zakona: novi zakoni bi trebalo da se primene npr. Bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini (FTAs), zakon o stečaju, transparentnost elektronskog potpisa i dijalog koji se prevashodno odnosi na pravne reforme: trebalo bi da imaju jače dejstvo kako bi se smanjila nesigurnost, povećala predvidivost u poslovnom okruženju, olakšala efektivnost sprovođenja.
- Kontakti sa nadležnim organima i sudovima: dosta vremena je izgubljeno, zakoni se ne primenjuju.

3. EU:

- Studija održivosti: ukoliko je pozitivna kada se u martu 2005. godine bude finalizirala, pokrenuće jasan, oštar i očekivan program ekonomskih reformi tj. "acquis communautaire", sprovede mere za napredak, i pomoći Srbiji da dostigne standarde neophodne za ekonomsku integraciju u EU i na svetska tržišta

4. Direktna strana ulaganja:

- Povećan nivo novih direktnih stranih ulaganja: neophodna je jasna strategija (sektori), (fokusirano) biranje ciljnih investitora, sve na jednom mestu one-stop-shop.
- Ponovno hvatanje zamaha: dok su se ranije investitori obavezivali da svake godine ulžu kako bi održavali minimalan nivo DSI, nove grinfild DSI treba aktivno tražiti i treba podsticati odgovarajuću "klimu" da bi se obezbedile značajne nove DSI postojećih investitora (koji u proseku čine 50% novih DSI u zemljama OECD-a).

Za dodatne informacije, uključujući prepreke za poslovanje i ulaganje, zajedno sa predlozima za unapređenje Saveta stranih investitora, molimo da pogledate tekst koji se nalazi u Beloj knjizi Saveta stranih investitora za 2005. godinu.

Savet stranih investitora - Pregled

Savet stranih investitora (The Foreign Investors Council -FIC) osnovalo je 14 vodećih investitora u Srbiji uz podršku - Investicionog kompakta za jugoistočnu Evropu na zvaničnoj osnivačkoj sednici (Osnivačka skupština), održanoj 15.jula, 2002.godine u Beogradu, sa jasnom misijom da:

"zajedno sa vladinim organizacijama doprinesu unapredjenju investicione klime za strane i domaće kompanije na tržištu kroz otvoren, neformalan dijalog izmedju različitih interesnih grupa."

Glavna svrha Saveta stranih investitora je unapredjenje investicione i poslovne klime u Srbiji i Crnoj Gori putem konkretnih predloga za reforme, stimulisanja direktnih stranih investicija, promovisanja komunikacije Saveta stranih investitora i nadležnih organa u Srbiji i Crnoj Gori- kako bi se obezbedila pomoć i podrška međunarodnoj poslovnoj zajednici u prevazilaženju teškoća sa kojima se mogu suočiti u toku ulaganja.

Ciljevi Saveta stranih investitora su:

- Poboljšanje investicione i poslovne klime u Srbiji i Crnoj Gori, putem konkretnih reformskih predloga
- Podsticanje direktnih stranih investicija
- Unapređenje komunikacije izmedju Saveta stranih investitora i nadležnih institucija u Srbiji
- Pomoć u prevazilaženju teškoća koje mogu nastati u odnosima sa stranim investitorima
- Povezivanje sa drugim stranim investicionim organizacijama širom jugoistočne Evrope u cilju razmene najboljih iskustava i prakse
- Proučavanje konkretnih sredstava u cilju olakšanja regionalnog poslovanja
- Olakšanje protoka informacija između članova Saveta stranih investitora i Vlade

Uz sve prethodno navedene ciljeve, svrha Saveta stranih investitora je i da se poveže sa drugim stranim investicionim organizacijama u regionu jugoistočne Evrope kako bi se iskoristile prednosti razmene iskustava i proučila konkretna sredstva za olakšanje regionalnog poslovanja, u saradnji sa svim relevantnim organima, međunarodnim organizacijama i institucijama.

Skoro 100 kompanija - sadašnjih članica Saveta stranih investitora - već dugo su prisutne u jugoistočnoj Evropi i želele bi da svoje bogato iskustvo u Regionu podele sa relevantnim institucijama u Srbiji i Crnoj Gori, kao i da podrže aktivnosti vlade na planu reformi. Takođe su uvereni da ove organizacije mogu izvući znatne koristi iz svog bogatog iskustva, zajedničkih interesa i ekonomske moći za izgradnju boljeg okvira za buduće poslovanje u Srbiji, kao i u jugoistočnoj Evropi.

U ovoj fazi razvoja, Savet stranih investitora predstavlja moćno i konstruktivno referentno telo. Predstavlja najveći deo direktnih stranih ulaganja u Srbiji i Crnoj Gori iz više od 15 različitih zemalja, uz zastupljenost raznovrsnih privrednih grana, velikog dela zaposlenih i razvijenu ekonomsku saradnju sa domaćim malim i srednjim preduzećima..

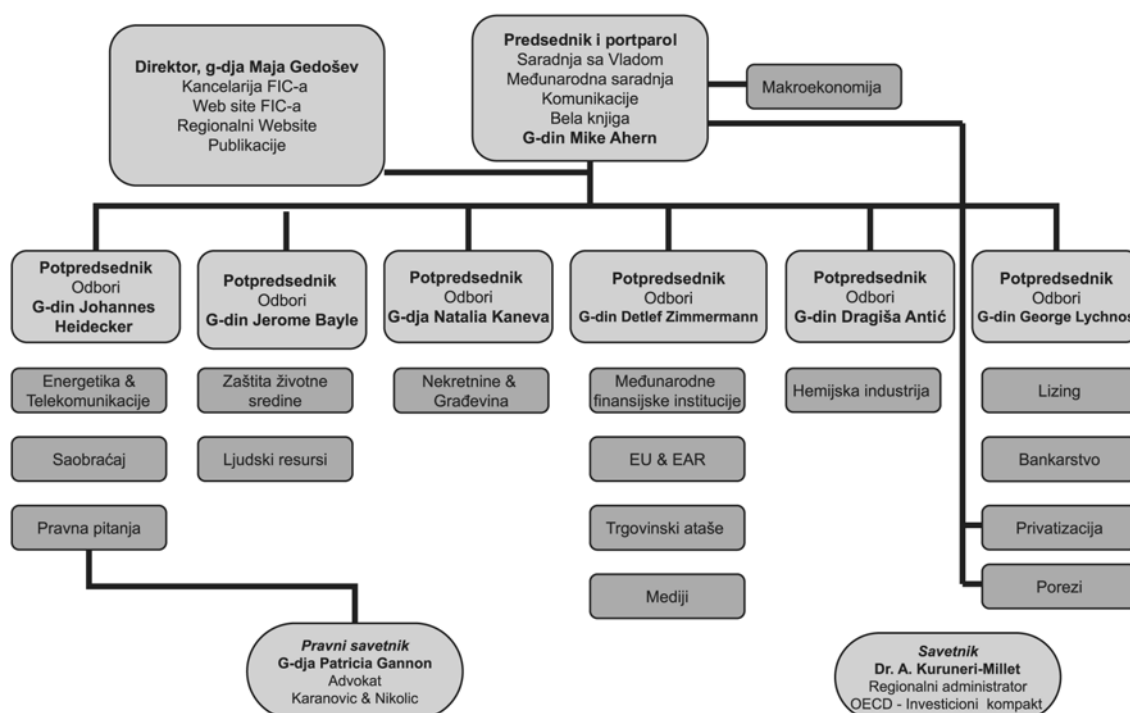
Savet stranih investitora ima 12 specijalizovanih radnih odbora koji se redovno sastaju i imaju referentna tela u okviru Vlade i administracije. Odbori su podeljeni po sektorima i obuhvaraju:

bankarstvo, hemijsku industriju, gradjevinarstvo, robu široke potrošnje, energetiku i telekomunikacije i medije; zatim, tu su medjusobno povezani odbori za zaštitu životne sredine, ljudske resurse, poreze, lizing i osiguranje.

Savet stranih investitora posluje u saradnji sa OECD - Investicionim kompaktom za jugoistočnu Evropu i tesno saradjuje sa glavnim medjunarodnim organizacijama prisutnim u Srbiji i Crnoj Gori kao što su MMF, Svetska banka, Delegacija Evropske komisije, EBRD, EAR, IFC, i Evropska Unija.

Savet stranih investitora je osnovan kao neprofitna poslovna asocijacija stranih investitora. Organi Savet su Skupština, odbor direktora, predsednik i izvršni direktor.

Organizaciona šema Saveta stranih investitora

Bela knjiga Saveta stranih investitora za 2005. godinu sadrži pregled glavnih prepreka za ulaganje i razvoj poslovanja u zemlji, kao i konkretne predloge za prevazilaženje ovih poteškoća. Knjigu je pripremio i prezentovao Savet stranih investitora sa ciljem da predstavlja sredstvo za konstruktivni dijalog i partnerstvo između investitora i organa vlade, kako bi se omogućilo unapređenje poslovnog i investicionog okruženja i dovelo do porasta privatnog ulaganja.

Ova knjiga može takodje da posluži kao vodič za praćenje procesa reformi koji je utvrdio OECD - Investicioni kompakt za jugoistočnu Evropu u okviru Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope. Bela knjiga je stoga i prirodni deo procesa praćenja reformi utvrdjenih od strane OECD - Investicionog kompakta za jugoistočnu Evropu.

Objavlivanjem Bele knjige za 2005.godinu, Savet stranih investitora ima za cilj da srpskim vlastima pruži odgovore na neke od izabranih tema vezanih za nekoliko privrednih sektora. Ova publikacija ne može da obuhvati sve aspekte srpske privrede i zato ne odražava kompletnu sliku i stanje aktivnosti vlade na polju reformi. Upravo zato bi ovu publikaciju trebalo pre shvatiti kao proces koji se redovno ponavlja.

Belu knjigu za 2005.godinu možete naći na www.fic.org.yu

Kontakt osobe u Savetu stranih investitora su:**g-din Mike Ahern, predsednik/portparol**

mike.ahern@yu.pwc.com

g-dja Maja Gedosev, direktor

Maja.gedosev@fic.org.yu

Kancelarija Saveta stranih investitora

Hotel Hyatt Regency
 Ulica Milentija Popovića 5
 11 070 Beograd
 Srbija | Crna Gora

Tel: +381 11 301 1155

Fax: +381 11 301 1242

E-mail: office@fic.org.yu

Web-site: www.fic.org.yu

PRESEDNICI ODBORA SAVETA STRANIH INVESTITORA

Bankarstvo	Dragisa Lekic, Volksbank	Dragisa.LEKIC@volksbank.co.yu
Hemijska industrija	Vladislav Sywala, Teh. Messer	vladislav.sywala@tehogas.co.yu
Nekretnine i gradj. ind.	Natalia Kaneva, Colliers	natalia.kaneva@colliers.com
Energetika i telekom.	Milena Gajovic Shrestha	milena@bedminsterinvestment.com
Saobraćaj	Nebojsa Mandic, DHL	nebojsa.mandic@beg-co.yu.dhl.com
Makroekonomija	Mike Ahern, PWC	mike.ahern@yu.pwc.com
Ljudski resursi	Danijela Jankovic, Tetra Pak	danijela.jankovic@tetrapak.com
Porezi	Mike Ahern, PWC	mike.ahern@yu.pwc.com
Lizing	Ognjen Medic, Raiffeissen Bank	ognjen.medic@rba-belgrade.raiffeissen.at
Pravna pitanja	Patricia Ganon	patricia.ganon@karanovic-nikolic.co.yu
Privatizacija	Mike Ahern, PWC	mike.ahern@yu.pwc.com
Mediji	Jack Barbanel, MIG	JBINVEST@aol.com

Poglavlje 2

Ekonomске prilike

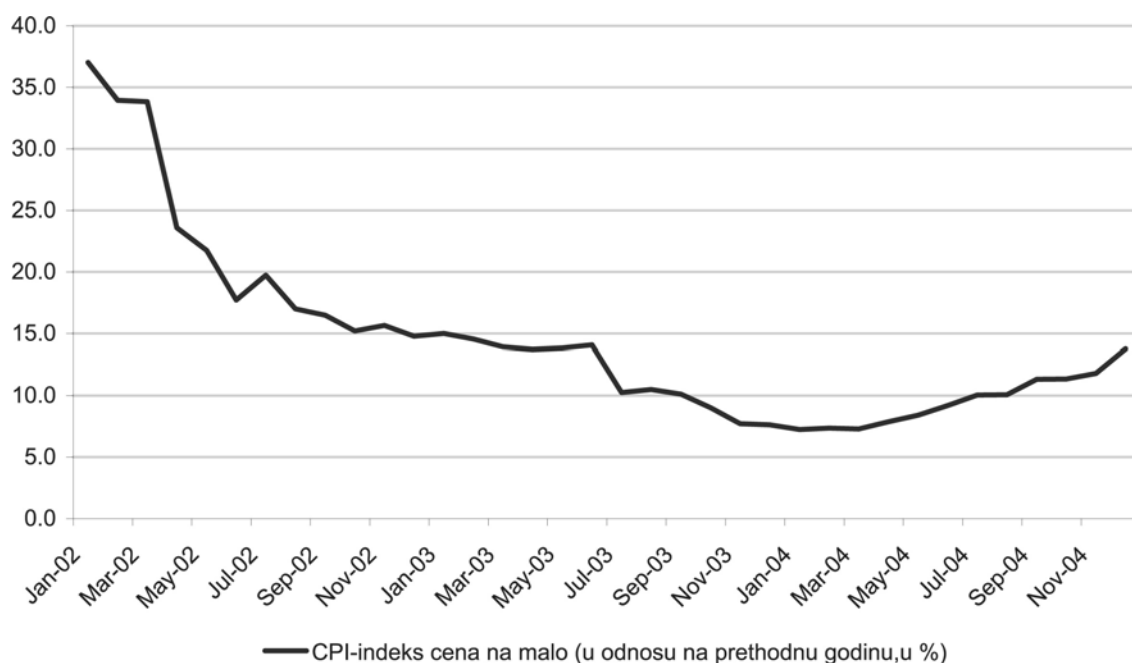
Nakon relativno sporog rasta od 3,0% u 2003.godini, većina raspoloživih podataka ukazuje da je ekonomska aktivnost u Srbiji značajno unapredjena u 2004.godini. Industrijska proizvodnja se oporavlja, i u novembru je porasla 12 % u odnosu na prethodnu godinu, a 7% u prvih jedanaest meseci 2004.godine. Ovo je povoljno u poredjenju sa istim periodom prošle godine, kada je industrijska proizvodnja pala za 3,5%. Poljoprivredna proizvodnja je takodje naglo porasla podstaknuta boljim vremenskim prilikama. Sektor usluga je nedavno, takodje, zabeležio značajan rast.

Privatna potrošnja izgleda da se popravlja jer su realne neto plate do oktobra 2004. godine porasle za 12,8%. U isto vreme su porasle i kreditne aktivnosti fizičkih lica i preduzeća. Ukupne kreditne aktivnosti su porasle za 9,6% u prvih jedanaest meseci ove godine. Ovo, međjutim, predstavlja usporavanje kreditnih aktivnosti. Nezaposlenost ostaje i dalje visoka, i u oktobru je iznosila 31,7%. Ipak, veliko prisustvo sive ekonomije u Srbiji, i značajne privatne novčane doznake koje zemlja uživa svake godine, pruža dovoljne dokaze o porastu privatne potrošnje.

Iako je do podataka o investicionim aktivnostima teže doći, na porast ulaganja ukazuje uvoz kapitalnih proizvoda. Uopšteno, očekujemo da srpska privreda doživi rast od bar 6% u 2004. godini. Slabije spoljašnje okruženje, nastavak čvrste monetarne i fiskalne politike, i ne tako snažan doprinos rastu poljoprivrednog sektora, ukazuje da u 2005. godini možemo da očekujemo rast od 4%.

Uprkos rastu stope inflacije u 2004. godini, poslednje četiri godine su zabeležile značajan pad inflacije. Ovo je glavno dostignuće, s obzirom na logičan, značajan rast velikog broja vladinih troškova i cena komunalnih usluga u poslednje 4 godine kako bi se obezbedilo ekonomično pružanje usluga. U 2004. godini, inflacija je u proseku porasla za 9,7% i krajem godine je iznosila 13,8%. Dok su veće cene nafte odigrale ulogu u povećanju inflacije, veliki rast zarada, koje su ponovo bile veće od ostvarene dobiti preduzeća i smanjenje nominalne stope deviznog kursa takodje su doprineli većoj inflaciji u 2004.godini. Svoj udeo je imao rast cena osnovnih metala. Tako je struktura srpske privrede, sa velikim brojem preduzeća iz oblasti teške industrije koja su se oslanjali na uvoz osnovnih metala, uticala na razvoj inflacije u ovoj godini. Cene nafte će biti umerenije u 2005. godini u poredjenju sa prošlom godinom i ova pomoć će dobro doći vlastima u nastojanjima da smanje inflaciju. Ipak će, s obzirom na uvođenje dugo očekivanog poreza na dodatu vrednost (PDV)u 2005.godini, koji će dovesti do jednokratnog inflatornog udara i ponovo povećati cene električne energije, inflacija ove godine biti još veća.

Očekujemo da će se inflacija u 2005. godini u proseku kretati oko 12,4%, umnogome zbog jednokratnog inflatornog uticaja PDV. Ipak, očekujemo da će u 2006. godini inflacija ponovo biti jednocifrena i da će se konačno približiti proseku evropske monetarne unije (EMU).

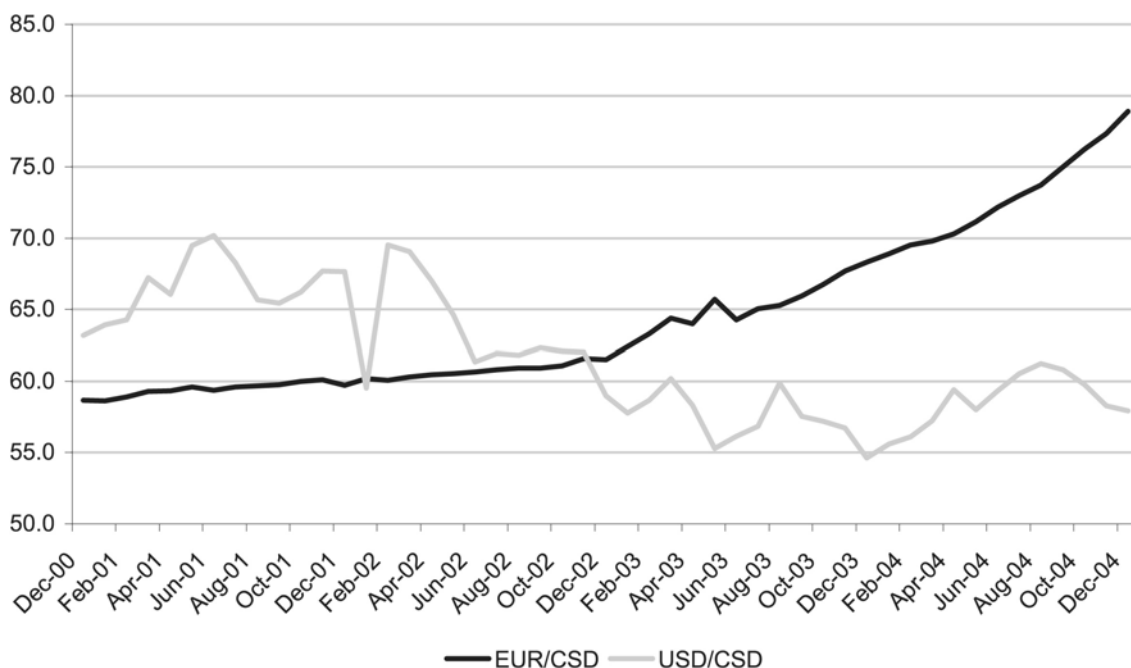
Cene robe široke potrošnje, promena u % u odnosu na prethodnu godinu

Izvor: NBS CA IB

Narodna banka Srbije je zaoštrila monetarnu politiku u avgustu 2004. godine povećanjem obaveznih rezervi za tri posto na 21%. Pošto postoji nesigurnost u odnosu na spoljnu poziciju (videti dole), a i inflacija je ponovo krenula naviše, očekujemo da NBS zadrži tendenciju jačanja monetarne politike u narednih 12-18 meseci. Zato dalji rast obaveznih rezervi ne predstavlja iznenađenje. Kao deo ove čvrste monetarne politike očekujemo da kamatne stope NBS koje su značajno niže od državnih menica Ministarstva finansija, porastu. Nadalje, smatramo da neće doći do značajnog pada sadašnjeg nivoa državnih menica (20%) Ministarstva finansija u toku ovog perioda. Likvidni uslovi na lokalnom tržištu u Srbiji nastaviće skoro isključivo da budu funkcija razvoja lokalnog tržišta, s obzirom na veću kontrolu kapitala u Srbiji

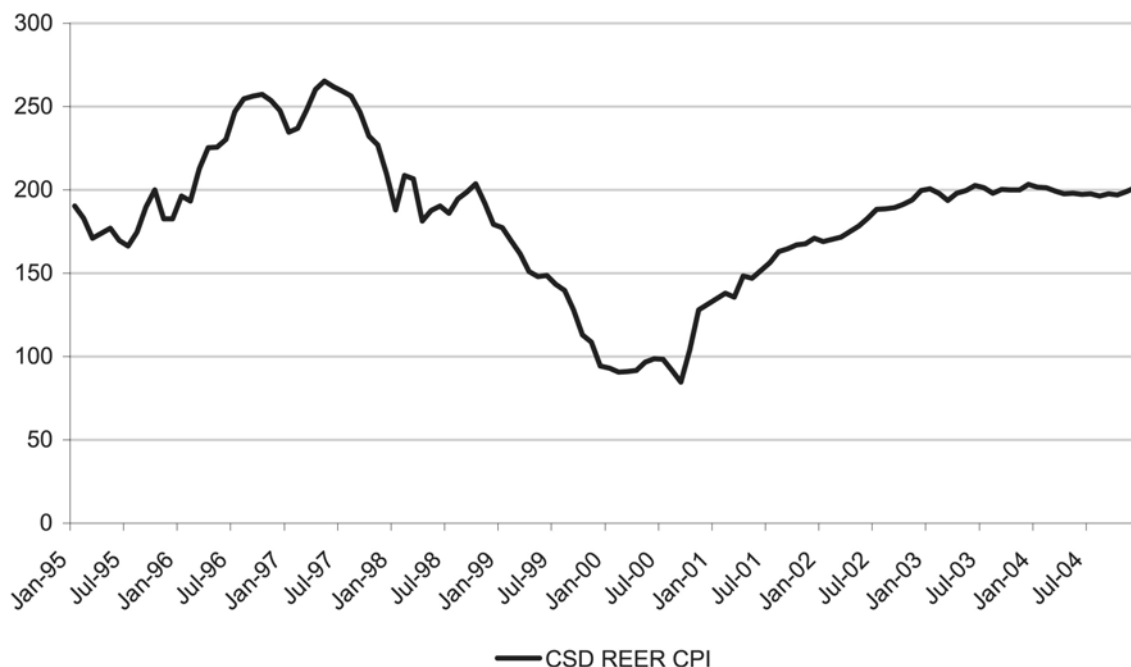
Glavni cilj monetarne politike ostaje smanjenje inflacije. Međutim, Nacionalna Banka Srbije takodje vodi politiku održavanja stabilnog realnog deviznog kursa nakon što je zabeležen rast sa veoma niskih nivoa, kao što grafikon pokazuje. Stoga, NBS jednim okom motri na inflaciju, a drugim na spoljašnju konkurentnost cena. Zato očekujemo da srednjeročno gledano EUR/DIN nastavi sa nominalnim depresijacijom. Međutim, kako se inflacija bude približavala nivou EMU, tako će se usporavati stopa depresijacije.

Nominalni devizni kurs EUR/CSD, USD/CSD

Izvor: NBS

Realni devizni kurs (na osnovu CPI , decembar 2000=100)

Izvor: NBS, CA IB procene, primetan rast u indeksu ukazuje na apresijaciju

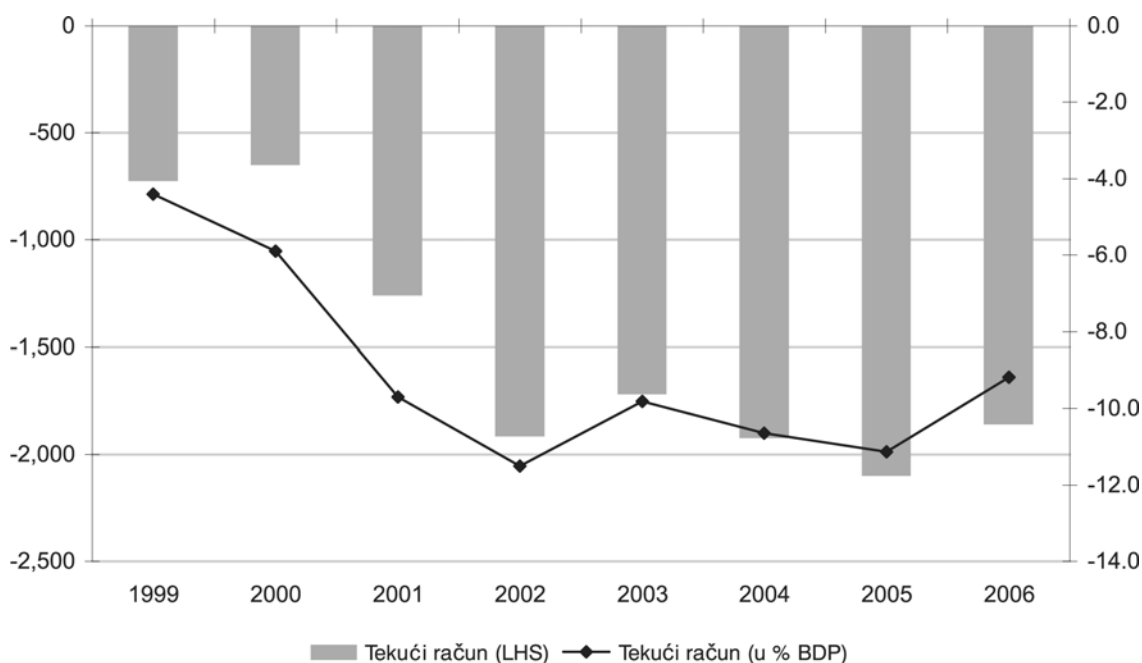
S obzirom na krhku spoljašnju poziciju Srbije, ostaje rizik daljeg pritiska depresijacije EUR/DIN u srednjeročnom periodu. Kao što navodi MMF, greške i propusti u platnom bilansu stvaraju nesigurnost, ne toliko zbog činjenice da priliv kapitala nije evidentiran, već možda više zbog toga što se smanjuje finasiranje potrošnje deviznim sredstvima koja se nalaze izvan bankarskog sektora u rukama rezidenata. Iako je Srbija u junu 2004. godine pregovarala o otpisu duga prema londonskom

klubu u iznosu od US\$1.8 milijardi, što bi krajem 2004. godine ukupan spoljni dug svelo na nivo ispod 65% BDP, zemlja ostaje izložena riziku spoljašnjeg sektora. Pored toga, izgledi za rast u EU i SAD-u u 2005. godini su slabiji nego u 2004. godini, što samim tim predstavlja rizik za rast izvoza, stavlajući nove izazove pred one koji su odgovorni za planiranje politike.

U poslednje dve godine, rast zarada je nadmašio rast produktivnosti, što je pogubno za rast izvoza. Rast izvoza je i dalje loš i odražava potrebu za daljim restrukturiranjem u sektoru preduzeća. Vladin plan da počne sa restrukturiranjem najvećih društvenih/državnih preduzeća uzima i ovo u obzir, međutim rezultati uspešne primene ove politike se verovatno neće odraziti odmah na povećanje izvoza. Uz to, nastavak privatizacije i restrukturiranje u bankarskom sektoru stvorice mnogo efikasniji bankarski sektor, koji će omogućiti značajno oživljavanje privrednih aktivnosti, uključujući i izvoz.

U 2004 godini je došlo do ubrzanog rasta uvoza u realnim i nominalnim vrednostima. Ovo donekle predstavlja logički odraz oporavka industrijske proizvodnje. Ali, najviše ulaznog proizvodnog materijala se ipak nabavlja u inostranstvu. U tom smislu se Srbija ne razlikuje od drugih zemalja u regionu. Uz to, uvoz kapitalnih dobara odražava početak inicijative restrukturiranja i početak još jednog investicionog ciklusa. Ovo takodje nije iznenađenje, s obzirom na stabilniji priliv direktnih stranih investicija. Ipak su povećanja zarada i veće kreditne aktivnosti doprinele povećanju uvoza uslovljenog potražnjom fizičkih lica. Međutim prema našem mišljenju, dok će ulaganja i proizvodne aktivnosti i dalje da utiču na povećanje uvoza, naša očekivanja o nastavku čvrste monetarne i fiskalne politike će dovesti do umerene potrošnje u privatnom i državnom sektoru, iako je privatna potrošnja očigledno još uvek podstaknuta očuvanjem vrednosti, izvan bankarskog sektora (i stoga nije u potpunosti obuhvaćena zvaničnom statistikom). Ovo će u srednjeročnom periodu deficit platnog bilansa sa nivoa od 10% približiti iznosu od 5% BDP. Što se tiče 2005. godine, manje konstruktivni izgledi za spoljni rast uticali su da predvidimo deficit platnog bilansa od 11,1% BDP.

Deficit tekućeg platnog bilansa Srbije (uključujući bespovratnu finansijsku pomoć/ grantove)

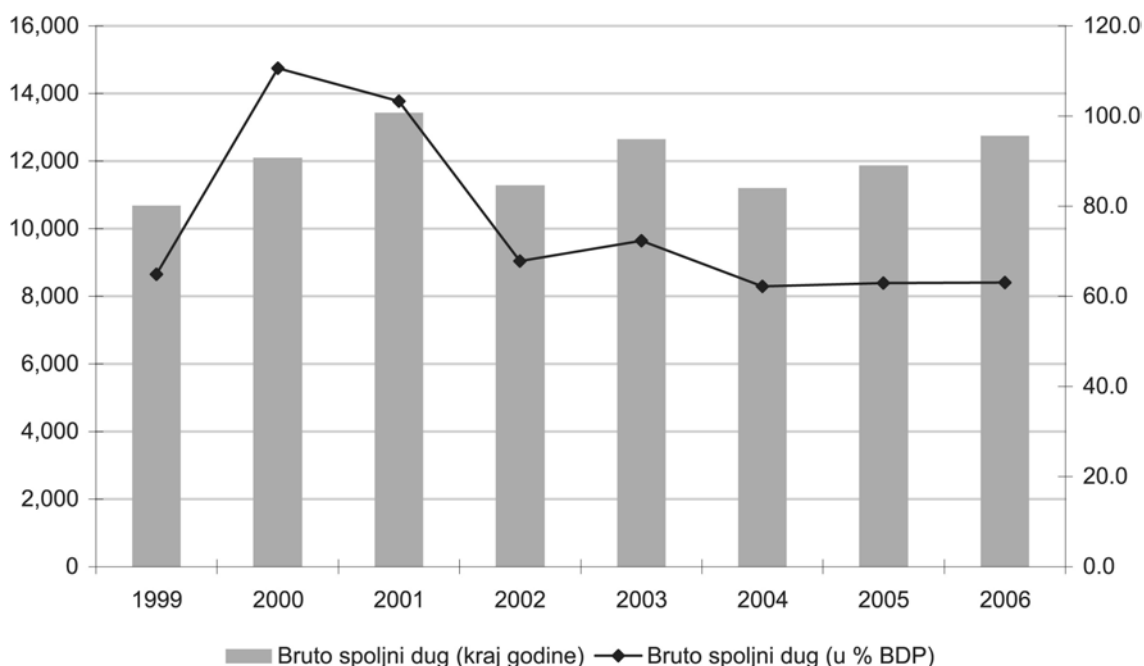

Izvor: NBS, CA IB procene

S obzirom da će se sada na prodaju nuditi manje privlačna državna preduzeća, tempo priliva direktnih stranih investicija će se verovatno usporiti u kraćem vremenskom periodu. Iako će Srbija i dalje dobijati koncesione zajmove i druge vrste bespovratne finansijske pomoći, ovako visok tekući platni bilans znači da će spoljni dug nastaviti da raste. Očekujemo da će bruto spoljni dug Srbije do 2010. godine da ostane iznad 60% BDP.

Ukupan spoljni dug

Izvor: NBS, CA IB Procene

Trenutno je uvoz pokriven za period od preko 4 meseca, tako da su adekvatna očekivanja za 2004. i 2005. godinu da se uz pomoć spoljnih grantova i koncesionih zajmova, čija vrednost prelazi US\$1 milijardu godišnje i direktnih stranih investicija i kreditnih priliva, nivo deviznih rezervi krajem novembra poveća do US\$4.0 milijardi.

U maju 2005.godine, Srbija će okončati trogodišnji produženi sporazum, sa MMF-om. Zahvaljavajući uspešnom reprogramiranju duga prema londonskom klubu, Srbija je početkom novembra 2004.godine od S&P dobila B+ kreditni rejting a time i stabilnu perspektivu. Ako se u maju ove godine sporazum sa MMF-om uspešno produži, ovaj kreditni rejting će omogućiti zemlji pristup medjunarodnim tržištima kapitala i obezbediti preko potrebni izvor dostupnog medjunarodnog finansiranja.

Iako je ovo povoljan razvoj, i dalje ostaje važna potreba za doslednom makroekonomskom politikom. U prvoj polovini ove decenije, Srbija je vodila pregovore o otpisu dugova čime je smanjila ukupan spoljni dug koji je krajem prošle godine iznosio 62% BDP. Više se ne mogu očekivati ovakvi jednokratni pozitivni rezultati. Deficit platnog bilansa je i dalje veliki i neophodni napor da se sprovede restrukturiranje kako bi se znatno povećao rast izvoza u srednjoročnom i dugoročnom periodu će zahtevati vreme i upornost. Iako će čvrsta makroekonomska politika dovesti do umerenog rasta potrošnje, a time i uvoza, neće biti moguće brzo korigovanje deficita platnog bilansa. U ovom trenutku, sposobnost srpske privrede da ostvari devizni prihod nije velika kao što bi trebalo da jednog dana bude, pa su medjunarodni grantovi i koncesioni zajmovi još uvek ključni za održavanje spoljne likvidnosti. Sa projektovanim rastom servisiranja duga u toku ove decenije kao i procenta BDP i izvoza, ne treba zanemariti rizik spoljnog sektora po srpsku makroekonomsku stabilnost.

Fiskalna politika je u Srbiji postala čvršća tokom 2004. godine. Prvobitni budžet je imao za cilj da smanji deficit uglavnom preko mera koje su se odnosile na izvore prihoda. Letnji rebalans budžeta je bio pokušaj da se ponovo razmotri ovaj pristup, zamrzavanjem zarada u javnom sektoru i smanjenjem subvencija. Vlada ima za cilj da u 2005. godini konsoliduje deficit državnog budžeta u iznosu od 17% BDP. Mislimo da će ovaj cilj biti izložen povećanom riziku, s obzirom da nikada nije lako brzo smanjiti troškova u delu kao što su subvencije. Gledano srednjoročno, pitanje prelaznih troškova reforme penzionog sistema vršiće dalji pritisak na fiskalnu politiku. U ovom trenutku deficit penzijskog fonda iznosi blizu 6.0% BDP. Pa ipak, budžetski deficit je nizak i doprinosi kredibilitetu ekonomske politike Srbije. Održavanje oprezne fiskalne politike predstavljaće važan element održavanja makroekonomske

stabilnosti s obzirom na povećane troškove servisiranja javnog duga u drugoj polovini ove decenije. Do danas su srpske vlasti mogle da u saradnji sa MMF-om primene širu restriktivnu fiskalnu politiku. S obzirom na spoljašnja ograničenja sa kojima se Srbija suočava, verujemo da će fiskalna politika u srednjeročnom periodu ostati oprezna u širem smislu.

Uvodjenjem PDV, čija osnovna stopa iznosi 18% a olakšice 8%, moguće je jednokratno uvećanje budžeta za 2005.godinu. Uošteno se može reći da se uvođenjem PDV povećava prihod u odnosu na predviđanja i nema razloga da situacija u Srbiji bude drugačija. U ovom slučaju, bilo bi dobro da vlada ne poveća potrošnju niti da uspori reforme.

I zaista, nadležni organi rade na ambicioznom trogodišnjem makro fiskalnom scenariju, koji predstavlja osnovu fiskalne politike za period od 2005 do 2007.godine. Širi cilj politike je da se obezbedi rast od 5% godišnje, da se poveća udeo investicija sa sadašnjih 16% BDP na 20% do 2007.godine, da se poveća stvarni rast izvoza na 15% godišnje i da se održi nizak nivo inflacije.

Rast investicione aktivnosti će uglavnom biti prisutan u privatnom sektoru, sa direktnim stranim investicijama kao glavnim elementom, ali i povećanjem ulaganja u infrastrukturu od strane vlade. To će zahtevati dalje smanjenje tekuće potrošnje, što će predstavljati izazov u političkom smislu. Za početak, srpska vlada troši 10% BDP na zarade u državnom sektoru, dok 13% BDP ide na troškove penzija. Smanjenja u budžetima odbrane i policije će verovatno biti manje problematična nego što je to slučaj sa zdravstvenim, obrazovnim i socijalnim portfolijom. Ipak, potreba da se smanji broj zaposlenih kako bi se privukli strateški partneri za veliki broj državnih i društvenih preduzeća i potreba da se smanje subvencije industrijskom sektoru predstavljaju izazovno političko okruženje za vladu u 2005. godini.

Činjenica je da za srpsku privredu postoji veliki broj rizika, kako u domaćoj tako i u međunarodnoj sferi. Kašnjenja u sprovođenju programa reformi bi usporila povećanje održive stope rasta u srednjeročnom periodu, uz moguće postavljanje pitanja održivosti duga u okruženju sve većih (doduše uz sporiji rast) globalnih kamatnih stopa. Dok očekujemo umereni rast cena nafte u 2005. godini, dotle rast domaćih zarada može da stvori dodatne probleme vlastima u pogledu planiranja inflacije, a očekivani sporiji ovogodišnji rast u SAD i EU predstavlja rizik za ciljani rast izvoza.

Uzimajući u obzir rizik kome je izložena srpska privreda, naš stav u pogledu srednjeročnog razvoja je konstruktivan. Dalji napredak reformi u sektoru preduzeća, poboljšanjem efikasnosti tržišta roba i radne snage i opšteg poslovnog okruženja, biće neophodan za unutrašnji rast investicija i izvoznog potencijala. U kombinaciji sa čvrstom fiskalnom i monetarnom politikom, za koje očekujemo da će takve ostati bar u narednih nekoliko godina, ići će se sve dotle dok se ne osigura makroekonomska stabilnost. U međuvremenu, državni kreditni rejting pruža Srbiji pristup međunarodnim tržištima kapitala obezbeđujući refinansiranje postojećih zajmova uz manje troškove i stabilnije izvore finansiranja budućih obaveza.

Delegacija Evropske komisije u Srbiji i Crnoj Gori (Prilog)

"Izgradnja na temelju Evropskog partnerstva"

Sastanak Evropskog saveta 2000. godine u gradu Feira i sastanci koji su usledili, u Zagrebu (novembra 2000. godine) i Solunu (u junu 2003. godine), razjasnili su evropske perspektive za Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora¹ kao potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Odnos između Evropske unije i Srbije i Crne Gore se od tada zasnivao na perspektivama daljeg proširivanja Unije i, s tim u vezi, krajnjeg cilja Srbije i Crne Gore da postane članica Evropske unije.

Proces stabilizacije i pridruživanja (SAp) i njegovi instrumenti

U skladu sa ustanovljenim političkim okvirom, bilateralni i politički odnosi između Evropske unije i Srbije i Crne Gore značajno su intenzivirani od oktobra 2000. godine. Naime, Srbija i Crna Gora je otpočela proces stabilizacije i pridruživanja na način na koji su to učinile druge zemlje Zapadnog Balkana i izvukla je veliku korist iz različitih instrumenata koji imaju veze sa **procesom stabilizacije i pridruživanja**.

- Prvo, kako bi se pomoglo ekonomskom oporavku zemlje, septembra 2000. godine, Evropska unija je odobrila povoljne **autonomne trgovinske ustupke**, proširivši ih na praktično sve proizvode u novembru 2000. godine, nakon demokratskih promena u Beogradu. Ovi preferencijali daju neograničen bescarinski pristup Evropskoj uniji za skoro sav izvoz iz Srbije i Crne Gore.

- Drugo, **finansijska pomoć** Evropske unije, koja je postojala i pre 2000. godine, značajno je povećana u vidu regionalnih i nacionalnih projekata Pomoći Zajednice za rekonstrukciju, razvoj i stabilizaciju (projekat CARDS) i kroz Program makrofinansijske pomoći.²

- Treće, Evropska unija je pružila **bilateralnu tehničku i političku podršku** u multilateralnim pitanjima Srbije i Crne Gore kao što su primanje u Svetsku trgovinsku organizaciju, inicijativa Pakta za stabilnost, pregovori i zaključenje ugovora o slobodnoj trgovini sa zemljama u regionu, itd.

Vizija EU

U periodu od 2000. do 2004. godine, vođen je stalni dijalog između službi Evropske komisije i nadležnih ministarstava na nivou državne zajednice i republike i izdate su **zajedničke preporuke**,

¹ U to vreme, Savezna Republika Jugoslavija (SRJ).

² Finansijska pomoć Zajednice iznosila je 1,8 milijardi evra za period od 1991. do 2003. godine, s tim što je više od 1,6 milijarde evra odobreno nakon pada Miloševićevog reima. Program makrofinansijske pomoći iznosio je 475 miliona evra u periodu od 2000. do 2004. godine, uz dodatnih 70 miliona evra planiranih za 2005. godinu.

čime je reformama dat snažan evropski okvir. Ovaj dijalog je takođe doveo do tzv. **dvosmernog koloseka** koji je formalno potvrđen od strane najviših zvaničnika Srbije i Crne Gore 5. oktobra 2004. godine i Saveta za opšta pitanja (GAERC) 11. oktobra 2004. Dvosmerni kolosek nastao je kao odgovor na ustavnu situaciju u Srbiji i Crnoj Gori i zastoj u pogledu sprovođenja Ustavne povelje. Na osnovu tog novousvojenog dvosmernog koloseka, Komisija je ponovo otpočela rad na **studiju o izvodljivosti**. Studija o izvodljivosti bi trebalo da proceni administrativne i institucionalne mogućnosti Srbije i Crne Gore da pregovara, zaključuje i sprovodi obaveze koje proizilaze iz budućeg Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) Evropskoj uniji.

Neophodan program reformi

Kako bi se pomoglo zemlji da se konsoliduje oko najvažnijih pitanja i prioriteta, Savet Evropske unije je 14. juna 2004. godine doneo odluku o principima, prioritetima i uslovima koji su sadržani u **Evropskom partnerstvu**³ sa Srbijom i Crnom Gorom. Odluka sadrži set kratkoročnih prioriteta, za koje se očekuje da budu postignuti u narednih godinu do dve dana, i dugoročnih prioriteta, za koje se očekuje da budu postignuti u roku od tri do četiri godine. Svi ovi prioriteti, međutim, moraju biti sprovedeni kako bi zemlja napredovala na svom putu ka Evropskoj uniji.

Politički prioriteti odnose se na sledeće oblasti:

1. **Demokratija i vladavina prava** kroz puno poštovanje Ustavne povelje, reforme vojske, završetak reforme izbornog zakona, jačanja državne administracije, jačanja i održavanja administrativnog kapaciteta institucija koje se bave evropskom integracijom na državnom i republičkom nivou, jačanje sudske reforme, borba protiv korupcije, itd.
2. **Ljudska prava i zaštita manjina** kroz ispunjavanje obaveza Saveta Evrope, osnivanje Kancelarije ombudsmena i jačanje administrativnog kapaciteta kancelarije, obraćanje pažnje na odstranjivanje torture, obezbeđivanje slobode izražavanja i udruživanja, obezbeđivanje imovinskih prava usvajanjem i sprovedbom zakona o imovinskoj restituciji, zbrinjavanje izbeglica, raseljenih lica i manjina, itd.
3. **Regionalna i međunarodna saradnja/obaveze** kroz osiguranje pune saradnje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju i puno poštovanje Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, stalni dijalog sa Prištinom o praktičnim pitanjima od zajedničkog interesa, obezbeđivanje i jačanje stabilnosti i regionalne saradnje, u skladu sa zahtevima procesa stabilizacije i pridruživanja i obaveze usvojene u Solunu u pogledu regionalne saradnje, ratifikacije i punog stupanja na snagu svih ugovora o slobodnoj trgovini i svih ostalih međunarodnih ugovora koje je postigla država, itd.

Štaviše, ekonomski prioriteti se odnose na sledeće:

1. **Obrazovanje tržišne ekonomije i strukturalnih reformi** kroz obezbeđivanje makroekonomske stabilnosti, liberalizaciju preostalih cena i odstranjivanje administrativnih kontrola, ubrzanje restrukturiranja, privatizaciju i/ili likvidaciju velikih društvenih ili državnih preduzeća, razvoj stabilnog i funkcionalnog tržišta zemljišta i nekretnina, razvoj i sprovođenje jasne strategije koja pomaže zapošljavanje a suzbija nezaposlenost, razvoj pouzdane statistike, završetak privatizacije i restrukturiranje finansijskog (bankarskog) sektora, jačanje poslovnog okruženja koje je pogodno razvoju i uposlenosti privatnom sektoru, itd.
2. **Vođenje javnih finansija** kroz stalnu formalizaciju sive ekonomije i proširivanje poreske osnove, sprovođenje sistema vođenja javne potrošnje (trezor, javna unutrašnja finansijska kontrola) i potpuna poreska reforma, unapređenje budžetskog procesa i rukovođenja finansijama, obrazovanje efikasnih postupaka za otkrivanje, postupanje i nastavljanje slučajeva osumnjičenih za prevaru i druge neregularnosti koje imaju uticaja na nacionalne i međunarodne fondove, stalnu reviziju fiskalnih zakona i administrativnih procedura kako bi se obezbedila efikasna i nediskriminišuća primena poreskog zakona, stalno jačanje administrativnog kapaciteta poreske uprave, itd.

³ Odluka Saveta 2004/520/EC, Službeni glasnik EU, L 227 od 26. juna 2004. godine, str. 21-34.

3. **Unutrašnje tržište i trgovina** kroz puno sprovođenje svih dogovorenih elemenata Akcionog plana o unutrašnjem tržištu i trgovini, ukidanje svih uvoznih dadžbina, dodatnih plaćanja i uvoznih dozvola za proizvode od čelika i gvožđa koji su uvedeni u suprotnosti sa klauzulom o blokadi propisane autonomnim trgovinskim preferencijalima Evropske unije, ukidanje carina za izvoz crnih i nebojenih metala i sirove kože, kontinuirana modernizacija carine, jačanje oblasti prava intelektualnih prava, itd.
4. **Sektorska politika**, i posebno aktivnosti koje treba preduzeti u oblasti poljoprivrede, saobraćaja, energetike, industrije i malih i srednjih preduzeća, telekomunikacija i životne sredine.

Sprovođenje prioriteta Evropskog partnerstva

Važno je napomenuti da politički i ekonomski uslovi procesa stabilizacije i pridruživanja ni na koji način nisu promenjeni dvosmernim kolosekom. Stoga, od krajnje je važnosti za napredak zemlje prema Evropskoj uniji da prati i sprovodi preporuke zajedničke politike⁴ i prioritete iz Evropskog partnerstva. Takođe u vezi s tim je odgovarajuća i puna implementacija **Akcionog plana za sprovođenje Evropskog partnerstva** koje su već pripremile i usvojile sve tri administracije. Štaviše, ne treba zaboraviti da krajnja odgovornost leži na vlastima Srbije i Crne Gore da sprovedu sve potrebne reforme i da uključe evropsku dimenziju u sve zakonske akte koje predlože. Nesumnjivo, to će im biti i formalna obaveza, kada zemlja potpiše Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji.

Budući Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju

Zavisno od pozitivne ocene Studije o izvodljivosti kapaciteta Srbije i Crne Gore da pregovara i sprovede budući Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju, zemlja će ući u novu etapu procesa evropske integracije. Kada se potpiše Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju, što sada predstavlja evropsku perspektivu postaće jasan put ka članstvu u Evropskoj uniji. **Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju** Srbije i Crne Gore bi tako već odražavao nova prava i obaveze u pogledu članstva. Praktično, Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju bi se sastojao od zajedničkih poglavlja za pitanja državne zajednice, o čemu bi se pregovaralo sa predstavnicima državne zajednice i suštinski odvojeni aneksi koji bi bili dogovoreni sa republikama oko svih stvari u okviru njihovih nadležnosti kao što je to gore predstavljeno. Ovi bi aneksi posebno pokrivali trgovinska i ekonomska pitanja kao i sektorska politika koje spadaju u nadležnost republika. Ovaj model bi omogućio Evropskoj uniji i njenim državama članicama da započnu stvaran ugovorni odnos sa Srbijom i Crnom Gorom, koji bi adekvatno bio primenljiv sa jednom ili svim vladama partnerima. Naročito za direktne strane investitore, stvorila bi se jasna osnova na kojoj bi mogli da zasnivaju svoju procenu o poslovnim mogućnostima. Za vlasti državne zajednice i republičke vlasti to bi pružilo veliki podsticaj ka ubrzanim reformama.

⁴ Preporuke politike predstavljaju zajednički rezultat dogovora predstavnika Evropske komisije i vlasti Srbije i Crne Gore koji je postignut tokom sastanaka Konsultativne radne grupe (CTF) i Unapređenog stalnog dijaloga (EPD). Poslednji takav sastanak održan je u Beogradu 27. i 28. januara 2005. godine.

Zakonodavni i upravni okvir

Zakon o preduzećima

Dugoočekivani Zakon o privrednim društvima Republike Srbije usvojen je 22. novembra 2004. a stupio je na snagu 30. novembra 2004. godine. Ovaj zakon reguliše osnivanje i registraciju privrednih društava i preduzetnika, organizaciju i upravljanje društvima, povezivanje i statusne promene i promene pravne forme privrednih društava, i likvidaciju društava. Donošenjem ovog zakona prestale su da važe odredbe starog Zakona o preduzećima, izuzev onih odredbi koje se bave preduzećima u društvenom vlasništvu i koje regulišu korporativno upravljanje u preduzećima u kojima je pokrenut proces privatizacije.

Na snazi su posebni zakoni koji regulišu specijalizovane oblasti kao što su osiguranje, bankarstvo i efektivna berza. U ovim oblastima opšte odredbe Zakona o privrednim društvima samo su dopuna onim zakonima koji regulišu posebne oblasti.

U skladu sa Zakonom o stranim ulaganjima, strana lica, kako fizička tako i pravna, uživaju isti pravni status u pogledu osnivanja preduzeća u Srbiji.

Prema Zakonu o privrednim društvima, postoje četiri tipa preduzeća koja se mogu osnovati u Srbiji, i sva četiri tipa su već postojala u prethodnom Zakonu o preduzećima. Ti tipovi preduzeća obuhvataju: ortačko društvo, komanditno društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću i akcionarsko društvo. Sve vrste preduzeća koje postoje u Srbiji imaju status pravnog lica.

U zakonu nisu navedeni zahtevi koji se tiču minimalnog iznosa akcijskog kapitala u ortačkim i u komanditnim društvima, ali budući da njihovi osnivači odgovaraju za obaveze društva celokupnom svojom imovinom, ove dve vrste preduzeća se retko mogu sresti u praksi. Novi Zakon o privrednim društvima ne uvodi nikakve značajnije promene pravnog sistema u ortačkim i komanditnim društvima, osim mogućnosti da i pravna lica mogu osnivati ove dve vrste preduzeća.

Najčešći oblik preduzeća u Srbiji je društvo sa ograničenom odgovornošću. Odgovornost vlasnika je ograničena na njegov udeo u preduzeću, tako da vlasnik ne može biti odgovoran za obaveze samog preduzeća, osim ukoliko ne zloupotrebi postojanje preduzeća za neku nezakonitu radnju ili za prevaru. Akcionar može imati samo jednu akciju u preduzeću, i ona se iskazuje u vidu procenta. Akcijski kapital može biti u novcu i "u stvarima", kao što su oprema, roba, know-how, itd. i, u skladu sa novim zakonom, u radu i uslugama društvu. Sami akcionari mogu utvrditi vrednost uloga u stvarima. Novi Zakon o privrednim društvima predviđa da društvo sa ograničenom odgovornošću može imati od 1 do 50 članova, a da minimalni iznos akcijskog kapitala iznosi 500 evra.

Postoje dve vrste akcionarskog društva, zatvoreno i otvoreno (javno) akcionarsko društvo koje može biti kotirano i nekotirano. U ovom trenutku, ne postoji razvijeno tržište za berzu akcija, a najveći broj akcionarskih društava čine banke i osiguravajuća društva, jer se oni, prema specijalizovanim zakonima, moraju osnivati kao akcionarska društva. Minimalni iznos početnog akcijskog kapitala za akcionarsko društvo je znatno viši nego što je slučaj sa društvima sa ograničenom odgovornošću i iznosi 10,000 evra za zatvorena i 25.000 evra za otvorena akcionarska društva.

Strana lica mogu da osnivaju predstavništva u Srbiji. Otvaranje i rad predstavništva je regulisano specijalnom Uredbom i Zakonom o spoljnotrgovinskom poslovanju. Predstavništva se registruju u posebnom registru u Ministarstvu za ekonomske odnose sa inostranstvom. Predstavništva nisu pravna lica i nije im dozvoljeno da se bave komercijalnim aktivnostima na teritoriji Srbije. Uloga predstavništava se ograničava na ispitivanje tržišta i na pružanje pomoć pri zaključenju ugovora.

Pozitivni znaci

- *Novi zakon o privrednim društvima pokazuje tendenciju u pravcu olakšanja osnivanja preduzeća i prepuštanja veće slobode vlasnicima u pogledu regulisanja njihovih međusobnih odnosa, i odnosa sa preduzećem.*
- *U novom Zakonu o privrednim društvima značajno je smanjenje minimalnog iznosa akcijskog kapitala koji je preduslov za osnivanje društva sa ograničenom odgovornošću (500 evra).*
- *Ne postoje više zahtevi da zaposleni budu zastupljeni u rukovodećim organima preduzeća.*
- *Po novom Zakonu o privrednim društvima za osnivanje društva je neophodan samo jedan osnivački akt (Ugovor o osnivanju).*

Savet preporučuje

- *Uočene su nedoslednosti između Zakona o privrednim društvima i drugih zakona koji regulišu uslove za poslovanje u Srbiji, a naročito Zakona o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata i novog Zakona o registraciji privrednih subjekata, koji će stupiti na snagu 1. januara 2005. godine. Ove nedoslednosti bi trebalo otkloiti uz pomoć amandmana.*
- *Novi Zakon o privrednim društvima ostavlja za sobom neke praznine i sadrži neke nejasne odredbe. Pitanje od najvećeg značaja tiče se procesa usaglašavanja postojećih preduzeća sa novim Zakonom o privrednim društvima, što mora biti završeno u roku od dve godine od datuma stupanja ovog zakona na snagu. Međutim, nije jasno da li bi u tom periodu trebalo primenjivati stari Zakon o preduzećima, i ako bi trebalo, u kojim slučajevima. Sudska praksa treba da tumači sve nejasne odredbe na isti jednoobrazno, na način kojim će olakšati preduzećima da posluju i privuku strane investicije.*

Hartije od vrednosti

Novi Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata je donet u Novembru 2002. godine, ali je stupio na snagu krajem Septembra 2003. Zakon reguliše tri osnovne oblasti: način izdavanja i trgovanja hartijama od vrednosti, prava i obaveze ovlašćenih učesnika na organizovanom tržištu i ulogu Komisije za hartije od vrednosti.

Izdavanje i trgovina hartijama od vrednosti

Izdavanje hartija od vrednosti putem javne ponude

Proces otpočinje objavljivanjem javnog poziva i prospekta o izdavanju akcija, nakon čega sledi niz formalnih koraka koje je potrebno preduzeti u cilju upisa i plaćanja akcija i dobijanja rešenja o odobrenju izdavanja hartija od vrednosti koje donosi Komisija. Proces se može smatrati okončanim prenosom hartija od vrednosti na račun novog vlasnika.

Trgovanje hartijama od vrednosti na berzi

Trgovina hartijama od vrednosti može se vršiti samo na organizovanom tržištu posredstvom ovlašćenih brokerskih-dilerskih kompanija ili ovlašćenih banaka.

Ponuda za preuzimanje

Prilikom sticanja više od 25% akcija sa pravom glasa u preduzeću propisana je obaveza upućivanja javne ponude za preuzimanje akcija, za koju je prethodno potrebno dobiti odobrenje Komisije za hartije od vrednosti.

Ovlašćeni učesnici na tržištu

Ovlašćeni učesnici na tržištu hartijama od vrednosti su Berza, Centralni registar, ovlašćene banke, brokersko dilerska društva i kastodi banke. Zakon propisuje okvir za njihovo osnivanje i poslovanje, kao i njihova prava i obaveze, dok su bliža pravila propisana podzakonskim aktima i pravilnicima Komisije.

Komisija za hartije od vrednosti

Komisiji za hartije od vrednosti je data ključna uloga uz značajna ovlašćenja. Komisija je odgovorna, između ostalog, za bliže uređenje pitanja vezanih za primenu Zakona, izdavanje licenci i nadzor nad radom ovlašćenih učesnika na organizovanom tržištu, utvrđivanje standarde za registraciju berzanskog prometa, utvrđuje sadržaj obaveznih informacija koje se moraju dostaviti Komisiji i objaviti, nadgleda stanje i trendove na tržištu hartija od vrednosti i preduzima korektivne mere.

Primena zakona

Od kada je počela primena Zakona, Komisija je veoma aktivno radila na bližem uređenju tržišta hartijama od vrednosti. Veliki broj podzakonskih propisa je donet ili izmenjen. Bliže uređenje ove oblasti je doprinelo boljem razumevanju procesa. Pored toga, Komisija je izdala brojna zvanična saopštenja da objasni brojna pitanja koja su pokrenuta tokom primene zakona.

Ipak, i nekim slučajevima propisana rešenja se nisu pokazala dovoljno jasnim i dovela su do određenog broja spornih situacija. U drugim slučajevima zakonska rešenja nisu međusobno usklađena, dok su takođe neke oblasti ostale skoro u potpunosti neuređene. To se može pokazati na primeru homogenizacije akcija koja predstavlja dugačak i komplikovan proces iz razloga nedostatka jasnih pravila, s jedne strane, i neusklađenosti sa pravilima Berze i Centralnog registra, sa druge strane.

Imajući u vidu da je proces privatizacije priveden kraju, ponude za preuzimanje su dobile na značaju u poslednjih godinu dana i postale jedan od osnovnih načina sticanja većinskih prava u preduzeću. Ipak, postupci za preuzimanje nisu prošli bez određenih poteškoća, koje se mogu pripisati između ostalog nedostatku iskustva nadležnih organa u rešavanju novonastalih problema.

U postupcima vezanim za povećanje kapitala i izdavanje akcija nije bilo većih poteškoća.

Pozitivni znaci

- *Zakon se trenutno primenjuje bez većih poteškoća, nakon perioda nejasnoće i nesigurnosti koja je bila prisutna u prvih par meseci posle stupanja na snagu.*
- *Namera da se tržište uredi po savremenom modelu uspeła je u velikoj meri iako ostaju oblasti u kojima su poboljšanja neophodna.*

Savet preporučuje

- *Usklađivanje Zakona o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata sa ostalim povezanim zakonima (uključujući i Zakon o privrednim društvima i Pravila poslovanja Beogradske Berze) je neophodno.*
- *Potrebno je uvođenje jasnih i usklađenih proceduralnih rešenja kako bi se izbegle određene neželjene situacije.*
- *Brojna i striktna proceduralna pravila vezana za dobijanje različitih dozvola od Komisije za hartije od vrednosti bi trebalo pojednostaviti.*

- *Iako su promene u nekim oblastima neophodne kako bi se poboljšali uslovi na tržištu, smatramo da je odabir pravog trenutka za uvođenje takvih novih pravila od izuzetnog značaja - proceduralna pravila se ne smeju menjati nakon otpočinjanja jednog postupka.*
- *U kontekstu očekivanja daljeg razvoja tržišta, potrebno je bliže urediti oblast finansijskih derivata.*

Zakon o radu

Zakon o radu je stupio na snagu u decembru 2001. Zakon koji karakteriše snažna orijentacija ka slobodnom tržištu pojavio se kao reakcija na najvažnije ekonomske i socijalne promene koje su se desile u društvu i zahteva veću fleksibilnost na tržištu rada. U poređenju sa prethodnim propisima ovaj zakon je mnogo liberalniji kada se radi o postupku zapošljavanja i prestanka radnog odnosa, što poslodavcima pruža veću fleksibilnost u zapošljavanju.

Radni odnos se uspostavlja zaključenjem ugovora u pisanom obliku. Zakon predviđa obaveznu radnu nedelju od 40 časova, i zaposlenom garantuje godišnji odmor od najmanje 18 dana.

Dodatna prava se utvrđuju kolektivnim ugovorom, internim aktima poslodavca ili mogu biti rezultat direktnih pregovora između poslodavca i zaposlenog koji je formulisan ugovorom o radu.

Do prestanka radnog odnosa koji određuje poslodavac može doći samo iz opravdanog razloga koji se tiče radne sposobnosti zaposlenog, njegove stručnosti ili ponašanja, ali i zbog potreba poslodavca, gde su opravdani razlozi široko definisani i daju poslodavcu punu slobodu. Smatra se da ovakva potreba postoji, posebno u slučaju nezadovoljavajućeg radnog učinka, nedostatka neophodnog znanja i stručnosti, lošeg odnosa prema radu, kriminalnih radnji vezanih za rad, odsustvovanja sa posla po prestanku neplaćenog odsustva, zloupotrebe prava na bolovanje ili otpuštanja iz ekonomskih, tehnoloških i organizacionih razloga.

Zaključivanje kolektivnog ugovora nije obavezno i u slučaju da poslodavac i nadležni sindikat ne postignu dogovor, radni odnosi se mogu regulisati jednostranim aktom poslodavca (priručnik o zapošljavanju) ili pojedinačnim ugovorom o radu.

Kao odgovor na veoma brze promene u privrednom okruženju, novi zakon olakšava poslodavcima da zapošljavaju radnike na određeno vreme. Međutim, rok takvog odnosa je i dalje ograničen na najviše tri godine, što se može pripisati starom sistemu, kako bi se eliminisala praksa ponovljenog produženja ugovora na određeno vreme.

Primena zakona o radu

Od momenta njegovog usvajanja, zakon je primenjivan bez većih poteškoća. Što je još važnije, zakon je uneo više preciznosti i efikasnosti u postupke i pitanja koja se tiču rada, koji su pre toga bili prilično komplikovani, dugotrajni i nisu mogli ispuniti očekivanja jednog liberalnog tržišta rada.

Zakon utvrđuje pravila kojima se podstiče zapošljavanje. Budući da reguliše samo najvažnija pitanja, zakon utvrđuje osnovna pravila za definisanje odnosa između poslodavca i zaposlenog a istovremeno ostavlja dovoljno slobode i jednog i drugoj strani o tome kako će regulisati ostale pojedinosti u skladu sa svojim interesima.

Jedina oblast koju bi možda trebalo dodatno unaprediti je pitanje načina na koji zvanični organi, kao što je Inspektorat rada, tumače ovaj zakon. Ti organi i dalje pokazuju tendenciju da uvek tumače zakon u korist poslodavca. Osim toga, neophodno je stalno obrazovanje sudija kako bi bili osposobljeni za donošenje odluka koje su više u skladu sa očekivanjem slobodnog tržišta rada.

Nacrt novog zakona o radu

Savet je bio u prilici da vidi novi Zakon o radu i da dostavi svoj komentar na nekoliko nacрта tog zakona.

Mi smatramo da predloženi nacrti ne zadovoljavaju potrebe slobodne tržišne ekonomije i ne govore u prilog daljeg razvoja tržišta rada u Srbiji. Osim toga, mi verujemo da bi primena takvog zakona u velikoj meri povećala cenu rada, kao i da mnoge od predviđenih odredbi predstavljaju veliko opterećenje za poslodavca.

Savet je zadovoljan Zakonom koji je trenutno na snazi i veruje da ako su neophodne bilo kakve promene radnog zakonodavstva, da one treba da se sprovedu u vidu amandmana na postojeći zakon.

Zakon o stečajnom postupku

Zakon o stečajnom postupku ("Službeni glasnik Republike Srbije br. 84/2004) je donet 23. jula 2004 od strane Narodne skupštine Republike Srbije, zajedno sa Zakonom o agenciji za licenciranje stečajnih upravnika. Zakon o stečajnom postupku će stupiti na snagu posle 1. februara 2005 i primenjivaće se na sve stečajne postupke koji budu inicirani posle tog datuma. Sada važeći Zakon o prinudnom poravanju, stečaju i likvidaciji primenjivaće se na sve stečajne postupke koji budu pokrenuti pre 1. februara kao i za stečajne postupke u koim sud nije doneo odluku o prodaji osnovnih sredstava dužnika, ili u kojim je doneo odluku o prodaji ne više od 50% knjigovodstvene vrednosti osnovnih sredstava dužnika a koja će biti unovčena u roku od 6 meseci od dana stupanja na snagu Zakona o stečajnom postupku.

Novim zakonom stečajni postupak je unapređen i strukturisan na jedan transparentniji način. Pre svega novi zakon propisuje striktno rokove za pokretanje stečajnog postupka koji će biti pokrenuti protiv insolventnog dužnika. Insolventan dužnik u smislu zakona je dužnik koji:

- ne može odgovoriti svojim obavezama u roku od 45 dana od dana dospelosti obaveze;
- je potpuno obustavio svoja plaćanja u periodu od 45 dana;
- učini verovatnim da svoje već postojeće obaveze neće moći da ispuni po dospeću
- nije u stanju da plati svoje obaveze ni u sudskom niti poreskom izvršnom postupku.

Novi zakon uvodi Agenciju za licenciranje stečajnih upravnika a koja je bliže definisana u drugom zakonu, Zakonu o Agenciji za licenciranje stečajnih upravnika. U nadležnost navedene agencije spada:

- izdaje, obnavlja i oduzima licencu za obavljanje poslova stečajnog upravnika
- organizuje i sprovodi stručni ispit za stečajnog upravnika
- vodi imenik stečajnih upravnika
- vrši nadzor nad radom i prati razvoj profesije stečajnog upravnika;
- prati primenu propisa kojima se uređuje stečajni postupak, prikuplja i obrađuje statističke podatke o sprovođenju stečajnog postupka
- predlaže standarde za upavljanje stečajnom masom i etički kodeks.

Vlada Republike Srbije imenuje Upravni odbor, Nadzorni odbor i Generalnog direktora Agencije u roku od 30 dana od dana primene zakona o Agenciji.

Novi pravni institut je licenca za stečajnog upravnika koja je, na osnovu samog zakona, obavezna za stečajnog upravnika, i koja će biti izdata tek po položenom posebnom ispitu, ona je opoziva i podložna obnavljanju i to sve pred Agencijom za licenciranje.

Uslovi za obavljanje dužnosti stečajnog dužnika takođe su propisani zakonom i sad se univerzitetska diploma, status preduzetnika i licenca zahtevaju kao preduslovi uz odsustvo sudkoba interesa.

Glavni cilj novog zakona je reorganizacija insolventnog dužnika kako u pogledu isplate poverilaca tako i u pogledu usvajanja plana reorganizacije dužnika. Sve strane koje učestvuju u stečajnom postupku su ovlašćene da predlože plan reorganizacije koji treba da sadrži zakonom propisane preduslove da bi bio usvojen. Plan reorganizacije može da sadrži nekoliko metoda revitalizacije dužnika kao što su: prodaja osnovnih sredstava, odvajanje neprofitabilnih organizacionih delova, promena delatnosti, otpis, konverzija duga i slično.

Po novom Zakonu o stečajnom postupku Skupština poverilaca dobija aktivniju ulogu u samom postupku, što praktično znači da Skupština poverilaca dobija ulogu Skupštine akcionara. Članovi skuštine su poverioci sa neobezbeđenim potraživanjima dok poverioci sa obezbeđenim potraživanjima učestvuju u radu skupštine do iznosa neobezbeđenog potraživanja. Pravo glasa u Skupštini je srazmerno visini potraživanja. Skupština je pored svega ostalog nadležna da postavlja Odbor poverilaca koje kao telo mnogo aktivnije učestvuje u samom postupku putem svojih instrukcija, mišljenja, prigovora datih stečajnom upravniku i drugim telima relevantnim za stečajni postupak.

Pozitivni znaci

Stečajni postupak postaje zakonom propisani put: (i) za naplatu potraživanja poverilaca s jedne strane i (ii) za reorganizaciju insolventnog dužnika. Zakon je sada posvećen strukturisanju novih pravnih instituta i unapređenju postojećih a u cilju vođenja stečajnog dužnika iz stečajnog postupka u novu kompaniju sposobnu da odgovori svojim obavezama.

Savet preporučuje

- *Kao sušinski nastavak ovog Zakona, Zakon o faktoringu mora biti sledeći u nizu jer kupovina i prodaja potraživanja mora postati vodeći instrument za punu i zadovoljavajuću primenu Zakona o stečajnom postupku kao i za razvoj celokupnog tržišta.*
- *Imenovanje Agencije za licenciranje stečajnih upravnika i primena procedure ispita za stečajne upravnike mora biti izvršena u najkraćem vremenskom periodu kako bi se izbegla situacija u kojoj imamo dobar zakon - koji se ne može primeniti.*

Intelektualna svojina

Prava intelektualne svojine zaštićena su i uređena na nivou državne zajednice Srbije i Crne Gore. Nadležna institucija za pitanja intelektualne svojine je Agencija za intelektualnu svoju, koja se nalazi u Beogradu. U Srbiji i Crnoj Gori, štite se sledeća prava intelektualne svojine: patenti, dizajn, trgovačke marke, oznake geografskog porekla, topografije, biljne vrste, neobjavljene informacije i autorska prava i prava s tim u vezi. Sva ova prava regulisana su i zaštićena posebnim zakonima.

Pozitivni znaci

Opšta reforma ovog sektora započeta je 2003. godine a sve u cilju harmonizacije prava intelektualne svojine u Srbiji i Crnoj Gori sa odgovarajućim uslovima Svetske trgovinske organizacije, izraženim u Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, međunarodnih konvencija i propisima i regulativima Evropske unije. U tom cilju, u julu 2004. godine usvojen je i stupio je na snagu novi Zakon o patentima. Ovaj zakon je u potpunosti harmonizovan sa gore navedenim pravnim izvorima. Zakon o trgovačkoj marki i Zakon o dizajnu su u verziji završnog nacrtu i ulaze u postupak usvajanja u skupštini državne zajednice Srbije i Crne Gore. Odgovarajući relevantni zakoni takođe ulaze u završnu fazu izrade pa se opravdano može očekivati da će biti usvojeni u prvoj polovini 2005. godine.

Kada se svi relevantni zakoni koji regulišu zaštitu gore navedenih prava intelektualne svojine u Srbiji i Crnoj Gori usvoje i stupe na snagu, oni će predstavljati jedan u celosti harmonizovan pravni sistem propisa i zaštite prava intelektualne svojine koji je atraktivan za strane investitore i koji pruža punu pravnu zaštitu njihovih prava. Pored toga, harmonizovan pravni sistem zaštite prava intelektualne svojine neophodan je i za sklapanje sporazuma sa Svetskom trgovinskom organizacijom, i predstavljaće pozitivan korak u procesu pristupanja i stabilizacije sa Evropskom unijom.

Zakon o autorskim pravima je usvojen od skupštine državne zajednice u decembru 2004. godine.

Savet preporučuje

- *Sledeći zadatak kojim nadležni organi treba da se pozabave je pitanje sprovođenja u praksi ovde navedene zaštite prava intelektualne svojine, što znači da se mora uspostaviti odgovarajuća zaštita tih prava u sudskom postupku uz istovremeno poboljšanje rada Agencije za intelektualnu svojinu. Postojeći pravosudni sistem bi trebalo reorganizovati radi osnivanja posebnih odeljenja koja bi se bavila isključivo problemima u vezi prava u pogledu intelektualne svojine. Saradnja između sudova i policije je od najvećeg značaja, jer borba protiv organizovanog kriminala i piraterije može biti uspešna samo ukoliko je ta saradnja intenzivna i trajna.*
- *Zaštita prava intelektualne svojine je najvažnije pitanje u vezi intelektualne svojine za svakog stranog investitora u Srbiji i Crnoj Gori. Postoji potreba za uvođenjem oštrijih kaznenih mera i to u vidu izmena odredbi krivičnog zakona koje se tiču kršenja prava intelektualne svojine, sprečavanja piraterije i drugih vidova prekršaja. To će zahtevati reorganizaciju postojećeg sudskog sistema, kroz osnivanje posebnog odeljenja pri nadležnim sudovima za slučajeve intelektualne svojine. Neophodno je organizovati snažnu medijsku kampanju, koja bi imala za cilj edukaciju stanovništva o glavnim pitanjima i problemima vezanim za intelektualnu svojinu i kako bi se povećala osetljivost prema takvim prekršajima.*

Sudski sistem

Organizacija sudova

Novi Zakon o organizaciji sudova, koji je donet 2001, uređuje organizaciju sudskog sistema u Srbiji. Ipak, odredbe starog Zakona o sudovima, koji uređuje nadležnost sudova, će ostati na snazi do 2007, dok će se odredbe novog Zakona primenjivati od 2007. godine, zbog nepostojanja materijalnih preduslova za primenu tog zakona.

Sudski sistem se sastoji od:

- Ustavnog suda
- Sudova opšte nadležnosti
- Sudova posebne nadležnosti

U sudove opšte nadležnosti spadaju: Vrhovni sud, apelacioni sudovi, okružni sudovi i opštinski sudovi. U sudove posebne nadležnosti spadaju: komercijalni sudovi, Viši komercijalni sud i Upravni sud.

Vrhovni sud je sud najviše instance u Srbiji, koji predstavlja drugostepeni sud za slučajeve u kojima sudi Viši komercijalni sud i Administrativni sud. To je sud poslednje instance za žalbe na sve presude koje se ne odnose na ustavna pitanja.

Apelacioni sudovi su nove institucije, osnovane Zakonom o organizaciji sudova iz 2001. Za iste je predviđeno da budu drugostepeni sudovi za opštinske i okružne sudove. Formiranje apelacionih sudova se odlaže do 2007. godine.

Okružni sudovi su osnovani sa ciljem da pokriju teritorije okruga. U nekim slučajevima, to su drugostepeni sudovi za opštinske sudove, a u drugim slučajevima oni sude u prvom stepenu.

Opštinski sudovi su obično prvostepeni sudovi koji pokrivaju teritoriju određene opštine ili više opština. Na primer, Beograd ima pet opštinskih sudova koji pokrivaju 11 opština. Opštinski sudovi su nadležni za sve slučajeve osim komercijalnih.

Komercijalni sudovi postupaju u slučajevima komercijalne prirode, dok je **Viši komercijalni sud** drugostepeni sud za ista pitanja.

Upravni sud je nova institucija, osnovana Zakonom o organizaciji sudova iz 2001., koji postupa u upravnim sporovima. Formiranje Upravnog suda se odlaže do 2007.

Ustavni sud Srbije i Crne Gore je nadležan za ocenu zakonitosti i ustavnosti zakona koje usvajaju parlamenti, postupke Vlade i postupke izvršne vlasti. Ovaj sud je nadležan za ukidanje zakona, koje može imati retroaktivno dejstvo. Ovom sudu može svako da se obrati, ali obično mu slučajeve upućuje na razmatranje sud nižeg stepena, ili mu se pak slučajevi upućuju tokom zakonodavnog postupka.

U razvoj događaja iz 2004. koji bi mogli imati uticaja na sudski sistem spada usvajanje novog Zakona o parničnom postupku i novog Zakona o izvršnom postupku. Ova dva zakona stupiće na snagu u roku od tri meseca po objavljivanju u Službenom glasniku (februar 2005.).

Novi Zakon o parničnom postupku daje veći značaj pripremnom pretresu i nalaže stranama u sporu da dostave sudu sve činjenice i dokaze koje nameravaju da prezentuju na glavnom pretresu. Zahvaljujući ovoj i drugim važnim izmenama, očekuje se da će primena ovog zakona povećati efikasnost sudskog postupka.

Usvajanje Zakona o izvršnom postupku je veliki korak u procesu reforme izvršnog postupka. Uvođenje ovog novog zakona će ubrzati proceduru izvršavanja sudskih odluka, poboljšati pravnu sigurnost i obezbediti zamah za efikasnije funkcionisanje finansijskih tržišta.

Savet preporučuje

- *Sistematsku i stalnu obuku sudija, posebno za primenu novih procedura, ako je to neophodno.*
- *Neophodna je bolja organizacija sudova. Naime, novi Zakon o organizaciji sudova predviđa rešenja koja će, kada se jednom budu primenjivala, imati povoljan uticaj na brže i efikasnije rešavanje sporova. Prema tome, neophodne su ozbiljne pripreme za primenu ovog zakona pre nego što zakon stupi na snagu.*
- *Usvajanje Zakona o parničnom postupku i Zakona o izvršnom postupku predstavlja važan korak u reorganizaciji sudskog sistema Srbije. Ipak, potrebno je da prođe izvestan period primene da bi se dala ocena uticaja ova dva zakona na celokupni pravni i sudski sistem.*

Privatizacija

Pregled procesa privatizacije u Srbiji od 2002. godine

Proces privatizacije u Srbiji definisan je Zakonom o privatizaciji (Službeni glasnik br. 38/01 i 18/03) i uglavnom se bazira na modelu direktne prodaje, kojom se do 70% akcija preduzeća prodaje privatnom kupcu ili putem tendera ili javne aukcije. Ovaj proces je pokrenut 2001. godine, dok su prvi opipljivi rezultati zabeleženi 2002. godine, kada su kupci platili cenu od 216 milion evra za državni kapital, uz obavezu dodatnog investiranja od EUR 320 miliona i 140 miliona za socijalne programe. Osim toga, država je ponudila na prodaju svoje manjinsko učešće u 87 firmi, kada je 48 prodaja uspešno obavljeno, po ukupnoj ceni od 81 milion evra.

Brzina privatizacije u Srbiji je 2003. godine gotovo utrostručena, u svim segmentima. Obavljeno je ukupno 696 privatizacija, putem tendera i javnih aukcija (u kojima je stopa uspešnosti iznosila 85%), dok je 121 državnih manjinskih paketa u preduzećima prodato privatnim kupcima na tržištu kapitala. Ukupni dobijeni prihod od privatizacije od 947 miliona je 2003. godine premašio sva očekivanja.¹

Tokom 2003. godine na prodaju putem tendera je ponuđeno ukupno 49 preduzeća. Od tog broja samo su 22 (u poređenju sa 12 iz 2002.) uspešno prodana, uglavnom stranim kupcima. Sredstva dobijena prodajom iznosila su 605,5 miliona evra (što je trostruko više od iznosa ostvarenog 2002. godine), dok su dodatne investicije i sredstva za socijalne programe dostigli 330,8 miliona evra odnosno 129,8 miliona evra. Šampioni privatizacije u 2003. su bili Beopetrol, i dve fabrike duvana, u to Nišu i u Vranju, koji su prodati kompanijama Lukoil, British American Tobacco i Philip Morris International. Ove tri tenderske prodaje vredne su 63% (554 miliona evra) od ukupne vrednosti prodaje tokom 2003. godine, realizovane putem tendera i aukcijske prodaje.

Od 773 preduzeća koja su ponuđena na prodaju putem aukcije tokom 2003. godine, 674 je uspešno prodato, što je preko tri puta više od broja preduzeća prodatih 2002. godine, kada je samo njih 205 prodato. Ukupna postignuta cena je iznosila 274 miliona evra uz obavezu dodatnog investiranja kupaca uz iznosu od 61,7 milion evra.

Ukupni podaci o privatizaciji, ukupan prihod, iznos dodatnih investicija i obaveza na ime socijalnih programa za 2004. godinu još uvek nisu na raspolaganju. Prema preliminarnim podacima dobijenim od Agencije za privatizaciju (za period od 16. novembra 2004. godine), 257 preduzeća je prodato putem tendera i aukcija za 107,5 miliona evra, uz dodatnih 102 miliona evra za investicije i 2,5 miliona evra za socijalne programe. Pored toga, 31 preduzeće je prodato na tržištu kapitala, gde je postignuta cena iznosila 137 miliona evra. Najveći broj preduzeća prodato je domaćim fizičkim i pravnim licima. Isti izvor navodi da je 60 velikih preduzeća sada u procesu restrukturiranja.

Brzina privatizacije je 2004. godine bila mnogo sporija u odnosu na 2003. godinu. Tokom 2004. godine u fokusu privatizacije su bila mala i srednja preduzeća, koja su ujedno i najmanje problematična preduzeća u Srbiji. U tom smislu, privatizacija velikih društvenih i državnih preduzeća tek predstoji, ili se očekuje tokom predstojeće godine, imajući u vidu da Zakon o privatizaciji jasno navodi krajnji rok za završetak procesa privatizacije društvenih i državnih preduzeća, a to je sredina 2005. godine.

Pozitivni znaci

Prema Agenciji za privatizaciju, izmene Zakona o privatizaciji su u fazi pripreme a najveći broj tih izmena odnosiće se na detaljno regulisanje procesa restrukturiranja. U vezi s tim, i u skladu sa smernicama Svetske Banke i Međunarodnog monetarnog fonda, predviđa se pokretanje procesa restrukturiranja u najvećim državnim preduzećima: Elektroprivredi Srbije (EPS), Naftnoj industriji Srbije (NIS), Železničko-transportnom preduzeću (ŽTP), Telekomu, jednom od dva telekom operatera u zemlji u kome je država vlasnik (preko javnog preduzeća Pošte Srbije), Srbijašumama, Srbijavodama, Elektronskoj industriji El Niš, Jugoslovenskom aviotransportu (JAT) i Aerodromu Beograd (AB). Najveća državna preduzeća, uključujući javno preduzeće EPS i naftnu industriju NIS, će biti privatizovana na kraju ovog procesa, ali ne pre 2005. godine. Osnovna namera procesa restrukturiranja je vertikalna dezintegracija najvećih državnih preduzeća i kasnija privatizacija nekih njihovih delova.

U svetlu predviđenog okončanja procesa privatizacije u Srbiji, tri nova zakona se mogu identifikovati kao faktor koji će doprineti skoroj promeni društvenog i državnog vlasništva. Usvajanje Zakona o stečajnom postupku, i nedavno donošenje Zakona o parničnom postupku i Zakona o izvršnom postupku stvara pravni okvir koji poboljšava i čini postupak za zaštitu poverilaca efikasnijim. Ovi zakoni će značajno uticati na završnu fazu proces privatizacije.

Osim toga, Zakon o stečajnom postupku zajedno sa novim Zakonom o privrednim društvima će dati podstreka procesu restrukturiranja velikih državnih i javnih preduzeća, i podstaći razvoj planova za prodaju sredstava u preduzećima u stečaju.

Savet preporučuje

- Harmonizaciju propisa o hartijama od vrednosti i finansijskim tržištima.
- Stranim licima treba dati mogućnost da postanu vlasnici gradskog građevinskog zemljišta.
- Zemljišne knjige bi trebalo da se ažuriraju.

Porezi

A. Oporezivanje preduzeća

Poreski rezidenti

Rezidentom se smatra pravno lice koje je osnovano ili ima sedište stvarne uprave i kontrole u Srbiji. Rezidenti plaćaju porez na dobit ostvaren van teritorije Republike Srbije, dok nerezidenti plaćaju porez samo na prihod koji je ostvaren u Srbiji.

Poreski obveznici

Poreski obveznici su lica koja obuhvataju akcionarsko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću, društveno preduzeće, ortačko društvo, komanditno društva kao i svako drugo pravno lice koje ostvaruje prihode prodajom roba i vršenjem usluga.

Poreska stopa i poreska osnovica

Od 1. avgusta 2004. godine, poreska stopa iznosi 10% a poreska godina je kalendarska godina. Poreska osnovica se utvrđuje uskladjivanjem računovotstvene dobiti poreskog obveznika pre nego što se utvrdi porez u skladu sa MRS (na osnovu njegovog bilansa uspeha) i u skladu sa Zakonom o porezu na dobit preduzeća.

Oblasti u kojima može doći do uskladjivanja poreza su sledeće:

- Zalihe (po prosečnoj ceni ili FIFO metodu)
- Troškovi radne snage (npr. zarada, doprinos za socijalno osiguranje): u potpunosti se odbija isključujući isplatu otpremnine koja je obračunata ali nije isplaćena
- Amortizacija; olakšice se daju za nematerijalna dugoročna sredstva, materijalna osnovna sredstva koja se smatraju materijalnim osnovnim sredstvima čiji je vek trajanja duži od godinu dana, i čija je nabavna cena veća od prosečne bruto zarade na republičkom nivou u vreme kupovine. Sva materijalna osnovna sredstva su razvrstana u pet grupa, prema stopi amortizacije. Pravolinijski metod se primenjuje na nabavnu cenu osnovnih sredstava koja se nalaze u prvoj grupi (zasebno za svako sredstvo), a metod opadajućeg salda se primenjuje na vrednost cele grupe, i to one rasporedjene u preostale četiri grupe.
- Rezervisanja: Na teret rashoda priznaje se otpis pojedinačnih sumnjivih potraživanja samo ako se pruže dokazi o neuspehoj naplati tih potraživanja sudskim putem, dok se na teret rashoda priznaju rezervisanja za čiju naplatu je istekao rok od 60 dana.
- Izdaci za zdravstvene, naučne, obrazovne, humanitarne, verske, zaštitu životne sredine i sportske namene ne podležu plaćanju poreza/priznaju se kao rashod najviše do 3,5% bruto prihoda.
- Izdaci za ulaganja u oblast kulture priznaju se kao rashod najviše do 1,5% ukupnog prihoda
- Članarine privrednim komorama i drugim udruženjima (izuzev političkim partijama) priznaju se kao rashod najviše do 0,1% bruto prihoda.

- Izdaci za reklamu, propagandu i reprezentaciju priznaju se kao rashod u iznosu do 3% bruto prihoda.

Utanjena kapitalizacija

Kamata plaćena povezanom licu ne priznaje se kao rashod ako prelazi četverostruku vrednost akcijskog kapitala i rezervisanja pomnoženu sa 110% kamatne stope Narodne banke Srbije. Iznosi iznad predviđenog nivoa mogu se preneti.

Transferne cene

Preduzeće mora da prikaže transakcije sa povezanim licima i da ih uporedi sa transakcijama po principu "van dohvata ruke" kada popunjava poresku prijavu. Kreditni odnosi između povezanih lica se porede sa kreditnim uslovima na tržištu. Sve razlike za koje nije dato objašnjenje se uključuju u oporeziv prihod.

Osnovne greške

Prihod ili rashod nastao kao posledica osnovne greške ili promene računovodstvene politike a koji nije prikazan u finansijskim izveštajima za određeni period, uticaće na izveštaj za godinu u kojoj nastanu.

Fundamentalna greška je greška koja prema definiciji MRS menja oporezivi dobitak ili gubitak za više od 2%.

Poreski podsticaji

Postoji veliki broj podsticaja čiji je cilj da se privuku investitori koji bi ulagali u određene privredne sektore i određene oblasti i da se poveća zaposlenost.

Poreska oslobodjenja

Oslobadja se srazmerno plaćanja poreza u periodu od deset godina obveznik koji tokom investicionog perioda uloži u materijalna osnovna sredstva 600 miliona dinara i dodatno zaposli bar 100 radnika. Poresko oslobodjenje kada se zadovolje ova dva uslova ali samo u prvoj godini u kojoj se ostvari oporezivi dohodak.

Poresko oslobodjenje je srazmerno odnosu između investicija i ukupnih osnovnih sredstava nakon investiranja. Dok se ne zadovolje uslovi za poresko oslobodjenje, obveznik ima prava na dole navedene poreske kredite.

Poresko oslobodjenje se odnosi samo na nova osnovna sredstva kupljena u Srbiji ili uvezena (nova ili polovna). Nije jasno da li osnovna sredstva obezbedjenja kao doprinos u sredstvima/robi podležu oslobodjenju.

Da bi se zadovoljila ova potreba nije neophodno da novi zaposleni pre zasnivanja radnog odnosa kod poreskog obveznika budu nezaposleni.

Ukoliko se tokom perioda oslobodjenja od poreza uslov za njegovo dobijanje prekrši, poreski obveznik će izgubiti pravo na poresko oslobodjenje.

Poreski obveznik mora da plati porez koji bi inače platio da nije koristio olakšicu, uvećan za odgovarajuću stopu inflacije.

Oslobadaju se poreza u periodu od pet godina lica koja ulože bar 6 miliona dinara i zaposle najmanje pet radnika u nedovoljno razvijenim područjima.

Dobit ostvarena po osnovu koncesija je oslobodjena plaćanja poreza na pet godina.

Poreski krediti

Obvezniku koji dodatno zaposli radnike, koji su prethodno registrovani kao nezaposleni umanjuje se porez za vrednost njihovih bruto zarada. Poreski kredit se odobrava za zaposlenja izvršena u poreskoj godini.

Preduzeće koje izvrši ulaganja u osnovna sredstva umanjuje se porez za 20% ulaganja, ali umanjenje ne može biti veće od 50% ukupnog poreza. Malo preduzeće može da smanji porez za 40% ulaganja, ali umanjenje ne može da bude veće od 70% ukupnog poreza.

Preduzeća registrovana za određene delatnosti kao što su poljoprivreda, ribarstvo, razne vrste tekstilne proizvodnje, proizvodnju automobile, mašina, medicinske opreme, itd. pri kupovini osnovnih sredstava mogu da smanje svoju poresku obavezu za 80% ulaganja.

Neiskorišćeni deo poreskog kredita za ulaganje u osnovna sredstva može se preneti na deset godina i na račun poreza na dobit iz budućih obračunskih perioda.

Ubrzana amortizacija

Ubrzana amortizacija je dozvoljena za neka osnovna sredstva koja se odnose na ekologiju, naučna istraživanja i obrazovanje kao i kompjutersku opremu. Stope ubrzane amortizacije su za 25% veće od stopa utvrdjenih Zakonom o prezu na dobit preduzeća.

Zapošljavanje invalidnih lica

Poreskim obveznicima koji zapošljavaju invalidna lica umanjuje se porez srazmerno procentu učešća tih lica u ukupnom broju zaposlenih.

Oslobadjanje

Nedobitne organizacije se oslobadaju od poreza prema posebnim pravilima.

Grupe preduzeća

Preduzeće se smatra grupom povezanih preduzeća ukoliko jedno preduzeće kontroliše 75% akcija drugog preduzeća.

Grupa povezanih preduzeća ima pravo na poresko konsolidovanje ukoliko su sva preduzeća rezidenti Srbije. Svako preduzeće podnosi svoj poreski bilans, a matično preduzeće podnosi konsolidovani poreski bilans za grupu povezanih preduzeća.

U konsolidovanom poreskom bilansu gubici jednog ili više povezanih preduzeća se prebijaju na račun dobiti ostalih preduzeća. Svako preduzeće je obavezno da plati porez srazmerno svom udelu u dobiti grupe.

Poreski odbitak

Odbijanje poreza po stopi od 20% od dividendi, akcija, interesa, tantijema, kapitalnih dobitaka, prihoda ostvarenog od rentiranja pokretne i nepokretne imovine koja se plaća nerezidentu.

Nadležni sporazum o dvostrukom oporezivanju može da smanji stope poreskog odbitka.

Gubici

Preduzeće može da prenese gubitak na naredni period od deset godina.

Procena i naplata

Porez na dobit preduzeća se plaća unapred u mesečnim ratama do 15. narednog meseca, na osnovu poreske obaveze od prethodne godine upotrebom metoda za samo procenu.

Poreska prijava i poreski bilans moraju da se popune do 10.marta naredne godine. Poreski obveznik utvrđuje u poreskoj prijavi svoje mesečne obaveze koje plaća unapred na osnovu poreskog bilansa i procene dobiti/gubitka u narednoj godini.

Razvoj događaja od 2003.godine

Iako je bilo nekoliko pozitivnih znakova od objavljivanja prvog izdanja, u ovom periodu je napredak bio ograničen.

Positivni znaci

- *Srbija razvija tržišno orijentisani i privlačni poreski sistem, koji se odražava u niskim stopama poreza na dobit preduzeća i investicionim podsticajima.*
- *Zakon o porezu na dobit preduzeća se uskladjuje sa MRS.*
- *Osnivanje velike jedinice poreskih obveznika je korisno za poreske obveznike vezane za ovu jedinicu;*
- *Ministarstvo za finansije je unapredilo propise koji se odnose na desetogodišnje oslobađanje od poreza;*
- *Postoji čitav niz primera da su poreski inspektori prihvatili odgovorniji i obrazovaniji pristup u vršenju revizija poreskih obveznika.*

Savet preporučuje

- *Porezi, osim poreza na dobit preduzeća, koji preduzeće mora da plati (npr. Porez na imovinu kao što je korišćenje javnog zemljišta i porez na prenos apsolutnih prava, troškovi otkrivanja naziva preduzeća, troškovi korišćenja vode i zaštite i unapredjenje životne sredine, troškovi korišćenja mineralnih sirovina) treba da se smanje i pojednostave.*
- *Finansijska godina mnogih investitora se razlikuje od kalendarske godine. Međutim, nadležni organi neće registrovati da je u preduzeću završena finansijska godina na drugi način osim 31.decembra. Organi bi trebalo da revidiraju svoju praksu.*
- *Razjašnjenje propisa o osnivanju firme je potrebno npr. registrovanje kod poreskih organa, plaćanje poreza.*
- *Potrebno je ponovo razmotriti ograničene olakšice koje se odnose na troškovžea oglašavanja. Ograničene olakšice se mogu pre primeniti na troškove reprezentacije nego na troškove oglašavanja.*
- *Nacrt zakona bi trebalo da se dostavi Savetu stranih investitora / drugom, odgovarajućem forumu kako bi oni dali svoje komentare pre finalizacije zakona.*
- *Nova vlada bi trebalo da nastavi sa razvojem tržišno orijentisanog i privlačnog poreskog sistema.*

B. Oporezivanje gradjana: Porez na dohodak gradjana

Oporezivanje dohotka gradjana se u Srbiji odvija na dva zasebna nivoa: na prihod od zarade i na dohodak na godišnjem nivou, na ukupni dohodak ostvaren bilo gde u svetu.

Rezident i nerezident

Rezidenti su poreski obveznici koji plaćaju porez na dohodak ostvaren u drugoj državi, dok su nerezidenti poreski obveznici samo za dohodak ostvaren u Srbiji.

Za poreske potrebe, poreskim rezidentom se smatra fizičko lice koje zadovoljava sledeće kriterijume:

- Ukoliko boravi na teritoriji Republike Srbije više od 183 dana u periodu od 12 meseci.
- Ukoliko na teritoriji Srbije ima prebivalište ili centar od vitalnih interesa.

Oporezivanje dohotka ostvarenog u Srbiji

Izvori prihoda ostvarenih u Srbiji su sledeći: prihod po osnovu radnog odnosa (zarada), prihodi od poljoprivrede i šumarstava, prihod od samostalne delatnosti, prihod od autorskih prava, prihod od nepokretnosti (rentiranje), prihod od od kapitalnih dobitaka na teritoriji Srbije, kao i ostali dohotci građana. Stopa iznosi 14% ili 20%.

Izmene/dopune zakona za 2005.godinu - poreska stopa za prihod od samostalne delatnosti se smanjuje na 10%.

Porez na zarade

Mesečnom porezu na zarade podležu samo zarade koje isplati domaći poslodavac. Zarade ostvarene u inostranstvu, tj. isplaćene od stranog poslodavca se izuzimaju od plaćanja poreza na zarade, ali se oporezuju na godišnjem nivou.

Prema poreskim zakonskim propisima, prihod ostvaren po osnovu radnog odnosa u Srbiji podleže plaćanju poreza na zarade, po stopi od 14%. Porez na zarade se zadržava na samom izvoru, kada se isplati zarada. Zaposleni je poreski obveznik, ali je poslodavac obavezan da izračuna i plati porez na zarade.

Poreska osnovica je bruto zarada, koja obuhvata porez na zaradu i doprinose za socijalno osiguranje. Naknade se smatraju delom bruto zarada i podležu porezu na zarade i doprinose za socijalno osiguranje.

Promena zakona stupa na snagu 2005. godine - primena poreza na zarade na naknadu primeljenu po osnovu Ugovora o privremenim i povremenim poslovima.

U 2005.godini će se primenjivati i porez na upotrebu službenog automobila u privatne svrhe. Poreska osnovica će iznositi 1% tržišne vrednosti automobila.

Na taj način će izmene/dopune Zakona o porezu na dohodak građana obuhvatiti i promene u prihodima po osnovu radnog odnosa koje će uključiti i premiju koju plaća poslodavac u ime zaposlenog, što se odnosi na dobrovoljno penziono osiguranje. Premija u iznosu od 3.000 dinara će biti oslobođena od poreza.

Doprinos za socijalno osiguranje

Doprinos za obavezno socijalno osiguranje obračunava i iz nadoknade plaćene zaposlenom izdvaja poslodavac. Postoje tri vrste doprinosa za socijalno osiguranje: penziono i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Sve tri vrste doprinosa plaćaju poslodavac i zaposleni po istoj proporcionalnoj stopi. Stope po kojima se plaćaju doprinosi za socijalno osiguranje su:

- Penziono i invalidsko osiguranje 11%
- Zdravstveno osiguranje 6.15%
- Osiguranje za slučaj nezaposlenosti 0.75%

Iznos doprinosa za socijalno osiguranje je ograničen na iznos koji treba da se plati za pet prosečnih bruto zarada, tj. u slučaju da mesečna zarada prelazi pet prosečnih bruto zarada, doprinos za socijalno osiguranje se ne povećava.

Godišnji porez na dohodak građana

Poreski obveznik

Poreski obveznici-rezidenti su obavezni da plate godišni porez na dohodak građana na ukupan neto prihod ostvaren bilo gde u svetu. Takav prihod se sastoji od ukupnog neto prihoda ostvarenog u Srbiji i ukupnog neto prihoda ostvarenog u drugoj državi, u toku jedne kalendarske godine.

Prihod koji podleže godišnjem porezu na dohodak građana obuhvata prihode ostvarene zaradom, kao i prihode ostvarene iz drugih izvora.

Poreska stopa

Godišnji porez na dohodak građana se naplaćuje pored poreza na dohodak građana, koji se plaća tokom cele godine. Plaća se po stopi od 10%.

Poreska osnovica

Godišnji porez na dohodak građana se obračunava na ukupan neto dohodak ostvaren od strane poreskog rezidenta u toku jedne kalendarske godine. Oporezuje se samo deo ukupnog neto dohotka koji prelazi neoporezivi iznos. Neoporezivi iznos se utvrđuje zakonom i uskladjuje se na godišnjoj osnovi, u skladu sa stopom rasta zarada.

Neoporezivi iznos za strane državljane je znatno veći od neoporezivog iznosa za domaće državljane.

Prema nedavnim izmenama Zakona vezanim za prihode ostvarene u 2004. godini, neoporezivi prihod je kao što sledi:

- Neoporezivi prihod za strane državljane je deset puta veći od iznosa prosečne godišnje zarade u Republici.
- Za domaće državljane, neoporezivi prihod je četverostruki iznos prosečne godišnje zarade u Republici.

U skladu sa promenama neoporezivog iznosa, olakšice za građane su sledeće: osnovna olakšica za poreskog obveznika u iznosu od 40% prosečne godišnje zarade u Republici i 15% prosečne godišnje zarade za izdržavane članove porodice.

Utvrđivanje i naplata poreza

Godišnji porez na dohodak utvrđuju nadležni poreski organi, na osnovu podataka iskazanih u poreskoj prijavi. Rok za popunjavanje poreske prijave je 15.mart za prihode ostvarene u prethodnoj kalendarskoj godini.

Porez se utvrđuje na osnovu podataka iz poreske prijave. Kada nadležni poreski organ utvrdi porez on se plaća u roku od 15 dana od dana kada poreski obveznik primi rešenje o utvrđenom porezu.

Oporezivanje stranih državljana

Oslobodjenje od poreza za strane državljane

Naknade koje primi strani državljanin-rezident od svog lokalnog poslodavca, su oslobodjene od oporezivanja dohotka u iznosu jednakom 35% lokalne zarade koja se isplaćuje stranom državljaninu. Da bi iskoristio pogodnosti poreskog oslobadjanja, strani državljanin ne bi trebalo da radi u Srbiji duže od tri godine. Nakon tri godine rada u Srbiji, strani državljanin nemaviše pravo na oslobadjanje od plaćanja poreza na nadoknade.

Doprinos za socijalno osiguranje stranih državljana

Status stranih državljana u pogledu socijalnog osiguranja zavisi od toga da li je njihova matična zemlja potpisala Konvenciju o socijalnom osiguranju sa Srbijom i Crnom Gorom. Svrha ove Konvencije je da se izbegne dvostruko plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje od državljana u zemljama u kojima rade. Pod uslovom da strani državljani imaju pokriveno socijalno osiguranje koje se priznaje, oni nisu obavezni da plaćaju doprinos za socijalno osiguranje u obe zemlje.

Poredjenje sa 2004.godinom

Od 1.7.2004.godine, stope doprinosa za socijalno osiguranje su porasle sa 16,8% na 17,9%, a porez na plate je ukinut u srpskom poreskom sistemu.

Granica godišnjeg poreza na dohodak stranih državljana je smanjena.

Pozitivni znaci

- *Glavna svrha predloženih izmena Zakona o porezu na dohodak gradjana je da smanji poresko opterećenje na privredu i poreske obveznike.*
- *Poresko oslobodjenje i niža poreska stopa su stvoreni da bi se pružila podrška stranim državljanima*

Savet preporučuje

- *Da se konačno reši pitanje plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje za strane državljane sa kojima je Srbija potpisala Konvenciju o plaćanju doprinosa za socijalno osiguranje*
- *Prihod iz inostranstva - nema potrebe za kaznama i penalima ako se prihod unese u godišnji izveštaj o porezu na dohodak*
- *Pojednostaviti procedure izmedju Ministarstva unutrašnjih poslova i drugih nadležnih organa*
- *Zadržati postojeću granicu za strane državljane. keep existing trash hold for expatriates*

C. Indirektni porezi

Porez na promet

Do 31.decembra, 2004. godine jednokratni porez na promet u iznosu od 20% se primenjivao pri prometu uvezene ili domaće robe, a kumulativni višefazni porez na promet se primenjivao kod pružanja usluga.

Porez na dodatu vrednost

1.januara, 2005. godine stupio je na snagu novi zakon o PDV i zamenio stari zakon o porezu na promet. PDV je višefazni porez na promet koji se plaća u svim fazama prometa roba i usluga, kao i kod uvoza roba.

Poreski obveznici

Poreski obveznici PDV su sva pravna lica i preduzetnici koji su u prethodnih 12 meseci u svojim poslovnim aktivnostima ostvarili promet roba i usluga veći od 2.000.000 din (približno 26.000 evra) ili koji procenjuju da će njihov promet biti veći od gore navedenog iznosa. Za evidentiranje lica kao

obveznika PDV potrebno je da se Poreskoj upravi dostavi poreska prijava o evidenciji (EPPDV poreska prijava).

Poreski obveznik je obično lice koje vrši promet roba i usluga ili imenovani agent stranog pravnog lica. Ukoliko strano pravno lice nije imenovalo agenta da plaća porez na robu/usluge koje dobavlja/pruža, poreski obveznik je lice koje je primilo robu ili usluge.

Poreska osnovica

Poreska osnovica namenjena PDV-u je naknada za prodatu robu i usluge na koju treba da se zaračuna PDV. Poreska osnovica takodje treba da sadrži plaćene carinske dažbine, akcize, troškove transporta i osiguranja ili sve druge troškove koje se odnose na promet roba i usluga, ali koji ne uključuju popust odobren u vreme prodaje.

Nastanak poreske obaveze

Obaveze PDV nastaju danom kada se najranije izvrši jedna od sledećih radnji:

- Promet roba i usluga;
- Naplata, ukoliko je naknada ili deo naknade naplaćen pre prometa roba i usluga;
- Danom nastanka obaveze plaćanja carinskih dažbina, u slučaju uvoza roba.

Prehodni PDV i poreska obaveza

Prehodni PDV je PDV koji obračunava i plaća poreski obveznik svom dobavljaču nakon kupovine roba i usluga. Poreska obaveza je PDV koji poreski obveznik zaračunava i naplaćuje za robu koju je prodao i usluge koje je pružio svojim kupcima.

Utvrđivanje obaveza PDV

Poreski obveznici uopšteno imaju pravo na odbitak prehodnog PDV (PDV plaćen prilikom kupovine roba i usluga) od poreske obaveze (PDV koji se zaračunava za robe i usluge pružene kupcima) kada se utvrđuje iznos PDV koji treba da se uplati u Budžet.

Medjutim, prehodni PDV plaćen za nabavljanje određenih proizvoda i usluga (kao što su automobili, motori, troškovi poslovne reprezentacije, hotelskog smeštaja, ishrane, kućnih električnih aprata, itd.) ne može se odbiti od poreske obaveze. Kao što je već rečeno, u daljem tekstu su navedene druge vrste aktivnosti koje unapred isključuju pravo povraćaj prehodnog poreza.

Kada je iznosa prehodnog poreza sa pravom na povraćaj veći da se ne može u potpunosti odbiti od poreske obaveze, on se generalno može preneti kao poreski kredit i odbiti od budućih poreskih obaveza ili poreski obveznik može da traži povraćaj na šta ima pravo, u kom slučaju se razlika od prehodnog poreza vrši najkasnije u roku od 45 dana, odnosno u roku od 15 dana za izvoznike.

Poreske stope

Poreske stope predviđene Zakonom o PDV-u su sledeće:

- Opšta stopa PDV od 18%
- Posebna stopa PDV od 8%
- Poresko oslobodjenje sa i bez prava odbitka prehodnog poreza

Opšta stopa se primenjuje kod većine oporezivog prometa roba i usluga. Medjutim posebna stopa se primenjuje kog prometa koji obuhvata sledeće robe i usluge:

- osnovne prehrambene namirnice (hleb, mleko, šećer, biljno ulje, sveže meso, jaja, voće i povrće);
- dnevne novine;
- komunalne usluge, itd.

Pored gore navedenih poreskih stopa, primenjuje se i poresko oslobodjenje. Na primer, poresko oslobodjenje sa pravom povraćaja prethodnog poreza se primenjuje na promet koji obuhvata sledeće robe i usluge:

- izvoz roba;
- medjunarodni avio prevoz;
- usluge prevoza koje su povezane sa izvozom roba i privremenim uvozom;
- uslugama koje su u vezi sa privremenim uvozom roba, itd.

Poresko oslobodjenje bez prava odbitka prethodnog poreza se primenjuje na promet koji obuhvata sledeću robu i usluge:

- trgovina akcijama i drugim hartijama od vrednosti;
- standardne bankarske usluge;
- osiguranje i reosiguranje;
- promet zemljišta;
- zakup stanova i poslovnih objekata, itd.

Poreski period/podnošenje poreske prijave

Novi zakon o PDV utvrđuje dva poreska perioda:

- svakog kalendarskog meseca za poreske obveznike čiji promet u prethodnih 12 meseci prelazi 20.000.000 dinara ili koji procenjuje da će u narednih 12 meseci ostvariti promet veći od 20.000.000 dinara; ili
- tromesečno za poreske obveznike čiji promet ne prelazi iznos od 20.000.000 dinara.

Poreska prijava PPPDV se dostavlja u roku od 10 dana po isteku poreskog perioda.

Akcize

Akcizom se oporezuju sledeći proizvodi:

- naftni derivati,
- duvanski proizvodi,
- alkoholna i bezalkoholna (gazirana) pića,
- uvezena bezalkoholna pića (voćni sokovi i sirupi);
- kafa.

Plaća se fiksna nadoknada po jedinici proizvoda kao što sledi:

- motorni benzin 27,50 dinara po litru
- dizel gorivo 15,66 dinara po litru
- pivo 8,00 dinara po litru
- viski 126,00 dinara po litru, itd.

Od 1. januara, 2005. godine je stupio na snagu specijalni akcizni režim koji se primenjuje na proizvodnju i uvoz cigareta kao u dole navedenim primerima:

- domaća proizvodnja cigareta 10 dinara po pakovanju + 30%;
- uvezene cigarete 1 dianar po pakovanju + 30%;

Akcize plaćaju proizvođač ili uvoznik proizvoda u trenutku otpreme proizvoda koji podleže akcizi, iz fabrike , ili kada roba udje u carinsku oblast Republike Srbije, nakon njenog uvoza.

Uvozne carinske dažbine

Uvoz većine proizvoda, pored plaćanja PDV-a, podleže plaćanju carinskih dažbina (kada se uvezu proizvodi koji podležu akcizi, na njih se plaća i akciza).

Uvoznik plaća uvozne carinske dažbine. Uvozne dažbine se zaračunavaju na osnovu stopa predviđenih Carinskom tarifom.

Prosečna carinska stopa je ispod nekih 10%, pošto većina roba podleže carinskim dažbinama u rasponu od 1 do 10%. Najveća tarifna stopa (između 20 i 30%) se odnosi na poljoprivredne proizvode. Uvoz nekih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda takodje podleže poljoprivrednim administrativnim troškovima.

Potrebne su dozvole za uvoz/izvoz nekih roba, kao što su poljoprivredni proizvodi, lekovi i plemeniti metali. Ove licence izdaje nadležno Ministarstvo.

Uvozni režim

Roba se može uvesti i prema redovnijoj i privremenoj uveznoj proceduri.

Redovna uvezna procedura podrazumeva da je roba ocarinjena radi slobodne cirkulacije tj. Dažbine su plaćene na granici. Nakon završetka carinske procedure, uvezena roba dobija status domaće robe i njome može slobodno da se raspolaže na teritoriji Srbije.

Privremena carinska procedura je specijalna procedura gde Uprava carine daje odobrenje za uvoz robe sa delimičnim ili potpunim oslobodjenjem od plaćanja carinskih dažbina, pod uslovom da roba izadje iz zemlje u svom prvobitnom stanju u odredjenom vremenskom periodu, prema zahtevu uvoznika i odobrenju Uprave Carine. Privremeni uvoz se odobrava uz potpuno ili delimično oslobadjanje od carinskih dažbina, kako je predvidjeno od strane Vlade. Takvom robom ne može da se raspolaže niti trguje na teritoriji Srbije a da se prethodno ne ocarini i ceo iznos carinskih dažbina plati.

Postoji i režim carinjenja unutar privremenog procesa uvoza gde može da se uveze roba za remonte i popravke a da se zatim izveze u zemlju porekla.

Izvozne carinske dažbine

Kod izvoza većine roba se ne plaćaju nikakve carinske dažbine . Medjutim, za izvoz nekih specifičnih proizvoda u Zakonu o Carinskim tarifama su predvidjene i carinske dažbine. Kao primer navodimo sledeće proizvode koji podležu izvoznim carinskim dažbinama:

- aluminijum 15%
- metalni otpad 15%
- sirova koža 20%, itd.

Naknada za carinske postupke

Nekoliko nominalnih nadoknada za carinske postupke zaračunavaju carinski organi nakon carinjenja pri uvozu ili izvozu. Ove uglavno nematerijalne nadoknade se zasnivaju na vremenu koje carinici provedu u obradi deklaracija, udaranju pečata, itd.

Slobodna zona

Slobodne trgovinske zone mogu da osnuju domaća i strana pravna i fizička lica, pod uslovom da dobiju ovlašćenje od Savezne Vlade. Potrebno je da se izveze minimalno 30% robe i usluga koje su proizveden/pružene u ovoj zoni.

Izvoz i uvoz roba i usluga iz/u Slobodnu trgovinsku zonu je besplatan. Uvoz roba koja će se koristiti za poslovne aktivnosti u Slobodnoj Trgovinskoj zoni se oslobadja carinskih dažbina i drugih uveznih troškova. Promet roba proizvedenih u Slobodnoj trgovinskoj zoni i njihova prodaja na teritoriji Srbije podleže uveznim dažbinama.

Porez na finasijske transakcije

1.januara, 2005. godine je ukinut porez na finasijske transakcije, koji se ranije primenjivao na svaku finasijsku transakciju (sa nekim izuzetcima kao što je isplata zarada, plaćanje poreza, itd.) pravnih lica po stopi od 0,22%.

Pozitivni znaci

- *Uvodjenje PDV-a;*
- *Ukidanje poreza na finasijske transakcije;*

Savet preporučuje

- *Kontinuirana obuka poreskih službenika o propisima vezanim za PDV i povećanje broja poreskih stručnjaka u Poreskoj Upravi;*
- *Redovno ažuriranje publikacija o novim propisima i tumačenja Poreskih organa o primeni zakona o PDV-u;*
- *Proaktivni pristup Poreskih organa sa ciljem da se pomogne preduzećima da kako se propisi o PDV -u budu razvijali rešavaju pitanja koja se odnose na " sive zone".*
- *Uspešna primena regionalnih sporazuma o slobodnoj trgovini i pomeranje ka potpisivanju multilateralnih sporazuma;*
- *Stvaranje jedinstvenog carinskog područja između Srbije i Crne Gore.*

Poglavlje 7

Računovodstvo i revizija

Zakon o računovodstvu i reviziji je objavljen u Službenom listu br.71/2002 od 26. decembra, 2002.godine.

Medjunarodni računovodstveni standardi

Primena medjunarodnih računovodstvenih standarda (IAS) je obavezna za sva pravna lica; za banke od 1.janura, 2003.godine, a za druga preduzeća od 1.janura, 2004.godine.

Godišnji finansijski izveštaji

Godišnji finansijski izveštaji obuhvataju sledeća dokumenta:

- bilans stanja
- bilans uspeha
- bilans tokova gotovine
- izveštaj o promenama na kapitalu
- napomene uz finansijske izveštaje

Za mala preduzeća su obavezni samo bilans stanja i bilans uspeha.

Dostavljanje finansijskih izveštaja

Samo se godišnji finansijski izveštaji moraju pripremiti (na dan 31.decembra) i dostaviti NBS.

Pravna lica moraju da dostave svoje finansijske izveštaje kao što sledi:

- Godišnji finansijski izveštaj do 28.februara
- Konsolidovani finansijski izveštaji do 31.marta
- Odobreni finansijski izveštaji zajedno sa mišljenjem revizora do 30.juna

Pored toga, sva preduzeća u kojima je potrebno izvršiti reviziju (videti dole) treba da objave svoje finansijske izveštaje zajedno sa mišljenjem revizora na svom web sajtu, bar sedam meseci nakon datuma koji se nalazi na njihovom bilansu stanja. Ipak, postoje dva izuzetka od pravila, koja se odnose na godišnje finansijske izveštaje na dan 31. decembra:

- Pravna lica koja su povezana sa inostranim preduzećem, čija je izveštajna godina različita od kalendarske godine. Takva preduzeća mogu da sastave i prezentuju svoje finansijske izveštaje na dan kada se završava izveštajna godina njihovog matičnog preduzeća. Medjutim, obavezna je saglasnost Ministarstva finansija.
- Lica koja su u procesu spajanja, likvidacije ili stečaja. Od takvih lica se zahteva da pripreme svoje finansijske izveštaje na dan kada se procedura završava.

Zahtevi revizije

Revizija godišnjih finansijskih izveštaja za velika i srednja preduzeća je obavezna iako je zahtev za srednja preduzeća stupio na snagu 1.januara, 2004.godine. Obavezno je da se revizori preduzeća rotiraju svake pete godine, dok je za velika preduzeća potrebno izvršiti rotaciju svake treće godine.

Kontni plan i računovodje

Evidencija se mora voditi u skladu sa predviđenim kontnim planom. Ministarstvo finansija je predvidelo novi kontni plan i objavilo ga u maju 2004.godine. Ovaj novi kontni plan se primenjuje na početne pozicije i transakcije od 1.januara 2004.godine.

Za zadatke, kao što su evidencija kontnog plana, priprema finansijskih izveštaja, od svih pravnih lica se traži da angažuju profesionalna lica sa sertifikatom.

Novi kontni plan je napisan kako bi se obezbedilo klasificiranje, beleženje, merenje i prezentovanje transakcija i bilansa u skladu sa zahtevima MRS i Medjunarodnih standarda za finansijsko izveštavanje(IFRS).

Privremeni propisi koji se odnose na pravila o kontnom planu, inkorporirani kao član 77 navedenih Pravila, propisiju način transfera bilansa sa starog na novi konto, kao i načine ponovnog klasifikovanja i računovodstvenog uskladjivanja tamo gde je to potrebno.

Novi kontni plan takodje predvidja računovodstvenu obradu pojedinih bilansnih pozicija u bilansu stanja prilikom otvaranja bilansa stanja u skladu sa IFRS pod uslovom da se izvrši uskladjivanje kapitala na dan 1.januara, 2004.godine i uskladjivanje odgovarajućeg dobitka i gubitka.

Pravna lica nemaju obavezu da pripreme komparativne podatke u skladu sa IFRS za 2003.godinu, stoga će se finansijski izveštaji u skladu sa IFRS pripremiti za 2005.godinu.

Osim toga, Ministarstvo finansija je propisalo sledeće oblike finansijskih izveštaja koji se sastoje od sledećih dokumentata:

- Bilans stanja,
- Bilans uspeha,
- Izveštaj o novčanim tokovima, i
- Napomene uz finansijske izveštaje.

Isti oblik je predviđen i za statističke potrebe.

Veličina preduzeća

Kriterijumi za razvrstavanje pravnih lica

Srednja preduzeća

1) prosečan broj zaposlenih: 50 - 250;
2) godišnji ukupan prihod: EUR 2.500.000 - 10.000.000 u dinarskoj protivvrednosti; 3) prosečna vrednost imovine: EUR 1.000.000 - 5.000.000 u dinarskoj protivvrednosti.

Mala preduzeća - ukoliko su iznosi u pokazateljima niži kod najmanje dva od navedenih kriterijuma.

Velika preduzeća - ukoliko su iznosi u pokazateljima veći kod najmanje dva od navedenih kriterijuma.

Zahtevi za čuvanje računovodstvenih isprava i poslovnih knjiga

• Isplatne liste ili analitičke evidencije zarada sa bitnim podacima o zaposlenima	Trajno
• Finansijski izveštaji	50 godina
• Dnevnik i glavna knjiga	10 godina
• Pomoćne knjige	5 godina

Pet godina se čuvaju isprave platnog prometa u ovlašćenim finansijskim institucijama.

Poredjenje sa 2003.godinom:

- Ministar finansija je osnovao Komisiju za računovodstvo i reviziju sa zadatkom da kontroliše primenu zakonskih propisa o računovodstvu i reviziji.
- Ministar finansija je doneo odluku o prevodjenju MRS (Službeni list br. 133/2003 od 31.decembra, 2003.godine). Prevod IFRS 1 - prvo usvajanje medjunarodnih standarda za finansijsko izveštavanje - je objavljen (službeni list br. 6/2004 od 21.januara, 2004.godine). Navedeni prevod se koristio kao materijal za obuku računovodja u 2004.godini i kao materijal na osnovu koga je pripremljen novi kontni plan.
- Ministarstvo finansija je dostavilo Skupštini na razmatranje nacrt zakona o računovodstvu i reviziji. Medjutim, nacrt će ući u proceduru tek u prvoj polovini 2005.godine.

Pozitivni znaci

- *Brza primena MRS je ključni korak ka transparentnosti i sigurno će olakšati strana ulaganja.*
- *Primena MRS će pozicionirati Srbiju ispred ostalih zemalja u regionu u pogledu računovodstvenog okvira.*

Savet preporučuje

- *Primena MRS podrazumeva i zahteva značajan nivo obuke i znanja, koji u ovom trenutku ne postoji u Srbiji. Poreska uprava, zaposleni u finasijskom odeljenju i profesionalne organizacije nisu u potpunosti upoznati sa MRS.*
- *Potrebno je da nadležni organi rasprave i razjasne ulogu i nezavistan položaj revizora.*
- *Ministarstvo finansija treba da da saglasnost da pravna lica povezana sa stranim preduzećem čija je izveštajna godina različita od kalendarske godine, mogu da sastave i prezentuju finansijske izveštaje na dan kada se završava izveštajna godina njihovog matičnog preduzeća.*

Radna snaga i državna uprava

Raspoloživost radne snage

Radna snaga u Srbiji je kvalifikovana i dobro obučena, što se posebno odnosi na starosnu grupu do 45 godina. Drugu bitnu karakteristiku predstavlja i činjenica da je radna snaga jeftina u poređenju sa mnogim evropskim zemljama, mada postoje nagoveštaji da će se to promeniti sa očekivanim porastom plata. Pa ipak, zbog krize koja je vladala tokom prethodne decenije, stopa nezaposlenosti je visoka, i procenjuje se da iznosi oko 30%. Međutim, preciznije statističke podatke o nezaposlenosti je teško dobiti, jer je visok procenat stanovništva radno angažovan na sivom tržištu.

Zakon o radu predviđa da radni odnos može da zaključi lice preko 15 godina starosti, koje je zdravstveno sposobno za rad.

Poslodavcu se prepušta pravo propisivanja posebnih uslova. Radni odnos se zaključuje ugovorom o radu između poslodavca i radnika.

Radno vreme

Puno radno vreme iznosi 40 sati nedeljno. Prekovremeni rad ne sme da traje duže od 4 sata dnevno, odnosno, ne više od 240 sati godišnje.

Socijalno osiguranje

Sistem socijalnog osiguranja u Srbiji obuhvata prava i obaveze vezane za penzionisanje, zdravstvenu zaštitu i nezaposlenost. Svi radnici koji su zaposleni u domaćim preduzećima su obuhvaćeni ovim sistemom. Strani građani koji su zaposleni u firmama koje su delimično ili u celosti u vlasništvu stranih kompanija su takođe obuhvaćeni ovim sistemom, sem u slučajevima kada postoji neki primenljiv sporazum o socijalnom osiguranju.

Poslodavac obračunava doprinose za socijalno osiguranje i odbija ih od naknade za rad koju plaća zaposlenom licu. Poslodavac i zaposleni plaćaju te doprinose po istoj stopi. Deo doprinosa za socijalno osiguranje, a koji je na teret poslodava, tretira se kao trošak poslovanja, dok onaj deo koji plaća zaposleni predstavlja deo njegove bruto zarade.

Osnovica za obračun doprinosa za socijalno osiguranje je bruto plata. Minimalna osnovica za obračun ovog doprinosa zavisi od stepena kvalifikacije zaposlenog i kvartalno se usklađuje sa rastom prosečne zarade. Kao maksimalna osnovica za izračunavanje doprinosa za socijalno osiguranje uzima se petostruki iznos prosečne bruto zarade u Srbiji. Doprinosi za socijalno osiguranje su smanjeni, tako da su stope koje se sada primenjuju u zemlji među najkonkurentijim stopama u regionu. Međutim, kako su fondovi za zdravstvo, nezaposlenost i penzije i dalje u deficitu, zaposleni mogu malo toga da vide od svog novca.

Savezna Republika Jugoslavija je potpisnica više multilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju, kao i bilateralnih sporazuma sa Austrijom, Belgijom, Bugarskom, Velikom Britanijom, Danskom,

Egiptom, Italijom, Libijom, Luksemburgom, Mađarskom, Nemačkom, Norveškom, Panamom, Poljskom, Rumunijom, Francuskom, Holandijom, Republikom Češkom, Švajcarskom i Švedskom.

Stranci

Radne dozvole

Od stranih državljanja se zahteva da poseduju radnu dozvolu koju izdaje Nacionalna služba za zapošljavanje.

Stranim državljanima koji su pribavili trajne boravišne i radne dozvole, dozvoljeno je da rade na neodređeno radno vreme. Strani državljani sa privremenom dozvolom boravka u Srbiji moraju da dobiju saglasnost za zasnivanje radnog odnosa na neodređeno vreme. U tom slučaju, poslodavac je dužan da podnese zahtev i da obrazloži razloge za zapošljavanje stranog državljanina. Radna dozvola nije potrebna ukoliko strani državljani treba da dobije zaposlenje za obavljanje poslova koji proističu iz sporazuma o stranim ulaganjima.

Radne vize

Poslovna viza se izdaje stranom državljaninu:

- Kada namerava da obavlja aktivnosti u oblasti stranih ulaganja ili međunarodne trgovine, u skladu sa zakonima Republike Srbije, ili
- Kada mu radna dozvola nije neophodna da bi zaključio ugovor o radu sa domaćim licem.

Poslovna viza se izdaje za celokupno vreme obavljanja delatnosti, s tim da period važnosti vize ne može biti duži od datuma važenja njegovog pasoša. Viza se obično izdaje na period od šest meseci.

Strani državljani koji poseduju odgovarajuću vizu mogu da borave u Srbiji do tri meseca, bez potrebe dokazivanja svog privremenog boravka u zemlji.

Strani državljani koji poseduje tranzitnu vizu može da se zadrži u zemlji najviše 7 dana. Strani državljani koji poseduju poslovnu vizu mogu da borave u zemlji onoliko dugo koliko je važnost njihove vize. Ministarstvo unutrašnjih poslova ima pravo da odbije ili stornira vizu, bez ikakve obaveze da o tome dostavi obrazloženje. Protiv takve odluke nisu dozvoljeni niti žalba niti bilo kakva druga vrsta pravnog leka.

Boravišne dozvole

Strani državljani koji želi da radi u predstavništvu ili u domaćoj kompaniji dužan je da podnese zahtev za dobijanje boravišne dozvole. Pre osnivanja predstavništva ili kompanije, boravišna dozvola se izdaje na period od šest meseci. Po završenom postupku registracije, strani državljani ima pravo da traži da mu se odobri poslovna viza sa rokom važenja od godinu dana. U tu svrhu strani državljani stavlja na uvid svoja lična dokumenta Ministarstvu unutrašnjih poslova (Beogradskoj policiji/Odeljenju za strance). Strani državljani mora lično da podnese dokumenta i pokrene proces dobijanja boravišne dozvole. Ovaj postupak traje približno 30 dana. Sva strana lica koja posećuju zemlju dužna su da se prijave (nadležnom organu) u roku od 72 sata od ulaska u zemlju.

Savet preporučuje

- *Jedno ministarstvo ili nacionalni koordinator bi trebalo da bude zadužen za postizanje ciljeva reforme i upravljanje tim procesom u pogledu rokova, neophodne dokumentacije i efikasnosti institucija zaduženih za rad sa stranim investitorima.*
- *To se može postići osnivanjem efikasnog odeljenja koje bi se bavilo isključivo stranim poslovnim ljudima.*
- Mora da se uspostavi dobra komunikacija sa nadležnim ministarstvom ili organizacijom koja se bavi investicijama.⁵

Finansijski/Bankarski sektor

Obuka revizora

Trenutno stanje

NBS je glavni nadzorni organ domaćeg bankarskog sektora. Najvažnije aktivnosti centralne banke obuhvataju usvajanje propisa, svakodnevne konsultacije sa bankama, i kontrolu rada u samim bankama.

Pozitivni znaci

NBS je uložila napore da transformiše svoju opštu nadzornu funkciju, i da umesto organa koji kontroliše poštovanje kriterijuma postane institucija koja prati izloženost riziku. Pokrenut je postupak za osnivanje Finansijske akademije. Data je inicijativa za osnivanje Udruženja revizora za kontrolu banaka koje bi se fokusiralo na borbi protiv pranja novca.

Savet preporučuje

- *U cilju promovisanja ovakve promene orijentacije nadzorne funkcije, naše mišljenje je da bi sledeći korak trebalo da bude obuka revizora NBS.*

Uloga Udruženja banaka

Trenutno stanje

Udruženje banaka Srbije je grupa u okviru bankarskog sektora koja je osnovana sa ciljem da pruža podršku i zastupa interese svojih članica u odnosima sa vladom, centralnom bankom i ostalim institucijama.

Pozitivni znaci

Domaće banke sa stranim kapitalom već imaju svoje predstavnike i u Upravnom odboru i u radnim komisijama Udruženja, gde su u mogućnosti da zastupaju stavove bankarskog sektora.

Savet preporučuje

- *Udruženje banaka Srbije bi trebalo da preuzme proaktivniju ulogu u kreiranju povoljnog bankarskog okruženja koje ne bi ograničavalo razvoj samog bankarskog sektora, već bi ga unapređivalo.*

Tretman akcijskog kapitala banaka

Trenutno stanje

U skladu sa Članom 9 Zakona o hartijama od vrednosti i finansijskim tržištima, pravna lica mogu da izdaju akcije samo u domaćoj valuti. Kada su u pitanju dužničke hartije od vrednosti, izdavanje obveznica denominovanih u stranoj valuti moguće je jedino uz prethodno odobrenje NBS.

S druge strane, za osnivanje banke propisan je obavezni minimalni cenzus od 10 miliona evra. Osim toga, postoji uslov NBS koji obavezuje poslovne banke da u svom poslovanju uvek održavaju nivo akcijskog kapitala koji je iznad tog minimuma.

U slučaju da se osnivački kapital uplaćuje u stranoj valuti, akcijski kapital se definiše u domaćoj valuti i podleže mogućim negativnim uticajima devalvacije domaće valute. Kumulativna nominalna deprecijacija dinara u odnosu na euro tokom 2003. i 2004. godine od 28,2%, bez dodatnog izdavanja akcija u međuvremenu, primer je kako banka može da ostane bez zahtevanog nivoa akcijskog kapitala, a da pri tome nisu uzeti uobzir uticaji bilo koje druge vrste.

Dodatni elemenat predstavlja činjenica da se u rešenju o upisu u sudski registar koji izdaje privredni sud navodi iznos osnivačkog kapitala u stranoj valuti, uz napomenu da su akcionari odgovorni za poslovanje banke do iznosa upisanog kapitala - u stranoj valuti.

Pozitivni znaci

Vlasti Republike Srbije razmatraju izmene Zakona o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata.

Savet preporučuje

Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata bi trebalo izmeniti, tako što bi se dozvolilo izdavanje akcija u stranoj valuti.

Zakonski okvir odobrenja kredita (Plafon kredita)

Trenutno stanje

U skladu sa Zakonom o bankama i drugim finansijskim institucijama, jedan od kriterijuma usaglašenosti za komercijalne banke je maksimalni iznos plasmana pojedinačnom klijentu u iznosu od 25% akcijskog kapitala banke ("najveća izlaganja"). Definicija pojedinačne ugovorne strane uključuje izlaganja prema svim pojedinačnim klijentima za koje se smatra da predstavljaju povezana lica. Pored toga, ukupni iznos najvećih izlaganja ne bi smeo da bude veći od 400% akcijskog kapitala.

U periodu od 2001. do 2004. godine, srpski bankarski sektor je pretrpeo značajne promene, jer su u njegov sastav ušle i desetak novih banaka, koje su osnovale ili kupile strane banke. Ovaj proces će se nastaviti i 2005. godine sa privatizacijom najvažnijih domaćih banaka. Ovakvu tranziciju u finansijskom sektoru pratile su promene u strukturi kapitala pod uticajem privatizacije najpropulzivnijih grana srpske privrede kao što su farmaceutska industrija, proizvodnja cementa i duvana, građevinska i industrija hemijskih proizvoda za domaćinstvo. Kao rezultat tog procesa, u srpskoj privredi se pojavio jedan novi segment razvojno orijentisanih kompanija koje uživaju čvrstu podršku svojih vlasnika, multinacionalnih kompanija. Osim ulaska multinacionalnih kompanija kroz direktne ili portfeljne investicije, postoji takođe i sve veća grupa propulzivnih domaćih preduzeća koja uspešno proširuju svoje prisustvo na domaćem i međunarodnom tržištu.

Dalji razvoj poslovanja ovih grupa kompanija na domaćem tržištu zahteva podršku banaka sa tog istog tržišta. Međutim, ova podrška je ograničena propisima koji se tiču okvira odobrenja kredita. Jedno od korišćenih rešenja ovog problema je bilo knjiženje tih prekomernih iznosa od strane centrala tih lokalnih banaka. Međutim, ovo rešenje nije bilo od koristi lokalnim bankama u mnogim aspektima.

Pored toga, porast kreditnog poslovanja takođe je doveo do toga da su se banke koje su osnovane stranim kapitalom takođe približile ograničenju od 400% od ukupnih plasmana na ime najvećih izlaganja.

Pozitivni znaci

U proleće 2004. godine, NBS je uvela izmenu u pogledu načina obračuna iznosa izlaganja koji se može odobriti pojedinačnom licu.

Uvedeno je nekoliko odbitnih stavki: obezbeđenje u vidu gotovinskog depozita, kratkoročni depoziti oročeni na rok do 7 dana kod prvoklasnih banaka, plasmani uz garancije prvoklasnih banaka.

Međutim, u okviru poslednjeg predloga NBS je predvidela da se nikakve garancije matičnih banaka neće koristiti kao odbitna stavka pri obračunu zakonskog kreditnog ograničenja.

Imajući u vidu sadašnji nezadovoljavajući nivo rejtinga zemlje, mogućnost dobijanja bankarske garancije od matične banke predstavlja značajan faktor u promovisanju kreditnih aktivnosti u zemlji. Matične banke srpskih banaka - ćerki su banke čiji je rejting, u najvećem broju slučajeva, daleko iznad nivoa koji zahteva NBS (Standard & Poor's, Fitch-IBCA ili Thompson BankWatch - BBB; Moody's - Baa3). Izuzeće od mogućnosti korišćenja ovog kolaterala predstavlja otežavanje uslova za domaće kompanije i dovodi u pitanje spremnost matičnih stranih banaka da podržavaju poslovanje svojih filijala u Republici Srbiji.

Savet preporučuje

- *U obračunu zakonskog kreditnog ograničenja, NBS bi trebalo da dozvoli kompletno odbijanje potraživanja za koja garantuje matična banka.*
- *Plasman za koji garantuje prvoklasna banka ne treba da isključuje matičnu banku ukoliko je rejtnig u skladu sa odredbama zakona. Treba eliminisati potrebu dobijanja prethodne saglasnosti NBS-a.*

Srbija i Crna Gora, transakcije između fizičkih i pravnih lica

Trenutno stanje

Značajan problem koji se javlja na ovom planu posledica je činjenice da Srbija tretira fizička i pravna lica iz Crne Gore na isti način kao da su ona iz Srbije, dok Crna Gora zauzima stav da su u pitanju dva sasvim različita finansijska i monetarna sistema. Zbog takvih stavova praktično je onemogućen redovan dinarski i devizni platni promet ili kreditni aranžamani između fizičkih i pravnih lica u Srbiji i u Crnoj Gori. Bankarski sistemi u Srbiji i u Crnoj Gori su odvojeni, nezavisni sistemi. Banka iz Srbije ne može da osnuje filijalu u Crnoj Gori, i obrnuto. Osim toga, srpska banka može da uđe na crnogorsko finansijsko tržište samo ukoliko osnuje novu banku (green field investment) bilo u obliku akcionarskog društva (banke) ili filijale, odnosno, banke ćerke sa samostalnim pravnim statusom. U oba slučaja osnivački kapital (minimum novačanih sredstava) iznosi 5 miliona evra za banke u Crnoj Gori odnosno 10 miliona evra za banke u Srbiji.

Pozitivni znaci

Novi zakon koji bi trebalo da reguliše pitanja platnog prometa i kreditnog poslovanja između Srbije i Crne Gore je u postupku izrade.

Savet preporučuje

- Mada je to već bilo preporučeno u Beloj knjizi za 2004. godnu, Savet stranih investitora preporučuje ubrzanje procesa harmonizacije pravnog i ekonomskog sistema između Srbije i Crne Gore.

Tržište sindiciranih zajmova

Trenutno stanje

NBS je uporna u svom stavu da:

- se zajmovi koje odobravaju konzorcijumi banaka i dalje tretiraju kao devizni krediti u kojima su učesnici stanovnici Srbije nezavisno od činjenice da je administrator zajma (agent) neka strana banka;
- devizne kreditne transakcije u zemlji, kako je predviđeno članom 20 Zakona o deviznom poslovanju, dozvoljene su samo za kreditiranje uvoza robe i usluga.

Savet preporučuje

- *NBS treba da bude mnogo fleksibilnija u tumačenju Zakona o kreditnim poslovima sa inostranstvom, uzimajući u obzir:*
  - *da su rešenja već uključena u Zakon o deviznom poslovanju*
  - *savremene (nove) forme međunarodnih kredita*
  - *interese zajmoprimaoca i banaka - zajmodavaoca.*
- *NBS bi trebalo da dopuni zakonska akta gde je to dozvoljeno, odnosno da dopuni Kodeks, koji sadrži osnove za naplatu, plaćanja i transfer po tekućim i transakcijama kapitala, tako što će uneti sledeću vrstu aktivnosti:*
"Učešće, kupovina ili prodaja učešća u sindiciranom kreditu"
Prva izmena i dopuna zakona bi trebalo da pruži mogućnost lokalnim bankama da postanu vodeći administratori i garanti u sindiciranim kreditima koji se odobravaju stranim ili domaćim zajmoprimaocima.
- *Savet stranih investitora je spreman da pomogne Vladi svojom ekspertizom, kako bi istovremeno pomogao u formulisanju neophodnog okvira za sindicirane kredite.*

Međubankarsko devizno tržište

Trenutno stanje

U skladu sa Odlukom NBS o uslovima i postupcima u poslovanju na deviznom tržištu, ovlašćena banka ne sme da učestvuje na sesiji Međubankarskog deviznog tržišta (IFEM). Ovo važi za slučaj da kupuje ili prodaje devize i valutu u direktnom kontaktu sa drugom ovlašćenom bankom ili bankom čiji koeficijent deviznog rizika prelazi 30%, ili u slučaju da je propustila da ovaj koeficijent prijavi NBS. U tom slučaju, banka ne sme učestvovati na sesiji IFEM-a u periodu od jednog radnog dana. Ovaj sistem izaziva velike nedoumice i neizvesnost kod dilera, koji ne znaju unapred da li njihov partner ispunjava uslov NBS-a ili ne.

Savet preporučuje

- NBS bi trebalo da koristi neki drugi redovni kontrolni mehanizam kako bi se izbegao negativan uticaj birokratije na rad deviznog tržišta. Bankama bi trebalo omogućiti da koriste isti mehanizam obaveštavanja kao što je, na primer, mehanizam obaveštavanja u vezi likvidnosti.

Vrsta provizije	Dužničke hartije od vrednosti					Akcije	Predlog
	Menice NBS	Državni blagajnički zapisi	Državne devizne obveznice	Komercijalni zapisi			
1) Na Beogradskoj berzi (BSE) – dve opcije:							
Opcija I - provizija BSE	-	-	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	
Opcija II – bez provizije BSE	-	-	-	-	0,05% - 0,15%	0,16%	
2) Centralni registar – dve opcije:							
Opcija I – provizija Centralnog Registra za vanberzansko poslovanje	0,10% max 5000 CSD	0,10% max 5000 CSD	-	-	0,10% max 5000 CSD		Uskladiti sa RTGS troškovima
Opcija II – provizija Centralnog registra na Beogradskoj berzi	-	-	0,10% max 1000 CSD	0,10% max 1000 CSD	0,10% max CSD 1000	0,10% max 1000 CSD	
Troškovi SWIFT-a	300 CSD	300 CSD	300 CSD	300 CSD	300 CSD	300 CSD	
3) Porez							
Porez na promet (20%)	-	-	20% na ukupne provizije	20% na ukupne provizije	20% na ukupne provizije	20% na ukupne provizije	
Porez na finansijske transakcije	-	-	-	-	0,22%	-	
Porez na prenos apsolutnih prava (0,3%) – na teret prodavca	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%		
Porez na kapitalnu dobit – na teret prodavca	14 % na maržu	14 % na maržu za pravna lica 20% na maržu za fizička lica	14 % na maržu za pravna lica 20% na maržu za fizička lica	14 % na maržu za pravna lica 20% na maržu za fizička lica	14 % na maržu za pravna lica 20% na maržu za fizička lica	14 % na maržu za pravna lica 20% na maržu za fizička lica	Razmotriti izmene poreske politike
Porez na kamatu (samo za fizička lica)	-	20% nakon umanjenja za porez na kapitalnu dobit	20% nakon umanjenja za porez na kapitalnu dobit	20% nakon umanjenja za porez na kapitalnu dobit	20% nakon umanjenja za porez na kapitalnu dobit	20% nakon umanjenja za porez na kapitalnu dobit	
TOTAL 1+2+3	min 0,4%	min 0,4%	min 0,2%	min 0,72 %	min 0,56%		

Pri obračunavanju provizija navedenih u tabeli, sledeće provizije treba uzeti u obzir u određenom odnosu:

Provizije Komisije za hartije od vrednosti

- Provizija za izdavanje licenci za brokerske usluge 3% kapitala (za banke - 3% kapitala koji se obračunava na bazi kapitala brokerske kuće potrebnog za vršenje izabranih aktivnosti)
- Provizije za usklađivanje internih propisa brokera i imenovanje direktora i članova uprave: od 10.000 dinara (CSD) do 35.000 CSD
- Provizija za štampanje i dostavu godišnjeg izveštaja brokera, kastodi banke i drugih učesnika: 35.000 CSD
- Provizija za izdavanje dozvole banci za obavljanje poslova kastodi banke: 150.000 CSD
- Provizije za organizovanje obuke i ispita za dobijanje zvanja brokera, investicionog konsultanta i portfolio menadžera od 70.000 CSD do 200.000 CSD, i druge provizije u minimalnom iznosu od 10.000 CSD.

Posebne provizije Centralnog registra za hartije od vrednosti:

- Članarina: 240.000 CSD
- Otvaranje određenih kategorija računa: 10.000 CSD po računu
- Postavljanje i servisiranje zahteva klijenta: 30.000 CSD

Pozitivni znaci

Pozitivni znaci se ogledaju u tome što su monetarne vlasti počele da stvaraju pozitivno okruženje za razvoj tržišta hartija od vrednosti. Ministarstvo finansija je prošle godine počelo sa izdavanjem državnih zapisa, i to prvo na tri meseca, a zatim na period od šest meseci, pri čemu je učesnicima (i bankama i brokerskim kućama) ostavljeno da prilično slobodno definišu realnu tržišnu vrednost novca. Diskontna stopa tromesečnih državnih zapisa je zapravo jedina realna cena na tržištu novca u ovoj zemlji. Drugi pozitivan znak je da se centralna banka sprema da započne sa repo-ugovorima, dok se u isto vreme moglo videti da berza vrši pripreme za progresivno elektronsko trgovanje, podržano istovremenim aktivnostima Centralnog registra, koji se sprema da postane klirinška kuća.

Savet preporučuje

- Opštu poresku reformu, posebno ukidanje poreza na prenos apsolutnih prava, poreza na finansijske transakcije, kao i poreza na kamatu nakon odbijanja dobiti na marži, pošto trenutno poresko opterećenje izričito zabranjuje sekundarnu trgovinu kratkoročnim investicijama.
- Razmotriti iznose provizija Komisije za hartije od vrednosti, koji su previsoki
- Razmotriti visinu provizija Centralnog registra, koje bi, na primer, mogle da se usklade sa troškovima RTGS
- Postizanje veće transparentnosti na Beogradskoj berzi (BSE) i organizovanje boljeg sistema informisanja, naročito u pogledu vanberzanske trgovine

Obavezna rezerva za refinansiranje inokredita

Trenutno stanje

U skladu sa Odlukom o obaveznoj rezervi banaka kod NBS, obavezna rezerva se obračunava na sve depozite. Od 18. decembra 2004.godine, obavezna rezerva se odnosi i na inokredite.

Kako će takva mera imati za posledicu povećanje troškova refinansiranja, za očekivati je da će doći do povećanja kamata pri odobravanju bankarskih kredita.

U situaciji u kojoj je Srbiji i Crnoj Gori ograničen pristup međunarodnom finansijskom tržištu a privlačenje srednjoročnih i dugoročnih štednih uloga/depozita je u velikoj meri otežano, ovakva mera nije sasvim u skladu sa domaćim finansijskim potrebama i neće dovesti do očekivanog smanjenja kamata.

Takođe, pogrešno je praviti direktnu korelaciju između potrošačkih kredita i refinansiranja kredita, jer se portfolio potrošačkih kredita razlikuje od banke do banke.

Pozitivni znaci

Teško da se trenutno mogu identifikovati pozitivni znaci. Ove mere su u velikoj meri nove za bankarski sektor, i tek treba da pokažu rezultate koje je NBS projektovala.

Savet preporučuje

- *Imajući u vidu da je primarni cilj ove mere bilo usporavanje zaduživanja potrošača, mi predlažemo uvođenje određenih odnosa koji će definisati udeo potrošačkih kredita kao procenat ukupnog potraživanja određene banke ili definisanje obima potrošačkih kredita u odnosu na kapital banke.*

Pitanje posebne rezerve za obezbeđenje od potencijalnih gubitaka po kreditima

Trenutno stanje

Kriterijumi za klasifikaciju i obračun posebne rezerve za obezbeđenje od potencijalnih kreditnih gubitaka po aktivi i vanbilansnim stavkama određene banke su trenutno regulisani Odlukom Narodne banke Srbije o kriterijumima za klasifikaciju bilansne aktive i vanbilansnih stavki, prema kojoj se rezerve za potraživanja iz kategorija B, V, G i D knjiže kao rashodi. Istovremeno Zakon o računovodstvu i reviziji nalaže bankama da pripreme i dostave svoje finansijske izveštaje u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS). S obzirom na to da stav 45 MRS 30 (Obelodanjivanja u izveštajima banaka i sličnih finansijskih institucija) nalaže da:

"Zbog lokalnih uslova ili na osnovu zakonodavstva od banke se može zahtevati ili joj može biti dopušteno da, pored onih gubitaka koji su priznati u skladu sa MRS 39. Svi tako izdvojeni iznosi predstavljaju raspodelu neraspoređene dobiti, a ne rashode pri utvrđivanju neto dobitka ili gubitka za period. Slično tome, sva odobrenja koja nastanu kao rezultat smanjenja takvih iznosa dovode do povećanja neraspoređenog dobitka i ne obuhvataju se prilikom utvrđivanja neto dobitka ili gubitka za određeni period."

Može se zaključiti da izvesne odredbe pomenute odluke NBS nisu u skladu sa MRS (prema tome ni sa Zakonom o računovodstvu). U skladu sa tim, nijedna revizija zakonom propisanih finansijskih izveštaja za 2003. godinu nije sadržala izveštaje "... u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI)", što predstavlja ozbiljan neuspeh u primeni MRS/MSFI. Banke takođe imaju i dodatne troškove oko pripreme i revizije posebnih finansijskih izveštaja u skladu sa MSFI, koje su im neophodne za poslovanje sa svojim inostranim saugovornim stranama.

Savet preporučuje

- *S obzirom na važnost primene MRS, i to naročito u bankarskom sektoru, NBS bi trebalo da izmeni Član 2. tačku a) svoje Odluke o kriterijumima za klasifikaciju bilansne aktive i vanbilansnih stavki tako da dozvoli bankama da na odgovarajući način knjiže efekte rezerve za obezbeđenje od potencijalnih gubitaka po kreditima u svojim finansijskim izveštajima.*

Poglavlje 10

Lizing

Trenutno stanje

Prošla, 2004. godina, definitivno je bila veoma dinamična godina za sektor lizinga.

Efekti Zakona o finansijskom lizingu, koji je stupio na snagu u avgustu 2003, i koji je sledio kao dopuna izmenama Poreskog zakona, osetili su se već u poslednjem kvartalu 2003. Međutim, puno dejstvo pravnog okvira koji je definisan ovim zakonima uočeno je na početku 2004. godine, kada je došlo do brzog rasta lizing poslovanja, kako po broju ugovora tako i po njihovom obimu.

U trenutku sačinjavanja ovog dokumenta, u Srbiji posluje dvanaest kompanija koje se bave lizingom, od kojih su deset međunarodne firme dok su dve domaće. Ukupna vrednost vozila i opreme čija je nabavka finansirana tokom 2004. godine iznosila je oko 350 miliona evra, od čega je 30% otpadalo na postrojenja i opremu, dok su ostalo bila vozila (putnička i privredna). Tokom 2004. godine aktivirano je preko 15.000 ugovora, čija je prosečna vrednost iznosila 20.000 eura, što jasno pokazuje da lizing predstavlja finansijsko oruđe koje je veoma dobro prihvaćeno od malih i srednjih preduzeća u Srbiji. Što se tiče otplate, nisu uočeni značajniji problemi. Uopšte rečeno, 2004. godina je bila veoma dobra za poslove lizinga.

U junu 2004. osnovana je zvanična Asocijacija lizing kompanija Srbije (ALCS), koju su činile devet članica-osnivača. Osnovni ciljevi Asocijacije su bili veoma slični ciljevima Odbora za lizing Saveta stranih investitora: stvaranje povoljnog okvira za poslove lizinga, obezbeđivanje jedinstvenog informativnog centra za postojeće i potencijalne klijente, kako bi se obezbedili jednaki uslovi za sve firme koje se bave lizingom, i pristupanje Evropskoj federaciji nacionalnih asocijacija, Leaseurope. Zajedno sa Odborom za lizing Saveta stranih investitora, ALCS će doprineti efektivnosti i efikasnosti odnosa sa vlastima i unapređenju poslovnog okruženja za poslove lizinga.

U četvrtom kvartalu 2004. godine izvršene su pripreme za uvođenje PDV-a, što je i usledilo 1. 01.2005. Nažalost, Zakon o porezu na dodatu vrednost se uopšte ne bavi poslovima lizinga. Tretiranje poslova lizinga razjašnjeno je u velikoj meri samo u Priručniku kojim se daju uputstva za primenu PDV-a. Pošto je Priručnik objavljen 7. decembra 2004. godine, lizing kompanije su imale veoma malo vremena na raspolaganju da se pripreme za uvođenje PDV-a koje je i usledilo nakon tri nedelje. Umesto toga, uspostavljen je odnos sa Ministarstvom za finansije, koji je služio za prenos informacija od interesa za sektor lizinga, a sve u cilju razjašnjenja preostalih nerešenih pitanja.

Što se tiče lizinga u oblasti nekretnina, nisu uočene značajnije promene tokom 2004. godine - ovaj segment će verovatno pokazati znake razvoja tek ove, 2005. godine. Sada, kada je PDV već uveden, ključni korak koji još uvek nije načinjen je da i nekretnine budu obuhvaćene i regulisane Zakonom o finansijskom lizingu. Izmena ovog zakona stoga predstavlja najvažniji prioritet na programu delatnosti lizinga.

Registar ugovora o lizingu je pokrenut 1. januara 2005. godine. Cilj Registra je da pruži informacije trećim stranama o stvarima koje se mogu nabavljati na finansijski lizing, čime se smanjuje rizik od

potencijalne zloupotrebe tako nabavljenih stvari u odnosima sa trećim stranama. Smetnja u radu Registra je da je postupak opterećen papirologijom i da je povećan broj dokumenata koja su neophodna za registraciju ugovora.

I na kraju, svedoci smo presudnog momenta u reformi srpske privrede. Na početku 2005. godine imamo uvođenje poreza na dodatu vrednost, uvode se međunarodni računovodstveni standardi za pravna lica i primenjuju se nove stope amortizacije na imovinu - sve ove promene će definitivno da modernizuju srpsku privredu i da stvore osnovu za novi razvoj. S druge strane, primećuje se da neke prednosti koje su finansijski lizing činile vrlo atraktivnim više ne postoje: PDV se obračunava na lizing poslove, uvedena je provizija za registraciju ugovora o lizingu, a još uvek nije uvedena mogućnost smanjenja poreza za kompanije koje nabavljaju opremu na finansijski lizing. To su upravo ona pitanja i problemi kojima će se delatnost lizinga pozabaviti i nastojati da ih reši i da ih usaglasi sa standardima EU, kako bi lizing uživao ono mesto koje zaslužuje, i koje uživa u svim uspešnim ekonomijama.

Pozitivni znaci

- *Brz razvoj lizinga, ogroman tržišni potencijal*
- *Zakon o PDV-u uveden 1.januara 2005.godine*
- *Registar ugovora o lizingu uveden 1.januara 2005.godine*

Savet preporučuje

- *Uključivanje nekretnina u Zakon o finansijskom lizingu, kako bi se omogućilo kreditiranje nabavke nekretnina na finansijski lizing. U ovom trenutku, ova vrsta transakcije regulisana je brojnim srpskim zakonima, ali bi finansijski lizing definitivno osnažio, unapredio ovaj poslovni segment i značajno bi doprineo razvoju privrede u celini. Iskustvo privreda ostalih zemalja u tranziciji ukazuje na pozitivne efekte ovakve vrste razvoja.*
- *Operativni lizing bi trebalo da bude priznat i uved u praksu od strane Ministarstva finansija, u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima, što je moguće pre.*
- *Registar ugovora o lizingu - neophodno je pojednostavljivanje postupka registracije. Trebalo bi značajno smanjiti trenutni obim papirologije i uvesti, što je moguće pre, sistem korišćenja elektronskog potpisa.*

Nekretnine

Vlasništvo nad zemljištem

Promene u odnosu na prethodnu Belu knjigu

Skupština Srbije je 2003. godine usvojila novi Zakon o planiranju i izgradnji. Ovim zakonom uvedene su brojne izmene u pogledu vlasništva nad zemljištem, koje su zatim uticale i na tržište građevinskog zemljišta tokom 2004, a uvedene su i raznovrsne mogućnosti koje se tiču kupovine zemljišta. I pored toga, i dalje je opšte pravilo da:

- Građevinsko zemljište ostaje u isključivom vlasništvu Republike Srbije
- Poljoprivredno zemljište ostaje u privatnom vlasništvu, s tim da može da se izvrši prenamena poljoprivrednog zemljišta u građevinsko u postupku koji je relativno jednostavan i nije skup, pod uslovom da je to zemljište obuhvaćeno Generalnim urbanističkim planom.

I postupak kupovine zemljišta je promenjen i dozvoljava nekoliko novih mogućnosti:

Zakup građevinskog zemljišta na 99 godina

Ovaj način kupovine zemljišta odnosi se na neizgrađeno građevinsko zemljište koje je u nadležnosti lokalne Opštinske direkcije. U Beogradu, za ove poslove zadužena je Direkcija za građevinsko zemljište i izgradnju.

Prenosiva "prava korišćenja"

"Pravo korišćenja" je specifičan pravni pojam koji označava vrstu vlasništva nad zemljom koje je postojalo u bivšim jugoslovenskim republikama. To je bio jedini poznat način posedovanja građevinskog zemljišta u Srbiji do 2003. godine, kada je usvojen novi Zakon o planiranju i izgradnji. Nasuprot pravu dugoročnog zakupa, koje je uvedeno novim Zakonom o planiranju i izgradnji, "pravo korišćenja" je odobravano na neodređen vremenski period i to na bazi: (i) ili vlasništva nad zgradom koja je izgrađena na građevinskom zemljištu, ili (ii) namere da se gradi zgrada na građevinskom zemljištu. "Pravo korišćenja" se vezuje za vlasništvo nad zgradom koja se nalazi na građevinskom zemljištu. Ono korisniku daje pravo neograničenog korišćenja zemljišta sve dok je korisnik i vlasnik zgrade. "Pravo korišćenja" je neopozivo i uvek se "vezuje" za vlasništvo nad zgradom koja se nalazi na određenoj građevinskoj parceli. Ovo pravo se stiče, prenosi i raskida automatski i odražava čin sticanja, prenosa ili raskida vlasništva nad zgradom.

Osim gore navedenog "prava korišćenja", koje je prenosivo zajedno sa vlasništvom nad zgradom koja se nalazi na građevinskoj parceli, postoji još jedan tip "prava korišćenja" koje je prenosivo, bez obzira na to da li se neki objekat nalazi na parceli ili ne. Ovo "pravo korišćenja" je uvedeno novim Zakonom o izgradnji i planiranju, i odnosi se na neizgrađeno građevinsko zemljište koje je vraćeno pojedincima kojima je zemlja oduzeta (nacionalizovana) posle Drugog svetskog rata. Ti pojedinci mogu slobodno

raspolagati svojim "pravom korišćenja" na neizgrađenom građevinskom zemljištu čim nadležna opština donese odluku o povraćaju zemljišta.

Neograničeno vlasništvo nad poljoprivrednim zemljištem koje se može pretvoriti u građevinsko zemljište

Kao što je gore u tekstu navedeno, u novim Generalnim urbanističkim planovima navedeno je poljoprivredno zemljište koje je u privatnom vlasništvu a koje se može pretvoriti u građevinsko zemljište u jednom relativno jednostavnom i jeftinom postupku.

Ova novina povećala je ponudu zemljišta koje je u privatnom vlasništvu, a posebno onog koje se nalazi na obodima grada. I mada je stanje na tržištu zemljišta daleko od povoljnog, uvedene izmene su donekle pozitivno uticale na razvoj samog tržišta. Glavni problemi po ovom pitanju, međutim, tek predstoje.

Istraživanje sprovedeno 2004. godine

Tokom septembra 2004, Komitet za nekretnine i izgradnju Saveta stranih investitora je sproveo istraživanje u stranim kompanijama u Srbiji, uključujući i profesionalne konsultante sa iskustvom u oblasti nekretnina, građevinske preduzimače, investitore i druge kompanije čija delatnost na neki način ima dodirnih tačaka sa nekretninama i/ili izgradnjom, kao i zakupce (stanare). Glavni cilj ispitivanja je bio da se prikupe informacije o izazovima sa kojima se strani investitori suočavaju u zemlji, a sve u cilju razvijanja i utvrđivanja prioriteta kada su u pitanju reformske inicijative koje bi mogle dovesti do stvaranje povoljnije klime za ulaganja u zemlji.

Kada je reč o procesu kupovine građevinskog zemljišta, samo 13% anketiranih misli da su ponuda i količina građevinskog zemljišta na tržištu adekvatni. Osim toga, samo 7% anketiranih smatra da je cena građevinskog zemljišta razumna i korektna.

Samo 14% anketiranih smatra da se gradska direkcija u Beogradu, koja je nadležna za građevinsko zemljište, odlikuje brzinom reakcije i kooperativnošću. Osim toga, baš niko od anketiranih (0%) ne smatra da je proces kupovine zemljišta putem javnog tendera i aukcije transparentan. Osim toga, niko od anketiranih (0%) ne smatra da ima dovoljno informacija o ranijim transakcijama i cenama koje su postizane na ovim javnim tenderima i licitacijama.

Situacija je ista kada se radi o dostupnosti informacija o raspoloživim lokacijama za izgradnju. Samo 6% ispitanika smatra da su takve informacije dostupne u visokom stepenu, a svi anketirani (100%) smatraju da je proces dobijanja informacija o raspoloživim građevinskim lokacijama dugotrajan i skup.

Osim toga, 94% njih smatra da proces prikupljanja informacija o raspoloživim lokacijama za izgradnju nije transparentan, dok 88% smatra da je, u većoj ili manjoj meri, previše posrednika umešano u tom postupku.

Što se tiče metodologije za izračunavanje cene zemljišta, nijedan (0%) ispitanik ne misli da cene odražavaju tržišnu vrednost. Pored toga, svi ispitanici veruju da je metodologija za izračunavanje cene zemljišta neodgovarajuća i sprečava razvoj celog sektora.

Ovo su samo neki rezultati istraživanja koji su više nego poražavajući. Oni pokazuju da postoji trajno nezadovoljstvo neefikasnom i birokratskom procedurom, nedovoljnom transparentnošću kada je u pitanju aktivnost nadležnih državnih organa koji su zaduženi za poslove kupoprodaje zemljišta i zloupotrebom vlasti.

Nerešeni problemi

Nažalost, glavni problemi koji se tiču vlasništva nad zemljištem, a koji sprečavaju strana ulaganja, ostali su nepromenjeni:

- Nepostojanje mogućnosti neograničenog vlasništva nad zemljom u centralnim oblastima grada, gde zemlja i dalje ostaje u vlasništvu države, čak i u slučajevima kada je "pravo korišćenja" prenosivo

- Postojeća državna kontrola kada je u pitanju ponuda većih parcela na teritoriji grada, što ima za posledicu:
  - proces kupovine zemljišta nije dovoljno transparentan, dugo traje i opterećen je birokratskim postupcima
  - nedovoljna ponuda zemljišta
  - nema informacija o prethodnim transakcijama i postignutim cenama.
- Minimalne cene najvećeg dela građevinskog zemljišta se i dalje određuju uredbama Vlade, umesto da se određuju prema cenama na tržištu
- Zakon o urbanizmu i izgradnji nije u celosti sproveden kada je u pitanju neizgrađeno zemljište.

Savet preporučuje

- *Promenu Ustava Srbije kako bi se stvorila mogućnost neograničenog vlasništva nad zemljištem; uvođenje i sprovođenje restitucije, kao i završetak procesa izrade katastra.*
- *Razvoj baze podataka koja će biti dostupna javnosti i koja će sadržati popis raspoloživog građevinskog zemljišta za izgradnju nakon usvajanja Generalnog urbanističkog plana, kao i kompletne informacije o ranijim transakcijama.*
- *Uvođenje sistema koji omogućava formiranje cena na bazi ponude i potražnje.*
- *Sprovođenje Zakona o planiranju i izgradnji kada je reč o neizgrađenom zemljištu i zemljištu koje nije privedeno nameni do onog roka koji je određen zakonom. Sve to izvršiti na transparentan način i u strogo utvrđenim rokovima.*

Izgradnja

Promene u odnosu na prethodnu Belu knjigu

Tokom 2003. godine Skupština Srbije usvojila je novi Zakon o planiranju i izgradnji, kojim su uvedene brojne izmene koje su imale za cilj skraćivanje rokova za dobijanje dozvola. Međutim, očekivani ciljevi nisu postignuti.

Rezultati istraživanja u oblasti izgradnje

Svi anketirani u gore navedenom istraživanju su mišljenja da je postupak za dobijanje građevinskih i drugih dozvola od nadležnih državnih organa suviše dugačak i birokratizovan u većoj ili manjoj meri. Osim toga, 86% njih smatra da državni organi, u većoj ili manjoj meri, zloupotrebljavaju svoja diskreciona prava.

Kada su u pitanju postupak planiranja i dobijanja građevinskih dozvola za generalni projekat, svi smatraju da je proces predugačak i birokratski, u većoj ili manjoj meri, a 92% ispitanih smatra da vladini organi, do izvesne mere, zloupotrebljavaju svoja diskreciona prava.

Nerešeni problemi

- Zakon o planiranju i izgradnji nije uveden na pravi način i nije doveo do ubrzanja postupaka.
- Građevinski sektor (građevinska preduzeća) je i dalje uglavnom u državnom vlasništvu.
- Proces dobijanja građevinskih dozvola i dalje je dugotrajan, birokratski i opterećuje ga korupcija.

Savet preporučuje

- *Obuku relevantnih institucija kako bi se omogućilo valjano sprovođenje Zakona o planiranju i izgradnji.*
- *Privatizaciju građevinske industrije.*

- *Razvoj efikasne kancelarije u okviru vlade, koja bi objedinila lepezu usluga i čija bi uloga bila da pomogne velikim građevinskim preduzimačima u projektima vrednim preko 5 miliona evra, i tako doprinese ostvarenju "priče o uspehu".*

Nekretnine u vlasništvu opština

Nerešeni problemi

Veliki broj nekretnina na najboljim lokacijama u Beogradu i u ostalim gradovima Srbije i dalje je u vlasništvu opština. Neke od njih na atraktivnim lokacijama, kao što je slučaj sa ulicama Beograda gde se nalaze najbolje prodavnice u gradu, opštinske vlasti daju u zakup po cenama koje su nekoliko puta niže od aktuelnih zakupnina na tržištu, a ti zakupci zatim zaključuju poluzakonite ili pro-forma ugovore sa trećim stranama, kojima obračunavaju mnogo višu zakupninu. Ovakvi postupci u velikoj meri potpomažu razvoj sive ekonomije, smanjuju budžetske prihode i istovremeno odbijaju pouzdane trgovce na malo da uđu na tržištu.

Savet preporučuje

- *Organizovanje transparentnog procesa prodaje za svu imovinu koja je u vlasništvu opština.*

Restitucija

Nerešeni problemi

U prethodnoj Beloj knjizi naglasili smo da pomanjkanje transparentnosti po pitanju restitucije i dalje stvara neizvestnost i odvraća mnoge koji žele da ulažu u nekretnine od investiranja u Stari Beograd.

U oktobru 2004. godine Vlada Srbije donela je odluku kojom je imenovala Komisiju za pripremu Zakona o vraćanju oduzete imovine i o restituciji. Zadatak Komisije je bio da pripremi zakon do kraja oktobra 2004. godine. Međutim, u novembru je najavljeno da će Zakon o restituciji biti podnet Skupštini na usvajanje do kraja godine, odnosno, najkasnije do marta 2005. godine.

Savet preporučuje

- *Neodložno uvođenje zakona bez odlaganja ranije najavljenih rokova.*

Poglavlje 12

Osiguranje, reforma penzionog i socijalnog sistema

Osiguranje

Dugotrajna nestabilnost sektora osiguranja u Srbiji pripisuje se velikom broju makroekonomskih i institucionalnih propusta. Iako u Srbiji posluje više od 40 kompanija registrovanih za obavljanje poslova osiguranja, oko 70% godišnje premije je koncentrisano u dvema koje su u državnom vlasništvu. Nemarno rukovođenje, slabo korporativno upravljanje i neodgovarajuća kontrola glavne su prepreke razvoju ovog sektora. Zbog nedostatka tržišne discipline, celokupan teret spoljne kontrole pada na kontrolore osiguranja, koji ne poseduju uvek neophodne stručne kapacitete.

I dok je mnogo toga učinjeno na stabilizaciji sektora osiguranja ove godine, još uvek nisu uočeni realan rast i razvoj sektora. I dalje mali broj kompanija upravlja velikim delom tržišta, na kome je, zbog toga, konkurencija prilično slaba. To se sve odražava na ponudu proizvoda kao i na spor ulazak stranih kompanija. Zakoni koji su u postupku izrade ponovo imaju za cilj stabilizaciju, a ne razvoj i neophodnu privatizaciju.

Pozitivni znaci

U maju 2004. godine usvojen je novi Zakon o osiguranju kojim su uvedeni novi zahtevi koji će postepeno, ali u celosti, biti primenjeni do 1. januara 2006. godine. Kontrola osiguranja, koja je stavljena u nadležnost Narodne Banke Srbije, pretrpela je značajne promene i ojačala je uz pomoć i podršku USAID-a. Novi kontrolni organ već zapošljava 30 ljudi, uz mogućnost da se taj broj udvostruči tokom 2005. godine. Taj organ je preduzeo snažne mere u pravcu stabilizacije tržišta, uključujući direktnu kontrolu nad svim registrovanim osiguravajućim kompanijama i već je ukinuo 11 dozvola za rad. Mi pozdravljamo uvođenje nove discipline u sektor osiguranja.

Savet preporučuje

- Podstiče se prikupljanje podataka o zahtevima za naknadu štete kroz saradnju sa osigurateljima.
- Organi kontrole osiguranja bi trebalo da sačine pouzdanu bazu podataka o zahtevima za naknadu štete koja će pomoći osigurateljima i kontrolorima u utvrđivanju odgovarajuće cene za različite kategorije proizvoda.
- Kontrolni organi osiguravajućih društva trebalo bi:
  - da sprovedu pozitivne propise i obavljaju nadzor nad njihovim poštovanjem,
  - da prikupljaju i samostalno potvrđuju relevantne informacije,
  - da se angažuju u korektivnim radnjama i da obavljaju transfer portfolia,

- *da primenjuju sankcije protiv osiguravajućih društava koja ne poštuju preporuke i smernice nadzornih organa*
- *da poseduju široko i produbljeno znanje i iskustvo koje se kreće od egzaktne nauke do ugovornog prava, a koje je bazirano na bogatom iskustvu;*
- *da poseduju pouzdan i stabilan izvor finansiranja, kako bi zaštitili svoju nezavisnost i efikasnost;*
- *da imaju ovlašćenja i odgovarajuća sredstva kako bi mogli da sarađuju i razmenjuju informacije sa drugim organima, kako u zemlji tako i u inostranstvu, podržavajući na taj način konsolidovanu kontrolu;*
- *da uspostave sistem regrutovanja kako bi zaposlili, obučili i zadržali profesionalno kvalifikovano ljudstvo. Istovremeno, kontrolni organ osiguranja se u svom radu mora pridržavati obaveze čuvanja poslovne tajne a zakonom se mora zabraniti svaka proizvoljna intervencija državne uprave.*
- *Izuzev u slučajevima koji su predviđeni zakonom, kontroloru osiguranja se ni pod kakvim okolnostima ne sme dozvoliti da se meša u upravljanje osiguravajućim društvima.*
- *Nadzorni organ bi trebalo da uspostavi dobru saradnju i preuzima koordinirane poteze sa drugim odgovarajućim vladinim telima ili osiguravajućim društvima, kao što su ministarstva, poreski organi i fondovi za garanciju osiguranja, kako bi se postavljeni zadaci valjano izvršili.*
- *Sektor osiguranja bi trebalo podstaći da uspostavi privatne mehanizme i institucije za primenu poslovnih smernica i kodeksa ponašanja ne bi li se štetna praksa svela na minimum.*
- *Ukoliko se zadovolje uslovi u pogledu pozitivnih propisa i kontrole, trebalo bi negovati konkurenciju u sektoru osiguranja, ukidanjem nepotrebnih ograničenja i uvođenjem zdravih osiguravajućih društava na tržište osiguranja. Naročito bi trebalo voditi računa da se osnivanje stranih osiguravajućih društva bazira na razumnim ali nekiskriminišućim pravilima.*
- *Obezediti objavljivanje podataka je takođe važno za korisnike, kako bi mogli da odaberu odgovarajući proizvod osiguranja od pravog osiguravajućeg društva. Najvažnije informacije odnose se na finansijski status osiguravajućeg društva, prirodu samog osiguranja i karakter posrednika u osiguranju.*
- *Proces osnivanja osiguravajućih društava bi trebalo da se odvija u skladu sa odgovarajućim, strogim kriterijumima za dobijanje dozvole za rad. Posebnu pažnju treba posvetiti ispitivanju prirode adekvatnosti finansijskih sredstava osiguravajućih društava, uz pomoć analiza biznis planova i zahteva za minimalnim nivoom kapitala. Kontrolor osiguranja bi takođe trebalo da utvrdi da li su vlasnici, direktori i/ili viši rukovodioci podesni za rad osiguravajućeg društva. Kontrolori bi takođe trebalo da prate promene u vlasničkoj strukturi kompanija i uspostave jasne zahteve koji moraju biti zadovoljeni u momentu promene vlasničke strukture.*

Reforma penzionog i socijalnog osiguranja

Penzioni sistem se suočava sa izazovima u smislu svoje održivosti. Stanje u penzionom sistemu je pod uticajem spoljnih faktora koji se tiču promena u strukturi stanovništva, niskog nivoa zaposlenosti i prisustva sive ekonomije. Duži životni vek i niska stopa nataliteta, ispod nivoa potrebnog za prostu reprodukciju generacija, usloveli su starenje populacije. Ovi trendovi nastavili su da dominiraju ovim sektorom i tokom 2004. godine.

Mada su pozitivni znaci očigledni, i dalje se uočava nedostatak dugoročne strategije za rešavanje problema penzija koje se finansiraju kako na državnom tako i na privatnom nivou. Sistem dobrovoljnog penzinsiranja ne prate odgovarajuća zakonska rešenja i poreske olakšice, kako bi se olakšao potencijalni rast.

Pozitivni znaci

Vlada je nastavila sa reformama koje se tiču značajne promene parametara, a koje imaju za cilj smanjenje deficita javnog penzionog sistema, uglavnom kroz proširenje baze doprinosa i smanjenje plaćanja vezanih za penziju.

Vlada je razmatrala pitanje reforme penzionog sistema a u pripremi je i novi zakon o privatnim dobrovoljnim penzionim fondovima.

Savet preporučuje

- *Definisanje ustaljenih pravila koja podstiču dobrovoljno stvaranje i održavanje planova koje finansira poslodavac;*
- *Uvođenje efikasnih sredstava kojima bi pojedinci mogli da steknu adekvatan penzijski prihod;*
- *Podršku dinamičkim potrebama poslodavaca;*
- *Da Vlada počne da podržava programe dobrovoljnog penzionisanja iz radnog odnosa;*
- *Podsticanje akumulacije kapitala.*
- *Obrazovanje srpskog radnika tako da stekne neophodne veštine kojima će se opremiti za penziju.*
- *Predstavljanje više mogućnosti za korišćenje moderne tehnologije za širenje informacije radnicima o njihovim planovima i omogućavanje obuke radnika.*
- *Podrška programima dobrovoljnog raskida radnog odnosa kojima se prednost daje planiranoj štednji za penziju u odnosu na novčanu (gotovinsku) naknadu.*

Sektor telekomunikacija

Opšti pregled sektora

Sektor mobilne telefonije beleži brz rast, a broje pretplatnika je i dalje u porastu na ovom veoma konkurentnom tržištu. Broj pretplatnika mobilne telefonije u Srbiji je oko 3 miliona, a stopa penetracije je dostigla 40%. Fiksna telefonija je, nasuprot tome, zabeležila mnogo sporiji rast. Kada je reč o Internetu, procenjuje se da je broj korisnika u Srbiji dostigao 650.000, ali je broj pretplatnika daleko manji. Stopa Internet penetracije je veoma niska (6.5%).

Akteri na tržištu

Kompanija Telekom Srbija je dobila licencu operatera fiksne telefonije na rok od 20 godina sa pravom monopola tokom prvih osam godina važenja ove licence (do 9 juna 2005. godine). Kompanija je takođe dobila i licencu za operatera mobilne telefonije na rok od 20 godina, i tako postala drugi mobilni operater u Srbiji. Telekom Srbija je jedini operater fiksne telefonije u Srbiji sa 2,4 miliona pretplatnika, od čega su 520,000 dvojnici a 950,000 korisnika je priključeno na analogne stanice. Stopa digitalizacije fiksne telefonske mreže u Srbiji je i dalje prilično niska (60%) u poređenju sa većinom evropskih zemalja (100%). U Srbiji postoje dva operatera mobilne telefonije, i to: Mobtel (063) i Telekom Srbija (064).

Pravni okvir

Novi Zakon o telekomunikacijama u Srbiji je usvojen u aprilu 2003. godine. Pre toga, na snazi je bio Zakon o sistemu komunikacija koji je regulisao kako telekomunikacije, tako i oblast poštanskih usluga. Neke odredbe ovog zakona koje regulišu poštanske usluge i rad javnog provajdera ovih usluga su i dalje na snazi. Zakon predviđa formiranje liberalizovanog tržišta telekomunikacija, koje će biti usklađeno sa evropskim tržištem telekomunikacija. Operater fiksne telefonije je izuzetak, jer država poštuje ugovor iz 1997. za prodaju udela u Telekomu Srbija grčkom OTE-u i italijanskom Telecom Italia, a kojim je garantovan monopol do 9.juna 2005. godine.

Regulacioni organ

Nadležni regulacioni organi ovog sektora u Srbiji su Ministarstvo za kapitalne investicije (nekadašnje Ministarstvo za saobraćaj i telekomunikacije), a po usvajanju novog Zakona o telekomunikacijama i Agencija za telekomunikacije Republike Srbije, koja još uvek nije osnovana.

Nerešena pitanja

Nažalost, najvažniji problemi u sektoru telekomunikacija u Srbiji su i dalje nerešeni, a to su:

Usvajanje dopuna i izmena Zakona o telekomunikacijama

Novi Zakon o telekomunikacijama je bio u fazi pripreme više od dve godine, ali je konačno usvojen u aprilu 2003. godine. Osnovni cilj novog zakona je da pruži zakonski okvir za obavljanje fundamentalnih reformi u ovoj oblasti. Zakonom su uvedeni principi odobravanja licenci za aktivnosti iz oblasti telekomunikacija, i po prvi put je uvedena obaveza univerzalnog servisa ("servisi određenog kvaliteta i obima koji su na raspolaganju svim korisnicima javne telekomunikacione mreže u Srbiji, po razumnim cenama"). Cilj novog zakona je da se pokrene proces eliminacije monopola i monopolskog ponašanja, da se regulišu i kontrolišu tarife telekomunikacionih usluga pod uslovima ograničenog tržišta, da se poboljša kvalitet usluga i da se uvedu nove usluge na ovo tržište. Tokom 2004. godine, novi Zakon o telekomunikacijama je bio predmet dodatnog razmatranja i dopuna, uglavnom sa ciljem daljeg unapređivanja efikasnosti mehanizma primene. Ostaje pitanje kada će predložene dopune biti usvojene u Skupštini Srbije.

Nepostojanje ključnog regulatora

Zakon definiše postojanje nezavisnog regulacionog tela, tj. Agencije za telekomunikacije koja na sebe preuzima ulogu upravljanja telekomunikacijama. Kako je predviđeno zakonom, Agencija bi trebalo da bude nezavisna i od uticaja države i od delovanja interesnih grupa, prvenstveno operatera u oblasti telekomunikacija. Međutim, pošto Agencija još uvek nije osnovana, primena novog Zakona o telekomunikacijama je praktično nemoguća. Agencijom će upravljati Upravni odbor od pet članova koje će predlagati Vlada a postavljati Narodna skupština. Narodna skupština je pokušala da imenuje članove Agencije, ali zbog političke situacije još uvek nije izvesno kada će taj organ i zaživet. Najnovija očekivanja Ministarstva za kapitalne investicije pokazuju da će se to desiti početkom 2005. godine.

Usvajanje dokumenta o politici telekomunikacija i strategiji razvoja telekomunikacija u Srbiji

Ministarstvo za kapitalne investicije je počelo sa utvrđivanjem politike u oblasti telekomunikacija, i očekuje se da će odgovarajući dokument biti završen do kraja januara 2005. godine. Osim toga, 2004. godine završena je i Strategija razvoja telekomunikacija u Srbiji. Međutim, neophodno je izvršiti reviziju strategije, kako bi ona u celosti bila usaglašena sa dokumentom o politici telekomunikacija. Zbog toga, još uvek nije izvesno kada će doći do konačnog usvajanja ovog dokumenta.

Vlasnički udeo države u sektoru

Država i dalje dominira sektorom telekomunikacija u Srbiji, što predstavlja značajnu prepreku razvoju konkurencije. Srpske vlasti su navele mogućnost pokretanja procesa privatizacije glavnih telekom operatera tokom 2005. godine, ali problemi pravne prirode ne ostavljaju mogućnost za njihovu brzu privatizaciju. Uprkos snažnoj kritici, državno preduzeće PTT je vlasnik oba operatera mobilne telefonije: većinski je vlasnik u Telekomu Srbija a manjinski vlasnik u Mobtelu. Sporazum o vlasničkoj strukturi u Mobtelu, koja predstavlja glavnu prepreku u rešavanju problema unakrsnog vlasništva države u sektoru, još uvek nije postignut. Uprkos čestim najavama da će tender za privatizaciju Mobtela biti raspisan uskoro, još uvek nije jasno kada će se to desiti i da li će biti odloženo dok se ne dobije odluka arbitražnog postupka koji se vodi u Švajcarskoj.

Proces deregulacije i puna liberalizacija srpskog telekom sektora

Licence koje su date operaterima fiksne i mobilne telefonije u Srbiji su imale za posledicu uspostavljanje dugoročnog monopola a nikakvu obavezu u vezi budućeg razvoja ili unapređenja kvaliteta usluga. To istovremeno predstavlja i prepreku budućoj liberalizaciji tržišta. U skladu sa zakonom, proces liberalizacije tržišta fiksne telefonije bi trebalo da desi tokom 2005. godine. Restrukturiranje državnih preduzeća, uključujući izdvajanje sporednih delatnosti i prodaju kapitala u sporednim delatnostima, i dalje je jedan od ključnih prioriteta koji će se naći pred Vladom naredne godine. Ulazak stranih kompanija na tržište će osnažiti konkurenciju i obezbediti značajna sredstava za tehnološko unapređenje telekomunikacione infrastrukture.

Međutim, ukoliko se Agencija za telekomunikacije ne formira do momenta liberalizacije tržišta, sektor telekomunikacija će se naći u vakuumu, u kome će monopol Telekoma Srbija biti snažan kao što je i

danas, zbog nepostojanja pravila i propisa za druge učesnike na ovom tržištu. Zbog toga je formiranje Agencije za telekomunikacije apsolutno neophodno za dalji razvoj telekomunikacija u Srbiji nakon deregulacije.

Savet preporučuje

Opšte preporuke se odnose na izvršenje gore navedenih zadataka, bez daljih odlaganja u odnosu na ranije navedene rokove.

- *Hitno usvajanje dopuna i izmena Zakona o telekomunikacijama;*
- *Agencija za telekomunikacije se mora konačno osnovati i postati potpuno operativna;*
- *Brzo usvajanje dokumenta o politici telekomunikacija i strategiji razvoja telekomunikacija u Srbiji;*
- *Dalja liberalizacija tržišta fiksne telefonije i sektora za prenos podataka;*
- *Dalja liberalizacija tržišta mobilne telefonije.*

Životna sredina

U poređenju sa prošlom godinom, u oblasti životne sredine promene su sasvim malobrojne:

- Ministarstvo za zaštitu prirodnih bogatstava i životne sredine (osnovano u maju 2002. godine) više ne postoji kao takvo. Došlo je do njegovog spajanja sa Ministarstvom za nauku tako da sada postoji kao Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine, a u okviru tog ministarstva je Direkcija za zaštitu životne sredine koja je nadležna za pitanja životne sredine.
- U decembru 2004. godine, Narodna skupština je usvojila set zakona iz oblasti životne sredine: Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu, Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu, Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine.

Još je rano govoriti o tome kako će ove promene uticati na trenutnu situaciju, koju karakterišu: neadekvatno sprovođenje postojećih propisa (koji su rezultat prethodnog seta zakona o zaštiti životne sredine) i standarda, fragmentacija institucionalnih nadležnosti, neusklađenost pravnog i organizacionog okvira sa ograničenim mandatima i nedovoljnim ljudstvom, slab sistem praćenja, raspodela raspoloživih budžetskih sredstava koja ima za posledicu slabu efikasnost na polju zaštite životne sredine.

Rešavanje problema životne sredine u procesu privatizacije smanjuje rizike ulaganja i neizvesnost u pogledu mogućih troškova u budućnosti. Strani investitori su zabrinuti zbog mogućeg nekorektnog tretmana u vezi odgovornosti za štete koje su nasledili i u pogledu neočekivanih zahteva koji se tiču životne sredine na lokalnom nivou. Ekonomski instrumenti za zaštitu životne sredine koji su na snazi uglavnom imaju za cilj stvaranje prihoda, umesto da se dovode u vezu sa rezultatima na polju zaštite životne sredine.

2004. godine neki investitori su se suočili sa proizvoljnim i diskriminatornim odlukama lokalnih organa vlasti, koji imaju prava, u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi i Zakonu o zaštiti životne sredine, da zaračunavaju pravnim licima na svojoj teritoriji neku vrstu takse ili provizije na ime troškova zaštite životne sredine. Lokalne vlasti koriste svoja ovlašćenja kako bi zaračunavale visoke takse tim pravnim licima. Takvo nekorektno i proizvoljno ponašanje ima za posledicu povećanje troškova kompanije i predstavlja rizik za investitore. Osim toga, ne postoji jasan kriterijum kojim se određuje nivo naknade pa se stoga investitori suočavaju sa problemom pravne nesigurnosti. S druge strane, značajne su razlike u taksama kojima se opterećuju zagađivači u okviru iste industrijske grane, pa su oni koji plaćaju veći namet dovedeni u neravnopravan položaj na tržištu. Nažalost, nov nacrt Zakona o zaštiti životne sredine daje pravo opštinama da same određuju iznos naknade za zaštitu životne sredine kao i način njenog plaćanja, zbog čega će se ovakva vrsta ponašanja nastaviti i ubuduće.

Za najveći broj stranih investitora u privredi, poštovanje domaćih propisa predstavlja tek minimum zahteva, budući da su interni standardi u pogledu zaštite životne sredine u tim firmama još strožiji. U isto vreme, mnoga proizvodna preduzeća u Srbiji posluju ne poštujući standarde o zaštiti životne sredine, pozivajući se na svima poznato obrazloženje: teška ekonomska situacija. Uprkos tome što se vrši kontrola, "rizik" da će prekršilac biti uhvaćen je veoma mali. Mali je broj sprovedenih kontrola koje

imaju za posledicu pokretanje administrativnih mera ili podnošenja tužbe sudu, kazne su gotovo neznatne, a sudski postupci predugo traju. Gledano kroz prizmu različitih taksu i nameta koje se plaćaju da bi se u potpunosti ispoštovali lokalni propisi u ovoj oblasti, zaključak o nekorektnom poslovnom okruženju u Srbiji se sam po sebi nameće.

Procena uticaja na životnu sredinu (EIA)

Novi Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu jasno definiše sve elemente koji su od uticaja na životnu sredinu, i on je, u velikoj meri, sličan evropskoj praksi. S druge strane, organi koji su odgovorni za zaštitu životne sredine ne poseduju odgovarajuće kapacitete koji bi im omogućili da prate projekte, vrše valjanu procenu i odobravaju podnete studije procene uticaja na životnu sredinu. Uobičajena je praksa da lokalni organi izdaju dozvolu zanemarujući činjenicu da je studija procene uticaja na životnu sredinu nekompletna ili da čak i ne postoji.

U skladu sa Zakonom o planiranju i izgradnji, studija o proceni uticaja na životnu sredinu predstavlja preduslov za overu nacrtu projekta i za dobijanje građevinske dozvole. Nakon dobijanja ove dozvole, pravno lice može da nastavi sa pripremom tehničke dokumentacije za glavni projekat. Glavni projekat takođe mora da se overava, što je, ponovo, proces koji oduzima mnogo vremena. U skladu sa novim Zakonom o proceni uticaja na životnu sredinu, neke informacije koje su neophodne za formulisanje studije o uticajima na životnu sredinu se mogu dobiti samo iz glavnog projekta (ne iz preliminarne studije). Sve to unosi dodatnu zbrku u proces pribavljanja građevinske dozvole, i dodatno usporava izgradnju novih proizvodnih pogona.

Razjašnjenje procesa, bolja saradnja između nadležnih ministarstava, državnih institucija i potencijalnih investitora mogu predstavljati način za rešavanje gore navedenih problema i izbegavanje preklapanja nadležnosti.

Upravljanje otpadom

Nepostojanje prakse valjanog upravljanja otpadom, nepostojanje sanitarnih deponija, izlaganje rizicima koji su opasni po zdravlje zbog neodgovarajućeg raspolaganja opasnim materijalima, ili materijalima koji su medicinskog, hemijskog ili životinjskog porekla, nepostojanje sistemskog rešenja za reciklažu otpada, itd. Spisak problema koji se tiču upravljanja otpadom je suviše dugačak da bi se ovde iznosio.

Cilj Vlade Republike Srbije je da uskladi propise sa zakonodavstvom Evropske unije. Sadašnja praksa po pitanju upravljanja otpadom pokazuje da će sa postojećih institucionalnim i zakonodavnim okvirom taj cilj biti teško dostižan. Ovakva primedba se zasniva na iskustvu u primeni Uredbe o uslovima i načinima klasifikacije, pakovanja i skladištenja sekundarnih sirovina - inertnog otpada. (Službeni glasnik RS br. 55/2001). Ova Uredba se zasnivala na Evropskom katalogu otpada (European Waste Catalogue), koji nije obavezujući za zemlje članice, ali ga mogu koristiti. Pa ipak, u Srbiji, Uredba je obavezna za sve izvore otpada.

Prema ovoj Uredbi, Institut za zaštitu zdravlja grada Beograda je jedina institucija koja je nadležna za izdavanje dokumenta kojim se utvrđuje priroda otpada (na bazi uzorkovanja i analiza koje obavlja ova institucija), dok je Republička agencija za reciklažu otpada jedina institucija koja je odgovorna za izdavanje sertifikata kojim se utvrđuje kategorija otpada. Oba dokumenta se zahtevaju Uredbom 55/2001, i izdaju se na ograničen vremenski period i za određenu količinu otpada. Imajući u vidu broj onih koji proizvode otpad u Srbiji i kapacitete kojima raspolažu gore navedene institucije, ne čudi činjenica da je proces usaglašavanja sa zahtevima ove Uredbe prilično dug. Zbog toga je potreba za dodatnim institucionalnim jačanjem i izgradnjom kapaciteta u Srbiji više nego očigledna.

Pozitivni znaci

- *Usvajanje novog zakona o zaštiti životne sredine i drugih zakona u ovoj oblasti.*

Savet preporučuje

- *Dalje usaglašavanje sa propisima o zaštiti životne sredine u*
- *Dopune Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o zaštiti životne sredine, kako bi se usvojili jasni kriterijumi za određivanje lokalne naknade na ime zaštite životne sredine, kako bi se izbegla pravna nesigurnost*
- *Redefinisanje saradnje javnog i privatnog sektora po pitanju problema zaštite životne sredine na način koji bi podržao uspostavljanje korektnog poslovnog okruženja*
- *Razvijanje i primenu ekonomskih instrumenata koji predviđaju olakšice (stimulacije) za odgovorno ponašanje kada je u pitanju životna sredina*
- *Nastavak jačanja institucija i izgradnje kapaciteta, kako bi se izbegla monopolizacija.*

Saobraćaj

A. Zakon o poštanskim uslugama

Trenutna situacija:

Zakon o poštanskim uslugama čeka na red za usvajanje u Narodnoj skupštini već više od godinu dana. Diskusija o ovom zakonu i njegovo usvajanje u Narodnoj skupštini su bili planirani za mesec januar 2005. Mnogobrojni su razlozi ovakvog razvoja događaja, a među njima su reorganizacija nadležnog ministarstva, usvajanje zakona koji su smatrani prioritetnijim, itd.

DHL je pripremio i dostavio niz amandmana koje će predstaviti jedan poslanik tokom procesa usvajanja, kad zakon bude na dnevnom redu.

Nerešena pitanja

Jedan od predloga novog zakona o poštanskim uslugama je da DHL i druge kompanije iz sektora ekspresne kurirske pošte treba da plate licencu (do iznosa od 0,5% svog godišnjeg prometa) kako bi mogli da obavljaju delatnost. Ovo je sasvim suprotno Direktivi Evropske unije. U skladu sa Direktivom EU, kompanije iz sektora kurirske pošte plaćaju taksu za registraciju, a ne licencu, pošto njihova delatnost spada u kategoriju usluga dodatne vrednosti a ne kategoriju univerzalne poštanske usluge. Evropsko pravo i Direktiva EU kažu da je provajder univerzalne poštanske usluge (nacionalna pošta) jedini kome se odobrava dugoročna, eskluzivna licenca.

Novim zakonom o poštanskim uslugama, DHL-u i drugim kompanijama koje se bave ekspresnom kurirskom poštom, se daje status poštanskih operatera, a ne status provajdera usluga dodatne vrednosti, što je ponovo suprotno evropskim standardima.

Pozitivni znaci

Nažalost, ni jedan od ovih komentara nije uzet u obzir. U aprilu 2004. godine održan je sastanak sa novim zamenikom ministra Republike Srbije za kapitalne investicije zaduženim za telekomunikacije i saobraćaj i zamenikom za poštanski saobraćaj. To je bila inicijativa od strane ministarstva da se informiše o budućim planovima glavnih operatera koji se tiču usvajanja novog Zakona o poštanskim uslugama. Na sastanku je dogovoreno da DHL dostavi svoje mišljenje o Zakonu o poštanskim uslugama i aktivno učestvuje u procesu usvajanja zakona.

U maju 2004. godine, Ministarstvu za kapitalne investicije, Direkciji za poštanski saobraćaj su dostavljeni predlozi izmena poslednje zvanične raspoložive verzije Zakona o poštanskim uslugama. Nikakav odgovor po tom pitanju nije primljen.

U isto vreme je dostavljen i dopis Ministarstvu za ekonomske odnose sa inostranstvu, u kome je iznet pregled odstupanja nacrta zakona o poštanskim uslugama od evropskog prava i zatražena pomoć tokom procesa usvajanja zakona. Nikakav odgovor niti podrška po tom pitanju nisu primljeni.

Savet preporučuje:

- *Da se napravi jasna razlika između provajdera univerzalnih poštanskih usluga i usluga koje nisu univerzalnog karaktera, tako što će se uzeti u obzir izmene koje smo ranije dostavili.*
- *Da se napravi jasna razlika između postupka odobravanja licence i postupka registracije za operatere usluga dodatne vrednosti, tako što će se uzeti u obzir izmene koje smo ranije dostavili.*

B. Automobilaska industrija

Trenutna situacija

Što se tiče vozila, Srbija zahteva specijalnu homologizaciju i ne priznaje automatski homologizaciju Evropske unije. S druge strane, homologizacija se može dobiti za vozila koja nisu u skladu sa standardima za homologizaciju EU. Tako se dozvoljava da vozila koja nisu prilagođena evropskim uslovima (prosečna brzina, različita maziva, ..), i koja uglavnom dolaze iz zemalja članica NAFTA-e (Sporazum o slobodnoj trgovini Severne Amerike) mogu da uđu u Srbiju. Kupci koji nisu svesni ovih razlika mogu imati problema sa svojim vozilima, koja će trajati kraće od vozila koja su homologizovana za evropsko tržište.

Podaci o registraciji vozila u privatnim kompanijama nisu dostupni. Podaci o registraciji se obično daju kompanijama radi planiranja distributivne mreže, na primer, za benzinske stanice, trgovce automobilima, servisne radionice, itd. Podaci o registraciji su takođe neophodni u slučajevima povlačenja iz upotrebe određenih vozila.

Pozitivni znaci

Što se tiče homologizacije vozila, neki organi su izrazili zainteresovanost za standarde Evropske unije o homologizaciji i prisustvovali su sastancima na tu temu.

Savet preporučuje

- *Što se tiče vozila, Srbija bi trebalo da primenjuje evropska pravila za homologizaciju. Samo ona vozila koja su homologizovana za Evropu treba da se homologizuju i u Srbiji.*
- *Podatke o registraciji vozila treba predati udruženju čiji je zadatak da vrši kontrolu pravilnog korišćenja podataka, ali koje bi takođe trebalo da bude zaduženo za izradu statističkih podataka i za njihovo distribuiranje zainteresovanim stranama.*

Sektor medija

Reklamiranje duvana

Trenutna situacija

Pošto je reklamiranje duvanskih proizvoda trenutno regulisano Zakonom o ispravnosti prehrambenih proizvoda, koji je usvojen skoro pre dvadeset godina, duvanska industrija je podržala inicijativu srpske vlade o donošenju novog zakona o oglašavanju. Po sadašnjem zakonu, primena i kontrolni mehanizmi nisu jasno definisani a kazne su vrlo niske, što zakon čini neadekvatnim za savremeno poslovno okruženje.

Nacrt zakona koga je predložilo Ministarstvo trgovine, turizma i usluga Republike Srbije pre tri godine, bio je prihvatljiv i smatran je progresivnim zakonom koji reguliše osetljivu oblast - reklamiranje duvanskih proizvoda. Nacrt o kome je vođena javna rasprava tokom dve godine je u celosti podržavao Međunarodne marketinške standarde (IMS), dokument koji su potpisala tri najveća proizvođača cigareta: Philip Morris International, British American Tobacco i Japan Tobacco International.

Krajem prošle godine, Vlada Republike Srbije predložila je novi, izmenjeni nacrt Zakona o oglašavanju kojim se, u osnovi, zabranjuju svi elementi marketinške slobode kada su u pitanju duvanska industrija i njeni proizvodi. Osnovna sloboda duvanske industrije da komunicira sa punoletnim potrošačima je prekršena, mada marketinški standardi (IMS), kojih se pridržavaju sve ozbiljnije duvanske kompanije, podrazumevaju komunikaciju koja nema za cilj neku širu publiku. Ovaj predlog nije bio predmet javne debate, već je dostavljen na usvajanje po hitnom postupku.

Ovakav oblik komunikacije predviđa reklamiranje na mestima prodaje i direktnu i elektronsku komunikaciju, poznatu kao "jedan na jedan".

Pored gore anvedenog oblika reklamiranja, duvanska industrija se oslanjala na korporativno reklamiranje, tako što je sponorisala različite aktivnosti, takođe u skladu sa marketinškim standardima. Drugim rečima, duvanska industrija ne može biti sponzor sportskih aktivnosti ili bilo koje druge aktivnosti u koju su uključena maloletna lica.

Novi Zakon o reklamiranju uvodi ograničenja za reklamiranje na mestima prodaje i praktično zabranjuje bilo kakvu promociju (novih proizvoda, cena, itd) duvanskih proizvoda. Jedini mogući vid komunikacije sa odraslima se ograničava na komunikaciju preko paklice cigareta ili štampanog materijala koji je zalepljen na paklici. To znači da je onemogućeno obaveštavanje potrošača u vezi novih proizvoda i njihovog kvaliteta.

Još jedna zabrana koja se uvodi novim zakonom tiče se direktne komunikacije, koja je dozvoljena, ali pod uslovom dobijanja saglasnosti onog ko prima informaciju. Ostaje nejasno kako se može dobiti saglasnost od primaoca reklamne poruke ukoliko ne postoji pristup takvog osobi. Postoji i pitanje kako onaj ko reklamira može da dokaže da je dobio saglasnost od primaoca njegove poruke osim ukoliko

ta saglasnost nije u pismenoj formi. Gore navedenim se dokazuje da ne postoji mogućnost direktne komunikacije.

Mada se sponzorisanje u principu ne zabranjuje, aktivnosti koje ne smeju biti sponzorirane od strane duvanskih kompanija su strogo utvrđene zakonom, i obuhvataju: medije, sportiste, sportske klubove, sportska takmičenja, kulturne i druge događaje, profesionalne sastanke, takmičenja, uključujući i sponzorisanje pojedinaca, odnosno, učesnika takvih događaja. Pitanje koje proizilazi iz svega ovoga je koja aktivnost nije zabranjena. Osim toga, ovakvim stavom sponzorstvo se praktično svodi na čin donacije i lišava mnoga udruženja, talentovane pojedince, lokalne zajednice, profesionalne časopise, itd. značajne svote novca.

I na kraju, čovek mora da kaže da je inicijativa Vlade Srbije, koja onemogućava i sprečava rad novih investitora i u velikoj meri kreira nepovoljno okruženje za sve buduće investitore, iznenađujuća.

Reklamiranje alkohola

Trenutna situacija

Industrija alkoholnih pića u Srbiji trenutno prolazi kroz veoma težak period tranzicije. Uopšte, i domaća proizvodnja i uvoz alkoholnih pića beleže pad. Tokom devet meseci 2004. godine, prodaja domaćih alkoholnih pića je pala za 11%. Ne postoje zvanični podaci o uvezenim pićima ali je, sudeći po broju izdatih akciznih markica, i tu zabeležen pad prodaje. Ekonomska kriza i slaba kupovna moć stanovništva su dva osnovna razloga kojima se objašnjava taj pad.

Dobar deo društvenih preduzeća u ovoj oblasti još uvek nije privatizovan, ili je još uvek u postupku privatizacije, što negativno utiče na ponudu alkoholnih pića na tržištu. Verujemo da je u ovoj fazi veoma važno da se procesa privatizacije nesmetano završi, što je u interesu samih kompanija, zaposlenih i države. Međutim, najnoviji nacrt zakona o reklamiranju je izuzetno restriktivan, naročito kada su u pitanju alkoholna pića, i apsolutno ne nudi nikakvu podršku s tim u vezi.

Pre tri godine, nacrt zakona je sačinila grupa stručnjaka iz različitih oblasti. Taj zakon je bio predmet javne rasprave, i usklađen je sa međunarodnim marketinškim standardima. Kada su u pitanju alkoholna pića, nacrt je ispunjavao zahteve amsterdamske grupe, koja jasno definiše društveno prihvatljivu potrošnju alkohola, kao i reklamiranje.

Nacrt zakona koji je dostavljen javnosti na uvik u decembru 2004. godine, bez prethodne javne rasprave, u celosti poništava rezultate prethodnog nacrta, budući da je apsolutno restriktivan u pogledu reklamiranja alkohola, čak i više nego što je to slučaj u nekim zemljama Evropske zajednice.

Analizom evropskih zakona i strategija može se videti da su ukupne restrikcije manje od onih koje naš nacrt predviđa. To nas naravno navodi da se zapitamo kako će potrošači biti obavešteni o proizvodima, i to naročito o novim proizvodima Apsolutnom zabranom reklamiranja u medijima samo se podstiču nelojalna konkurencija i prodaja sumnjivih proizvoda, što je već i zabeleženo zbog slabe kupovne moći stanovništva.

Tvrdnje da se reklamiranjem alkoholnih pića poveća potrošnja nisu tačne. Brojna ispitivanja koja su obavljena u Evropi u poslednjih deset godina pokazuju da potrošnja ostaje ista nezavisno od toga koliko se sredstava uloži u reklamiranje, jer se preko reklamiranja potrošači vezuju samo za vrstu alkoholnog pića.

Reklamiranje piva predstavlja neku vrstu diskriminacije među proizvođačima i uvoznici, a naročito onih koji se bave proizvodnjom i uvozom vina. Ne možemo poreći da je i pivo alkohol, pa ga stoga treba jednako tretirati. Iz tog razloga, prethodni nacrt zakona je bio mnogo korektniji. Zbog toga, mi se zalažemo za opciju reklamiranja u medijima, uz poštovanje određenih pravila (reklamiranje na televiziji samo u kasnim satima, bez navođenja stvarne potrošnje, itd.).

Osim toga, stroga ograničenja u vezi sponzorstva i njegovog reklamiranja, bez prava da se prikaže trgovačka marka ili bilo koja druga oznaka brenda, proizvođača ili uvoznika, će značajno umanjiti

opseg sponzorstva. Imajući na umu da je sponzorstvo jedna vrsta modernog patronata, brojni kulturni i humanitarni projekti će ostati bez značajnih sredstava, što će na izvestan način uticati i na kvalitet našeg života. Svrha sponzorisanja je u tome da svaki učesnik u procesu ispuni određene ciljeve: za one koji su sponzorisani, to je način da se obezbede sredstava bez kojih se projekat ne može realizovati, a za sponzora to je način da se promovišu kompanija/lica, kompaniji proizvodi i usluge.

A da i ne govorimo da bi usvajanjem takvog zakona prihodi medija i reklamnih agencija bili drastično smanjeni i da bi se ostavio loš utisak na potencijalne investitore u ovom sektoru. Složićete se da takva situacija ne odgovara nikome, naročito ne u ovom periodu, kada proces privatizacije još uvek nije završen.

Na kraju, želimo da naglasimo da je naš interes da se usvoji takav zakon koji će uneti red i pravnu sigurnost u oblast reklamiranja, ali koji će istovremeno definisati i naša prava i obaveze i omogućiti nam, putem jasnih propisa, da predstavimo naše proizvode, uz sve snažniju svest društva o umerenoj potrošnji alkoholnih pića, vina i piva.

Sektor energije

Trenutna situacija

Strani investitori su počeli da ulaze na tržište nafte u Srbiji sredinom 2001. godine. Oni su značajno uvećali direktna strana ulaganja, otvorili brojna radna mesta i proizveli dodatni poreski prihod. Oni su sa sobom doneli i razvijen know-how kao i evropsku kulturu u maloprodaji, čime su uspostavili standarde na ovom tržištu.

Uprkos tome, mnogi aspekti ovog tržišta ostali su nepromenjeni, uprkos teškoćama sa kojim se ovaj sektor suočava:

Neadekvatna ponuda

Srpsko tržište naftnim derivatima nije liberalizovano. Domaće rafinerije (Pancevo i Novi Sad) često ne mogu da zadovolje domaću potražnju za naftnim derivatima pa zbog toga benzinske stanice ostaju bez derivata.

Krajem 2004. godine Vlada je prepoznala ovaj problem i privremeno dozvolila uvoz sirove nafte. Međutim, zbog sistema veštačke cene goriva, ni jedan prometenik nije se odlučio da uveze naftu jer bi ukupna nabavna cena (uključujući i transport i carinu) bila viša od cene koju je utvrdila država.

Problem u vezi marže

Država utvrđuje maksimalne cene naftnih derivata u maloprodaji. Osim toga, državna naftna kompanija, Nis Jugopetrol, je glavni - a vrlo često i jedini - isporučilac sirove nafte u Srbiji. To samim tim znači da država utvrđuje maloprodajnu maržu, jer ona utvrđuje kako veleprodajne tako i maloprodajne cene. Po pravilu, ove marže su niske, vidljivo niže od marži u susednim zemljama.

Ovaj problem bi se mogao ublažiti uz pomoć većih količina derivata, ali to onda pretpostavlja kontinuitet nabavki i stalnu raspoloživost nafte. U svakom slučaju, sve ovo negativno utiče na profitabilnost benzinskih stanica.

Sporost u izdavanju dozvola

Neophodne dozvole za izgradnju i rad benzinskih stanica odobravaju različiti organi u postupku koji često predugo traje. Zbog toga je period od obezbeđivanja lokacije za izgradnju benzinske pumpe do njenog puštanja u rad bespotrebno dug.

Slaba saradnja na tržištu

Saradnja i kooperacija među konkurentima na tržištu je veoma ograničena. Udruživanja u okviru sektora bi bila od koristi u preduzimanju mera po pitanjima koja su od zajedničkog interesa i za razmenu know-how.

Ostale teškoće sa kojima se ovaj sektor suočava obuhvataju probleme koji se tiču vlasništva nad nekretninama i kontradiktorne propise različitih ministarstava.

Savet preporučuje

- *Rekonstrukciju/modernizaciju dve rafinerije, bolje uslove za kompanije koje uvoze sirovu naftu u okviru odobrenih kvota kao i deregulaciju tržišta, što bi pomoglo u rešavanju problema neadekvatne ponude.*
- *Korigovanje politike cena smanjenjem akciza ili liberalizaciju cena kao način za borbu protiv problema vezanih za maržu.*
- *Sam sektor priznaje i prihvata da cene sirove nafte predstavljaju faktor od najvećeg značaja za budžet. Bilo bi korisno, međutim, kada bi se maloprodajne cene derivata češće korigovale, kao odraz promene cene sirove nafte na svetskom tržištu. Takođe bi bilo od koristi ukoliko bi se preko sistema za utvrđivanje cena svim učesnicima na tržištu odobrila jedna razumna marža koja nije pod uticajem inflacije.*
- *Osnivanje agencije koja će nadzirati proces odobravanja različitih dozvola, kako bi se srečila zakašnjenja u izdavanju odobrenja.*
- *Formiranje saveza o strateškim pitanjima od zajedničkog interesa u cilju unapređenja saradnje na tržištu.*
- *Privatizacija dve rafinerije i otvaranje tržišta naftnih derivata će olakšati nabavku sirove nafte i smanjiti probleme u vezi marže. Poslovanje prometnika naftnim derivatima će se poboljšati, a sve to će biti i u korist celokupne privrede.*

Rudarstvo

Osnovne karakteristike modernog zakona o rudarstvu

Odgovarajući zakonski i regulatorni okvir je jedan od najvažnijih faktora za privlačenje stranih ulaganja i ekspertize. Ključni element takvog zakonskog i regulatornog okvira u Srbiji bi trebalo da bude novi Zakon o rudarstvu.

Novi srpski Zakon o rudarstvu mora da predstavlja jedan jasan, razumljiv i trajan iskaz pravnog režima koji je Srbija uspostavila za dugoročne međunarodne investitore u sektor rudarstva. Obezbeđivanjem jasnih zakona, kao i formiranjem efektivnih i efikasnih organa uprave koji će se baviti poslovima iz oblasti rudarstva, Vlada će eliminisati bespotreban pravni rizik.

Ovaj dokument izlaže najvažnije odredbe koje investitori žele da vide u Zakonu o rudarstvu i drugim propisima koji se tiču rudarstva. Odredbe koje su navedene u ovom dokumentu će ukloniti najveći deo rizika koje investitori žele da izbegnu i tako stvoriti osnove za ulaganje.

Investiciona zajednica u Srbiji veruje da mnogo toga mora da se uradi kako bi se obezbedilo odgovarajuće zakonodavstvo u ovoj industrijskoj grani kao i drugi propisi koji se tiču rudarstva u Srbiji. Pored toga, investiciona zajednica poziva Vladu da bude aktivna u unapređenju kvaliteta i transparentnosti rada državne uprave. Iz perspektive jednog investitora, izazov sa kojim će se Srbija suočiti u godinama koje dolaze neće biti samo da ima moderne zakone, koji će uključivati ovde opisane uslove i odredbe, već i da ima državnu upravu koja će osigurati sprovođenje same svrhe takvih zakona.

Savet preporučuje

- *Sigurnost ugovora o zakupu i s tim u vezi jasan i garantovan prelazak sa istražnih radova na vađenje rude, su apsolutno od najveće važnosti za investitora.*
- *Dozvole za istraživanje bi trebalo odobravati onom ko prvi podnese zahtev da vrši istraživanje.*
- *Imaocu licence bi trebalo dozvoliti da slobodno izvrši prenos svih ili dela svojih prava jednoj ili većem broju trećih strana.*
- *Zakon bi trebalo da bude transparentan kada je u pitanju njegovo sprovođenje, i da ostavlja minimum prava, ukoliko takva prava postoje, ministarstvima ili državnoj upravi u pogledu postupanja po nahođenju, davanju smernica, pozivanja na običaje ili ograničavanja.*
- *Istraživaču bi trebalo omogućiti da dobije pravo istraživanja na velikoj teritoriji, ali samo na ograničen perid i u skladu sa opšte primenjenim minimumom zahteva u pogledu godišnjih troškova po jedinici površine.*

- *Zakon bi trebalo, u najvećem broju slučajeva, da dozvoli imaocu licence pravo pristupa teritoriji koja je obuhvaćena licencom, u znak priznanja da je istraživanje samo prelazni oblik korišćenja zemljišta, i da može uspešno koegzistirati sa drugim oblicima korišćenja istog zemljišta.*
- *Dozvolu za istraživanje bi trebalo odobravati za početni period od najmanje dve godine sa garantovanom mogućnošću obnavljanja od po dve ili tri godine, s tim što bi ovu drugu pratila predaja recimo 25% od ukupne količine zemljišta prilikom svakog produžetka.*
- *Zakon bi trebalo da zahteva od imaoca licence da dostavlja redovne izveštaje o istraživanju. Zakon će takođe predvideti da će podaci, osim onih koji su objavljeni od strane postojećeg vlasnika prava nad rudama, biti dostupnim svim stranama koje će moći da ih pregledaju i kopiraju.*
- *Zakon bi takođe trebalo da omogući imaocu dozvole za istraživačke radove da produži važenje licence za jedan razuman vremenski period, ukoliko je to neophodno za završetak kompletne studije o izvodljivosti.*
- *Zakon bi trebalo da dozvoli produženje normalnog perioda važenja licence i odricanje od zahteva o minimalnim troškovima na teritorijama na kojima je istraživač već potrošio značajne svote novca u cilju utvrđivanja rudnih naslaga, ali gde trenutni ekonomski, tehnički ili politički faktori čine hitni prelazak na eksploataciju neekonomičnim, ili na neki drugi način neprihvatljivim za imaoca licence.*
- *Dozvolu za vađenje rude bi trebalo odobravati na period od najmanje 30 godina, uz mogućnost obnavljanja dozvole na po 10 godina, onoliko koliko je neophodno za rentabilnu eksploataciju nalazišta.*
- *Tantijeme, ili bilo koja druga taksa koja se bazira na rezultatu proizvodnje, značajna su destimulacija za istraživanje i vađenje rude od strane međunarodnog investitora. Ukoliko dođe do njihovog nametanja, one ne bi trebalo da se baziraju na ceni po jedinici zapremine ili težine ili da predstavljaju procenat prihoda.*
- *Tamo gde tantijeme postoje, iznosi bi trebalo da budu poznati pre započinjanja istraživačkih radova, i njihovo objavljivanje ne treba odlagati do momenta donošenja odluke o otvaranju rudnika. Od velike je važnosti da se ti iznosi ne uvećavaju nakon pokretanja programa.*
- *Drugi relevantni zakoni ne bi trebalo da sprečavaju primenu Zakona o rudarstvu. Pozivanje u zakonu na druge primenljive zakone i prateće propise bi trebalo da bude jasno i određeno; međutim, uvek je od koristi da se, ukoliko je to moguće, investitori pozivaju samo na jedan zakon i njegove prateće propise, i moraju da imaju posla samo sa jednim ministarstvom. U slučajevima kada to nije moguće, vlasti u velikoj meri mogu pomoći investitorima tako što će objaviti jasne smernice u pogledu drugih relevantnih zakona.*
- *Moderan zakon o rudarstvu će uključivati odredbu kojom se sprečava eksproprijacija ili nacionalizacija bilo kog ili svih investitorovih sredstava. Zakon će takođe uključiti odredbu koja predviđa korektnu i razumnu naknadu za investitora u onim ekstremnim i izuzetnim okolnostima u kojima ipak može doći do eksproprijacije ili nacionalizacije.*

**Kompanije koje su doprinele izdavanju
Bele knjige za 2005. godinu:**

- Allied Domecq
- Bedminster Capital Management LLC
- Bojovic & Dasic
- British American Tobacco
- CA IB
- Colliers International
- DaimlerChrysler
- DHL
- Deloitte
- DUNAV - TBI
- EFG Eurobank
- Ernst & Young
- EU Delegation
- HVB Bank
- Hypo Alpe Adria Bank - Consultants
- Karanovic & Nikolic
- KPMG
- OMV
- PWC
- Raiffeisen Leasing
- Rio Tinto
- Societe Generale
- Tetra Pak
- Volksbank

U saradnji sa:

- OECD - Investicioni kompakt/sporazum
za jugoistočnu Evropu

Članovi FIC

Zaključno sa februarom 2005.

